

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ Π.Μ.Σ.:
ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Σημειωτική και επικοινωνία
Διπλωματική εργασία

Τίτλος: **'ΜΜΕ και πραξικόπημα εναντίον του Ερντογάν: Μία συγκριτική μελέτη'.**

του Ζούνη Κωνσταντίνου

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Τριαντάρη Σωτηρία, Καθηγήτρια

Εξεταστές Καθηγητές: Κυρίδης Αργύριος, Φωτόπουλος Νικόλαος

Φλώρινα, Σεπτέμβριος 2019

Ευχαριστίες: Οφείλω να εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη στη κα Σωτηρία Τριαντάρη, αναπληρώτρια καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας για όλη την επιμέλεια και επίβλεψη στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Οιαδήποτε λάθη πάντως παραμένουν στην αποκλειστική μου ευθύνη.

Copyright © Κωνσταντίνος Ζούνης, 2019.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και μόνο.

Όνοματεπώνυμο: Ζούνης Κωνσταντίνος

A.E.M.:

Ηλεκτρονική διεύθυνση: zounis2005@yahoo.com

Έτος εισαγωγής: 2015

Κατεύθυνση: Σημειωτική και επικοινωνία

Τίτλος διπλωματικής εργασίας: 'ΜΜΕ και πραξικόπημα εναντίον του Ερντογάν. Μία συγκριτική μελέτη'.

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία δεν αποτελεί προϊόν λογοκλοπής, είναι προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας, η βιβλιογραφία και οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα με παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή. Επισημαίνεται πως η συγκεκριμένη επιλογή βοηθά στον περιορισμό της λογοκλοπής διασφαλίζοντας έτσι το/τη συγγραφέα.

Ημερομηνία 09-09-2019

Ο δηλών (Κωνσταντίνος Ζούνης)

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	7-8
2. Μέρος Α. Η πολιτική πραγματικότητα στην Τουρκία και οι διεθνείς της σχέσεις:	8-19
2.1. Η πολιτική ως απόλυτη έκφραση του κοινωνικού βίου.....	8-10
2.2. Οι κύριες αντίρροπες πολιτικές τάσεις στην Τουρκία.....	10-16
2.3. Η γεωπολιτική αξία της Τουρκίας για τα αμερικανικά και Ρωσικά συμφέροντα και η εξωτερική πολιτική του Ερντογάν.....	17-19
3. Μέρος Β. Η απόπειρα ανατροπής του Ερντογάν: μία περίπτωση ανεπιτυχούς πραξικοπήματος:	19-32
3.1 Πραξικόπημα: Θεωρητική προσέγγιση.....	19-25
3.2 Η πλήρωση των δομικών στοιχείων του πραξικοπήματος στη στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ερντογάν.....	25-32
4. Μέρος Γ. Συγκριτική επισκόπηση της στάσης Αμερικανικών και Ρωσικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του διαδικτύου έναντι του πραξικοπήματος:	32-67
4.1. Τα ΜΜΕ ως ισχυρός παράγοντας διαμόρφωσης της κοινής γνώμης.....	32-33
4.2. Η θεματολογία των ΜΜΕ: 'Index Hypothesis' versus 'CNN Effect' και 'Authoritarian theory'.....	33-35
4.3. Σημειωτική μέθοδος και Web media-μεθοδολογική προσέγγιση.....	35-37
4.4 Η web texts έκδοση Αμερικανικών και Ρωσικών ΜΜΕ έναντι του πραξικοπήματος υπό το πρίσμα της σημειωτικής. Μία συγκριτική ανάλυση.....	37-67
5. Τελικές Παρατηρήσεις	67
6. Βιβλιογραφία.....	67-108

Περίληψη: Η πολιτική εξουσία ήταν ανέκαθεν θελκτική, ειδικά σε κράτη με μειωμένο δημοκρατικό κεκτημένο, αφού σε αυτά δε συναντά έλεγχο και φραγμούς. Σε ένα τέτοιο κράτος, την Τουρκία, έλαβε χώρα στις 15-16 Ιουλίου 2016 απόπειρα ανατροπής του Erdogan. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να αποδείξει δύο υποθέσεις. Η πρώτη εστιάζεται στο ότι η αποτυχημένη αυτή ενέργεια, εμπίπτει στην νομική έννοια του πραξικοπήματος. Η δεύτερη συνίσταται στο ότι το όλο συμβάν καλύφθηκε από Αμερικανικά και Ρωσικά ΜΜΕ του διαδικτύου σε μία ατζέντα που καθορίστηκε από πολιτικούς κατά τη θεωρία 'Indexing hypothesis'. Περαιτέρω η δημοσιογραφική κάλυψη έγινε από όλα τα ως άνω ΜΜΕ, κατά τρόπο σχεδόν παρόμοιο, με προσεγγίσεις που χαρακτηρίζονται, στη συντριπτική πλειονότητα τους, από υψηλό επαγγελματισμό ήτοι χωρίς στρεβλώσεις, ψευδή νέα και φανταστικά αφηγήματα.

Λέξεις κλειδιά: Πραξικόπημα, Ερντογάν, Γκιουλέν, Πούτιν, πολιτικό Ισλάμ, Κεμαλιστές, αμερικανικά και ρωσικά κείμενα των ΜΜΕ στο διαδίκτυο, Indexing hypothesis, CNN Effect, Authoritarian theory, σημειωτική.

Abstract: Political power has always been appealing, especially in states, with reduced democratic acquis, since within them, it does not meet control and barriers. In such a state, Turkey, took place on 15-16 July 2019, an attempt to overthrow Erdogan. The current study attempts to prove two hypotheses. The first focuses on the fact that this failed action falls within the legal concept of coup d' État. The second is that the whole incident was covered by American and Russia web media within an agenda, that was frameworked by politicians according to the 'Indexing hypothesis' theory. Furthermore, the news coverage was made by all the above media, almost similarly, with approaches that are characterized, in their vast majority, by high professionalism i.e, without distortions, fake news and fictive narratives.

Key words: Coup d' État, Erdogan, Gulen, Putin, political Islam, Kemalists, U.S. and Russian web media texts, Indexing hypothesis, CNN Effect, Authoritarian theory, semiotics.

1. Εισαγωγή

Στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας συγκρούονται, ανηλεώς και με αμείωτη ένταση, αφενός ακραίοι, μετριοπαθείς ισλαμιστές, εθνικιστές, κοσμικοί (κεμαλιστές-στρατιωτικοί) μεταξύ τους και αφετέρου κούρδοι μειονοτικοί με την κυβέρνηση, με έπαθλο την εξουσία, κεντρική ή περιφερειακή αντίστοιχα. Πρόκειται για εφαρμογή στη συγκεκριμένη ‘case’ του *dictum* του Henry Kissinger ‘η εξουσία είναι το απόλυτο αφροδισιακό’¹ ή της Vicki Haddock ‘η Δύναμη δεν είναι μόνο ένα αφροδισιακό, κάνει παράξενα πράγματα σε κάποιους από μας’². Η μάχη αυτή όμως γιγαντώνεται ειδικά στην περίπτωση της Τουρκίας, όπου λόγω της ισλαμοποίησης της χώρας τα τελευταία χρόνια από τον Erdogan³ *inter alia*, οι δημοκρατικοί θεσμοί είναι εξασθενημένοι και άρα όποιος είναι στην Προεδρία της Δημοκρατίας τη δεδομένη στιγμή έχει τον απόλυτο έλεγχο του κρατικού μηχανισμού⁴. Στον αγώνα αυτό για εξουσία παρεισφρύουν και άλλα κράτη με πρώτιστα απ’ τη μία πλευρά τις ΗΠΑ-Ισραήλ και τους δυτικούς συμμάχους τους (Γαλλία, Αγγλία) και απ’ την άλλη τη Ρωσική Ομοσπονδία και Κίνα, άτινα επιδιώκουν την ικανοποίηση των ζωτικών γεωπολιτικών συμφερόντων τους⁵. Οι δε διεθνείς συμμαχίες μεταβάλλονται διαρκώς, με έναν Erdogan απρόβλεπτο, γεγονός που καθιστά εξαιρετικά δυσχερή την εξαγωγή θεμελιωμένων πολιτικών συμπερασμάτων.

Μέσα σε αυτό το πλέγμα σχέσεων, θα εξετασθεί στην παρούσα μελέτη η αποτυχημένη απόπειρα ανατροπής του Erdogan στις 15-16 Ιουλίου 2016. Ειδικότερα, σε ένα πρώτο μέρος, θα επισημανθεί το πρωτείο της πολιτικής έναντι άλλων τομέων του κοινωνικού βίου και θα αναλυθούν οι πολιτικές δυνάμεις που δρουν στην Τουρκία με το ιστορικό και δογματικό βάθος που διαθέτουν. Εν συνεχεία, θα διερευνηθούν οι ευρύτερες γεωπολιτικές επιδιώξεις ΗΠΑ-Ρωσίας στην περιοχή, εντός των οποίων αναπτύσσεται και η εξωτερική πολιτική του Erdogan. Σε ένα δεύτερο μέρος, θα γίνει διάκριση της ‘πολιτικής επανάστασης’ από το ‘πραξικόπημα’, υπό την έποψη της νομικής επιστήμης και θα δοθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που το συνοδεύουν κατά τις πολιτικές επιστήμες. Κατόπιν, θα γίνει υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών της 15-16 Ιουλίου 2016 στην έννοια του πραξικοπήματος για να αποδειχθεί η πρώτη υπόθεση ότι το υπό κρίση συμβάν κατατάσσεται στην

¹ Keltner D, Gruenfeld D, Andersonp C, (2003), p. 275.

² Όπως αναλύει ο ψυχολόγος Cameron Anderson, καθηγητής στο UC Berkeley, η εξουσία είναι μεθυστική, πράγμα που εξηγεί γιατί οι ισχυροί άνθρωποι ενεργούν με μεγάλη τόλμη και ενίοτε συμπεριφέρονται μάλλον σαν γορίλες (Haddock V, (November 19, 2006).

³ Όλο το εκπαιδευτικό σύστημα, οι σχολές δικαστών, αστυνομικών, στρατιωτικών, στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης, έχουν υποβληθεί σε βαθιά διαδικασία εξισλαμισμού ενώ κάθε προώθηση κρατικού στελέχους στην κλίμακα της ιεραρχίας είναι απολύτως συνδεδεμένη με έμπρακτες αποδείξεις της ισλαμικής συνείδησης (Yavuz H, Öztürk A, (2019), p. 2).

⁴ Το δημοκρατικό έλλειμα στην Τουρκία δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί (McLaren L, Cop B, (2011), pp. 485-516). Τούρκοι ερευνητές, μετά από συγκριτική ανάλυση του Τουρκικού Προεδρικού Μοντέλου διακυβέρνησης με άλλα αντίστοιχα καταλήγουν στο ότι η διάκριση εκτελεστικής, νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας στην Τουρκία είναι αμφιλεγόμενη (Çolak Ç, Bülent Şener B, Yunus M, (2017), p. 125). Συνεπώς στην τουρκική δημόσια ζωή, ειδικά μετά τη Συνταγματική αναθεώρηση του 2017, λειτουργεί το σύστημα ‘ενός ανδρός αρχή’ (Bora B, (17 January 2017). Άλλωστε δε θα μπορούσε να είναι άλλως αφού κατά τον Huntington οι ισλαμικές αρχές είναι ίσως ασύμβατες με τη φιλελεύθερη δημοκρατία (Inglehart R, (2003), p. 51). Εξ’ ορισμού λοιπόν σε ένα ισλαμιστικό περιβάλλον ελλείπει η δυνατότητα μηχανισμών ως ανάχωμα αυθαιρεσιών (Witte J, Alexander F, (2007), p. 21), όπερ συμβαίνει και στην Τουρκία.

⁵ Sloat A, (2018), p.29, Stratfor, (August 23, 2010).

ενλόγω κατηγορία. Σε ένα τρίτο μέρος, θα ερευνηθεί *in abstracto* η σημασία των web media ως παράγοντας διαμόρφωσης της κοινής γνώμης και θα γίνει αντιπαραβολή των 'Intex hypothesis' 'CNN effect' και 'authoritarian' theories. Στο τελικό στάδιο, θα επιχειρηθεί με τη χρήση της σημειωτικής μεθόδου *in concreto* η εφαρμογή του θεωρητικού αυτού πλαισίου στις δημοσιογραφικές ειδήσεις και αναλύσεις του ενλόγου πραξικοπήματος από τα κυριότερα ρωσικά και αμερικανικά web media. Τούτο για να αποδειχθεί και η δεύτερη υπόθεση ότι η θεματική των υπό κρίση media καθορίστηκε από τους πολιτικούς, κατά την 'intex hypothesis', η δε κάλυψη έγινε κατά τρόπο σχεδόν παρόμοιο χωρίς ψευδείς ειδήσεις και κατασκευασμένα αφηγήματα.

2. Μέρος Α. Η πολιτική πραγματικότητα στην Τουρκία:

2.1. Η πολιτική ως απώτατη έκφραση του κοινωνικού βίου

Η πολιτική⁶ είναι κατά τον Αριστοτέλη «κυριωτάτη και αρχιτεκτονική» και όλων των επιστημών. 'Κυριωτάτη διότι σ' αυτήν εσωκλείει άλλες επιστήμες όπως η στρατηγική, οικονομική, ρητορική, πρωτίστως δε διότι υπαγορεύει νομοθετικά μέτρα, ο δε σκοπός της εμπεριέχει τους σκοπούς των άλλων, 'αρχιτεκτονική' διότι καλύπτει όλες τις επιμέρους ανθρώπινες κοινωνίες⁷.

Η πρωταρχικότητα ή άλλως το πρωτεϊόν (primauté) της πολιτικής έναντι των υπολοίπων κλάδων του κοινωνικού βίου έχει υπογραμμιστεί και από άλλους μεταγενέστερους πολιτειολόγους. Έτσι ο Phillip Cutright σε μία μελέτη του το 1963 χρησιμοποίησε μόνο πολιτικές μεταβλητές (political variables) για να εξηγήσει την κοινωνική πραγματικότητα⁸, ενώ το 2015, η Mădălina Radu χρησιμοποιώντας μία στατιστική και οικονομετρική προσέγγιση (συσχέτιση και πολυπαραγοντική παλινδρόμηση) στην περίπτωση μελέτης, τη Ρουμανία, κατέδειξε ότι ο πολιτικός παράγοντας και πιο συγκεκριμένα η πολιτική σταθερότητα (political stability) αποτελεί το σημαντικότερο παράγοντα στην οικοδόμηση μιας συνεκτικής και συνεχούς πορείας προς μία πολυσχιδή και πολύπλευρη, αειφόρο ανάπτυξη⁹.

Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι σε επίπεδο κυβερνήσεων ή διεθνών οργανισμών πρώτα χαράσσεται η συνολική πολιτική στρατηγική, αφού ληφθούν υπ' όψιν οι επιμέρους πολιτικές προτεραιότητες ενώ σε ένα δεύτερο στάδιο γίνεται ενδελεχής

⁶ 'Πολιτική' ορίζεται κατά τον Nkem Onyekpe ως 'η πάλη για την εξουσία, η οποία η ίδια είναι η αρχή για να καθορίσει ή να διατυπώσει και να εκτελέσει αποφάσεις και πολιτικές, που πρέπει να γίνουν αποδεκτές από την κοινωνία ... είναι ο αγώνας για την εξουσία της διακυβέρνησης, ιδίως η εκτελεστική εξουσία' (Oguntola-Laguda D, (2008), p.124).

⁷ Τουλουμάκου-Καραθανάση Ε, (2004), σ. 18.

⁸ Παρόλα αυτή η κυριαρχία της πολιτικής έναντι των άλλων κλάδων, όπως η οικονομία, αμφισβητείται από αρκετούς επιστήμονες (βλ. ενδεικτικά τη μελέτη 'A Cross-Polity Survey (1963)' των Arthur Banks και Robert Textor και αυτή των Russett et al. First World Handbook of Political and Social Indicators (1965), όπου χρησιμοποίησαν ελάχιστα πολιτικές μεταβλητές και περισσότερο αντίστοιχες οικονομικές στην ανάλυσή τους για την εξήγηση φαινομένων του κοινωνικού βίου. Η πιο σύγχρονη τάση είναι πάντως υπέρ της θέσης της αλληλεπίδρασης των πολιτικής με άλλους κλάδους με τη δημιουργία εννοιών όπως 'οικονομική δημοκρατία', 'πολιτική διπλωματία', 'ανάπτυξη ανθρώπινου κεφαλαίου', 'διαχείριση ανθρωπιστικών κρίσεων', 'πολιτική συμπεριφορά των μαζών' και κατ' επέκταση την πρόταση ενός σύνθετου-υβριδικού μοντέλου επιστημών όπως πολιτική-κοινωνιολογία, φιλοσοφία, οικονομία, γεωγραφία, ψυχολογία (Goodin R, Klingemann H-D, (2003), pp. 98-125).

⁹ Radu M, (2015), pp. 751-757.

εκτίμηση του αντίκτυπου αντίστοιχων πολιτικών πρωτοβουλιών στην οικονομία, το περιβάλλον και εν γένει το κοινωνικό γίγνεσθαι¹⁰.

Οι πολιτικές μεταβλητές που καθορίζουν την πορεία μίας χώρας είναι *inter alia* η κυβερνητική αποτελεσματικότητα, το κράτος δικαίου (ήτοι ο διαχωρισμός των εξουσιών και ο βαθμός εμπιστοσύνης των πολιτών σε αυτές, ο σεβασμός των ατομικών ελευθεριών, των κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων (όπως το δικαίωμα του εκλέγει και εκλέγεσθαι) των πολιτών, η διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος και της εξάλειψης της φτώχειας, η πρόσβαση όλων στις πλουτοπαραγωγικές πηγές της χώρας, η βιωσιμότητα, η νομισματική σταθερότητα, η προστασία των ημεδαπών και αλλοδαπών επενδύσεων, η διαφθορά, η κοινωνική συνοχή και η αποφυγή αποκλεισμών επί της βάσει της φυλής, καταγωγής και φρονημάτων¹¹ η πολιτική σταθερότητα και πόλωση, οι πολιτικοί σχηματισμοί και συνασπισμοί με τις αντίστοιχες ιδεολογίες τους¹² και η προσωπικότητα του ηγέτη¹³.

Ειδικά στην Τουρκία, πολιτικοί συντελεστές όπως η πόλωση των μετριοπαθών ισλαμικών και κεμαλικών δυνάμεων, ως αυτές εκφέρουν την ιδεολογία του πολιτικού ισλάμ και του κοσμικού κράτους αντίστοιχα, αλλά και η προσωπικότητα του ίδιου του Erdogan¹⁴ παίζουν καθοριστικότατο ρόλο στο πολιτικό πράττειν και

¹⁰ Βλ. πχ. πώς διαρθρώνεται αυτή η πρακτική από κοινού στους ανώτατους θεσμούς της ΕΕ ήτοι το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019)).

¹¹ European Commission, (2017), pp. 97-98.

¹² Lucifora C, Moriconi S (2012), p. 2.

¹³ Σύμφωνα με τη σχολή σκέψης 'ηθικός μοραλισμός', η πολιτική ηγεσία συντελεί στην άνοδο ή παρακμή μεγάλων δυνάμεων (κράτων), ενώ κατηγοριοποιείται, με βάση την ηθική σε αδρανή, συντηρητική, ενεργητική ή επιθετική. Η δε δύναμη του κράτους καθορίζει τα στρατηγικά συμφέροντα και οι πολιτικοί ηγέτες τις στρατηγικές για την επίτευξη αυτών (Xuetong Y, (2016), pp. 1-26).

¹⁴ Ο πολιτικός βίος και η ανέλιξη του Erdogan στα ύπατα αξιώματα της χώρας καταδεικνύουν ότι πρόκειται για άτομο με ψυχικές δυνάμεις και τεράστιες πολιτικές ικανότητες. Τούτο ίδια αν ληφθεί υπ' όψιν ότι καταγόμενος από ταπεινή οικογένεια κατάφερε να γίνει δήμαρχος το διάστημα 1994-1998 στην Κωνσταντινούπολη, όπου επέλυσε μεταξύ άλλων τα άκρως δυσεπιλυτα ζητήματα, το κυκλοφοριακό και αυτό των απορριμμάτων. Από τη αυτή θέση αναγκάστηκε σε παραίτηση λόγω της καταδίκης του από το Συνταγματικό Δικαστήριο της χώρας. Ειδικότερα, ο ίδιος καταδικάστηκε σε δεκάμηνη φυλάκιση, εκ της οποίας εξέτισε τέσσερις μήνες, λόγω της απαγγελίας ενός ποιήματος του Zigja Giokalp, όπερ θεωρήθηκε προτροπή για υποκίνηση σε φυλετικό ή θρησκευτικό μίσος, στην ουσία όμως γιατί ήταν βασικότατο στέλεχος του ισλαμικού Κόμματος Ευημερίας (Welfare Party), το οποίο επίσης κρίθηκε παράνομο (Shambayati, H (2004), pp. 253-275). Εν συνεχεία ο Erdogan, ως αρχηγός του AK Party, επίσης ισλαμικών καταβολών, κατάφερε να εκλεγεί και να διατελέσει πρωθυπουργός για τρεις συνεχόμενες θητείες από το 2003 έως το 2014, οπότε και εξελέγη Πρόεδρος της Δημοκρατίας, θέση στην οποία επανεξελέγη το 2018 και την οποία διατηρεί ως σήμερα. Σημειωθείσθω ότι στο διάστημα της Προεδρικής του θητείας με συνταγματικές μεταρρυθμίσεις, συγκέντρωσε σχεδόν όλες τις εξουσίες στα χέρια του, όπως το δικαίωμα να διαλύει το Κοινοβούλιο, να εκδίδει εκτελεστικά διατάγματα, και να κηρύσσει τη χώρα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ενώ αμέσως μετά τη δεύτερη εκλογή του στο πόστο αυτό κατήργησε και τη θέση του πρωθυπουργού (Renino R, (2017), p. 2). Όταν δε ο Erdogan απειλήθηκε από εσωκομματικές σημαίνουσες προσωπικότητες όπως ο τ. Πρόεδρος Abdullah Gul ή ο πρώην Υπουργός Εξωτερικών Ahmet Davudoglu, τους έδειξε την πόρτα της εξόδου από το κόμμα (Turkish Minutes, (May 13, 2019)). Έχει δε εκμηδενίσει σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις το βασικό αντίπαλο κοσμικό-κεμαλικό Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) με μία μικρή απόκλιση τις τελευταίες δημοτικές εκλογές του Μαρτίου 2019, όπου απόλαυσε τη δημαρχία για πρώτη φορά την Κωνσταντινούπολη και την Αγκυρα (Bernek S, (2019)). Προς τούτο ορθά ο Erdogan χαρακτηρίζεται ως 'μέτρ της εγχώρας πολιτικής' (Pearson R, (March 27, 2019)) ή ως 'ο πιο ισχυρός Πρόεδρος της Τουρκίας μετά τον Ατατούρκ' (Akkoc R, (28 August 2019)).

επακολούθως σε τομείς όπως το κράτος δικαίου και η οικονομία. Η ανάλυση πάντως των συντελεστών αυτών της πολιτικής ζωής στην Τουρκία είναι απαραίτητη για να γίνει κατά το δυνατόν εμβριθέστερη προσέγγιση της απόπειρας κατά του Erdogan.

2.2. Οι κύριες αντίρροπες πολιτικές τάσεις στην Τουρκία

Στην Τουρκία σήμερα αντιπαράθενται στην πρώτη γραμμή οι μετριοπαθείς ισλαμιστές με τους κοσμικούς-κεμαλικούς. Οι πρώτοι αποτελούν, τουλάχιστον από το 2003 έως σήμερα, την πρώτη πολιτική δύναμη δια του κόμματος του AK Party (Adalet ve Kalkınma Partisi) (Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης) και ασπάζονται το πολιτικό ισλάμ¹⁵ ήτοι την πεποίθηση ότι το Ισλάμ θα πρέπει να καθορίζει και να θέτει κανόνες πέραν της προσωπικής ζωής του ατόμου και στον ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό βίο¹⁶. Το πολιτικό ισλάμ, στην εκδοχή που επικαλείτο ο Erdogan, τα πρώτα χρόνια διακήρυττε τη δημοκρατία, την προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων και με τέτοιο περιεχόμενο επεδίωξε να προβληθεί στο Τουρκικό ακροατήριο αλλά και τις ΗΠΑ και ΕΕ ως εναλλακτική λύση στο σκληρό, милитарιστικό κεμαλικό κατεστημένο¹⁷. Εντούτοις, στην Τουρκία σήμερα, το πολιτικό Ισλάμ του Erdogan μεταφράζεται σε βίαιη καταστολή των δημοκρατικών ελευθεριών και σε έναν ευρύτερο αυταρχισμό, ενδεδυμένο με ισλαμική ρητορεία και περίβλημα¹⁸. Όπως ορθά παρατηρείται το AK Party έχει πλέον ασπαστεί το δόγμα ‘Erdoganism’, όπερ έχει τέσσερις διαστάσεις ήτοι ‘εκλογικό αυταρχισμό’ σε ό,τι αφορά το εκλογικό σύστημα, ‘νεοπατριμονιαλισμό’ σε ό,τι σχετίζεται με την

¹⁵ Οι ‘πολιτικοί’ ισλαμιστές εμφανίστηκαν, το πρώτον, με αξιώσεις στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας με το κόμμα της Ευημερίας (Refah Partisi), (Welfare Party) υπό τον Necmettin Erbakan στις εκλογές του 1995 όταν κέρδισαν στις εκλογές 21,7% και ανακηρύχθηκαν πρώτο Κόμμα. Εν συνεχεία, σχημάτισαν κυβέρνηση συνασπισμού με το Κόμμα του Ορθού Δρόμου (Doğru Yol Partisi), (True Path Party) της Tansu Çiller, στην οποία ο Erbakan έγινε πρωθυπουργός. Εντούτοις, το 1998 το Συνταγματικό Δικαστήριο επέβαλε στον Erbakan πενταετή απαγόρευση ανάμειξης στα πολιτικά πράγματα και έθεσε εκτός νόμου το Κόμμα της Ευημερίας. Το τελευταίο αντικαταστάθηκε από το Κόμμα της Αρετής (Fazilet Partisi), (Virtue Party), όπερ όμως και αυτό τέθηκε εκτός νόμου το 2001. Την ίδια χρονιά επήλθε διάσπαση του χώρου του πολιτικού ισλάμ και η μεν ‘ανανεωτική πτέρυγα’ (Yenilikçiler), (reformists) (με πιο κοσμικό και φιλοευρωπαϊκό προσανατολισμό) με αρχηγό τον Erdogan, τότε δήμαρχο της Κωνσταντινούπολης, συνέστησε το 2002 το AK Party, ενώ οι πιο ‘συντηρητικοί’ (Gelenekçiler), (traditionalists) έμειναν προσκολλημένοι στον Erbakan και ίδρυσαν το 2001 το Κόμμα της Ευτυχίας (Saadet Partisi), (Felicity Party). Το τελευταίο κινήθηκε σε αντιευρωπαϊκές και αντιδυτικές γραμμές, εξασθένησε λόγω της υπεροχής του AK Party και σε όλες τις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις δεν κατάφερε να εισέλθει στο Κοινοβούλιο (Dogan R, (2018), p. 95).

¹⁶ Sheri B, (2003), p. 258. Το πολιτικό ισλάμ έχει τις ρίζες του στις αρχές του 20ου αιώνα και εκδηλώθηκε ως μία αντίδραση των αράβων κατά της αποικιοκρατίας και του εν αυτή κινδύνου αφομοίωσης της ταυτότητάς τους από το δυτικό πολιτισμό. Βασική αντίληψη της φιλοσοφίας του πολιτικού ισλάμ είναι ότι η Sharia είναι ο υπέρτατος νόμος, ως εκπορευόμενος από τον Αλλάχ, ο οποίος ρυθμίζει όλες τις μορφές του κοινωνικού και πολιτικού-πολιτειακού βίου και για την επικράτησή του είναι επιτρεπτή η χρήση κάθε μέσου, συμπεριλαμβανομένης και της βίας (Dogan R, (2018), *op. cit.* pp. 92-94).

¹⁷ Ciftci K, (2013), pp. 143-169.

¹⁸ Βλ ενδεικτικά το κλείσιμο media, τις αθρόες φυλακίσεις αντιφρονούντων, τις αναγκαστικές παραιτήσεις δικαστών, αστυνομικών, δημοσίων υπαλλήλων, (New247.gr, (2018)), για τα οποία δίδονται αναλυτικά στοιχεία κάτωθι αλλά ακόμη και την ακύρωση των δημοτικών εκλογών των 31 Μαρτίου 2019 στην Κωνσταντινούπολη από Ανώτατο Εκλογικό Συμβούλιο (YSK), στην ουσία από τον ίδιο τον Erdogan (CNN Greece, (6 Μαΐου 2019)).

οικονομία, ‘λαϊκισμό’ στον τομέα της πολιτικής στρατηγικής¹⁹ και ‘ισλαμισμό’ στην πολιτική ιδεολογία²⁰. Περαιτέρω το AK Party και ειδικά ο ηγέτης του, Erdogan, ασπάζεται έναν ισλαμικό τουρκικό εθνικισμό, διαποτισμένο με νέο-Οθωμανισμό²¹, δηλαδή έναν επεκτατισμό στα εδάφη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας²². Το AK Party χαρακτηρίζεται ως ‘social conservative party’²³. Πρέπει τέλος να σημειωθεί ότι στα πρώτα του βήματα το AK Party επεδίωξε την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και έδειξε να υιοθετεί το ευρωπαϊκό κεκτημένο (*acquis communautaire*). Εντούτοις, αν και μέχρι σήμερα φαίνεται το AK Party να υποστηρίζει ακόμη την Ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας²⁴, ιδίως μετά την απόπειρα ανατροπής του Erdogan το 2016, έχει υιοθετήσει μία ‘Ευρωασιατική προσέγγιση’ προτιμώντας τη συμμαχία με τη Ρωσία²⁵.

Στον αντίποδα των ισλαμιστών ευρίσκεται η πτέρυγα των κεμαλιστών, η γενικότερη ιδεολογική πλατφόρμα των οποίων οριοθετείται ως ακολούθως. Ο Κεμαλισμός στηρίζεται στην ιδεολογία των έξι περίφημων βελών (*arrows*), το ρεπουμπλικανισμό (*republicanism*), εθνικισμό (*nationalism*), λαϊκισμό (*populism*), την εκκοσμίκευση (*laicity*), επαναστατικότητα (*revolutionism or reformism*) και το κρατισμό (*statism*)’ τα οποία διαμορφώθηκαν σταδιακά και αποτέλεσαν τις δογματικές αρχές του νέου κράτους²⁶. Η ειδικότερη ανάλυση ενός εκάστου θεωρητικού πυλώνα είναι αναγκαία για να γίνει κατανοητό το χάσμα που υπάρχει με τους ισλαμιστές παρά τις μερικές διασταυρώσεις πολιτικών θέσεων. Έτσι ρεπουμπλικανισμός σημαίνει κατάργηση της μοναρχίας όπως και κάθε συναφούς ελέω Θεού απολυταρχίας και περαιτέρω εγκατάσταση δημοκρατικού πολιτεύματος με διάκριση των τριών εξουσιών,

¹⁹ Ο λαϊκισμός, από την έποψη των ισλαμιστών, πήρε την έννοια της άρσης του κοινωνικού αποκλεισμού των θρησκευτικών ομάδων εκ των κεμαλικών στρατιωτικών ελίτ, όπως επίσης και της δημιουργίας μίας πλατιάς, μέσης κοινωνικής τάξης, βασισμένης σε μεσαίας κλίμακας εξαγωγικές επιχειρήσεις. Έτσι πραγματοποιήθηκε μία μετακίνηση του πλούτου από γιγαντιαίες βιομηχανίες με έδρα την Κωνσταντινούπολη και άλλες μεγάλες πόλεις σε μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις με κέντρο την περιφέρεια, όπως την Ανατολία. Αποτέλεσμα του λαϊκισμού αυτού ήταν η ενεργοποίηση όλων των κοινωνικών αυτών τάξεων στις εκλογικές διαδικασίες και η μεγάλη ενγένει λαοφιλία των ισλαμιστών (Merryman J, (2013), pp. 73, 74).

²⁰ Yilmaza I, Bashirovb G, (2018), p. 1. Εκτελεστικό δε βραχίονα για την ισλαμοποίηση της τουρκικής κοινωνίας αποτελεί η Διεύθυνση θρησκευτικών υποθέσεων, η περίφημη ‘Diyanet’ (Öztürk A, (2016), p. 619).

²¹ The Economist, (28 July 2018).

²² Ο επεκτατισμός αυτός δεν είναι μόνο οικονομικός, με τη μορφή επενδύσεων, πολιτισμικός και θρησκευτικός, όπως στην περίπτωση επί παραδείγματι του Κοσόβου και της Αλβανίας όπου χρηματοδοτούνται εκατοντάδες ισλαμικά ιδρύματα και τζαμιά (The Guardian, (2 January 2019), Ellis T, (2019)). Υλοποιείται και με στρατιωτικές επιχειρήσεις, όπως αποστολή στρατιωτικών και παραστρατιωτικών ομάδων, όπλων και εξοπλισμού σε ισλαμιστές σε εδάφη της Μέσης Ανατολής και της Βόρειας Αφρικής, όπως στη Συρία και στη Λιβύη αντίστοιχα, σε μία προσπάθεια δημιουργίας ‘μουσουλμανικού τόξου’, υπό τουρκική ηγεσία (Hacaoglu S, (2019), Colborne M, Edwards M, (2018)). Ο επεκτατισμός εκφράζεται επίσης με τη μορφή διαρκούς αμφισβήτησης των χερσαίων και θαλασσίων συνόρων Ελλάδας και Κύπρου και στρατιωτικών απειλών εναντίον των αντίστοιχων χωρών (βλ. το νέο στρατιωτικό δόγμα της ‘γαλάζιας πατρίδας’ (Iefimerida, (20 Δεκεμβρίου 2018).

²³ Ozisiki F, (2015), p. 1.

²⁴ Βλ. δεσμεύσεις του Erdogan στις 30 Μαΐου 2019 για πλήρη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, λίγο μετά την κριτική της ΕΕ για ολιγωρία στο δικαιοσύνη και οικονομικό τομέα (Ekathemerini (30 May 2019)). Εντούτοις, από τα 35 ενταξιακά κεφάλαια μόνο τα 16 έχουν ανοίξει και μόνο ένα αυτό για την επιστήμη και την έρευνα έχει κλείσει προσωρινά ενώ από το 2018 οι διαπραγματεύσεις με την ΕΕ δεν έχουν προχωρήσει (European Commission (2019), Lourenço C, (2019)).

²⁵ Özel S, (2019), p. 13.

²⁶ Brown N, Shahin E, (2010), p. 152.

εκτελεστικής, νομοθετικής, δικαστικής²⁷. Ο εθνικισμός, όπως διατυπώθηκε στο πρόγραμμα του CHP στη δεκαετία 1930 αναφέρεται σε ένα έθνος ήτοι σε ένα κοινωνικο-πολιτικό σχηματισμό στον οποίο ανήκουν πολίτες που μοιράζονται κοινή γλώσσα, πολισμό και ιδεώδη²⁸. Ο Κεμαλικός εθνικισμός περαιτέρω συνδέει το έθνος με την εδαφική επικράτεια, όπως αυτή οριοθετήθηκε στο σύμφωνο του 1912. Με το πνεύμα αυτό ο ενλόγος εθνικισμός είναι απογυμνωμένος από κάθε μορφή αλτρωτισμού και επεκτατισμού, στοχεύει στην προώθηση της ειρήνης στην εγχώρια και περιφερειακή арένα και ως τέτοιος αντιτίθεται στον ιμπεριαλισμό²⁹. Ο ιδιότυπος αυτός εθνικισμός συνδέεται περαιτέρω με την αποποίηση του παντουρκισμού (Pan-Turkism). Αποβλέπει δηλαδή στην εξυπηρέτηση μόνο των στενά νοουμένων εθνικών συμφερόντων, εγκαταλείποντας εκείνα των ‘outside Turks’. Μία άλλη έκφραση του εθνικισμού αυτού είναι η εγκατάλειψη του παντουρανισμού (Pan-Turanism) δηλαδή της ιδέας της ενότητας των τουρανικών λαών (Φιλανδών, Ούγγρων, Μογγόλων, Εσθονών και Κορεατών) με την ταυτόχρονη εστίαση του κρατικού ενδιαφέροντος μόνο στους Τουρκικούς λαούς της Ανατολίας³⁰. Ο λαϊκισμός έχει την έννοια της απόρριψης της πάλης των τάξεων και κατ’ επέκταση του κομμουνιστικού ιδεώδους³¹. Η εργασία και ενότητα του έθνους υπερισχύουν έναντι οιασδήποτε κοινωνικής διαφοροποίησης³². Ο τουρκικός λαός αναδεικνύεται στο μόνο κυρίαρχο ενώ δεν ενδιαφέρει η κοινωνική καταγωγή ενός εκάστου των πολιτών αφού αυτοί λογίζονται ως ενιαίος πολιτικός παράγοντας³³. Η εκκοσμίκευση σκοπεύει στην απαγόρευση ανάμιξης της θρησκείας στην πολιτική και *vice versa*³⁴. Η επαναστατικότητα αναφέρεται στην ουσία στην οριστική εγκατάλειψη του παλαιού οθωμανικού μοντέλου ως τετελεσμένο (*fait accompli*) και στην εσαεί υιοθέτηση των μεταρρυθμίσεων του Κεμάλ, στην πολιτική, τον πολιτισμό, τις επιστήμες κατά τα δυτικά πρότυπα³⁵. Τέλος κρατισμός σημαίνει παρέμβαση της κρατικής μηχανής σε όλους τους τομείς του κοινωνικού βίου με πρότυπη την οικονομία. Το μοντέλο του κράτους-επιχειρηματία θεωρείται προτιμητέο έναντι της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και του οικονομικού φιλελευθερισμού³⁶.

Ασφαλώς το αρχικό ιδεολογικό κατασκεύασμα των έξι βελών εξελίχθηκε στο πέρασμα των δεκαετιών και σήμερα έχει διαμορφωθεί ως εξής. Η προσήλωση στο ρεπουμπλικανισμό, δηλαδή την αποποίηση κάθε μορφής Άνωθεν απολυταρχίας, παραμένει, ως είχε, μονόδρομος και φυσική επιλογή³⁷. Ο εθνικισμός έχει χάσει την παλιά έννοια του ήτοι την προσκόλληση στις εδαφικές κτήσεις της Τουρκίας του 1931 και πλέον έχει ‘μπολιαστεί’ με τον επεκτατισμό ιδίως στα ελληνικά νησιά του

²⁷ Chaliand G, 1980, p. 62, Moustakis F, (2003), p. 63.

²⁸ Dumont P, (1984), p. 29.

²⁹ Mango A, (1999), p. 20.

³⁰ Landau, J, (1995), pp. 186-187, 275.

³¹ Dumont P, (1984), *op.cit.* p. 29.

³² Suna K, (1980), pp. 381-404.

³³ Κατά τον Κεμάλ η κυριαρχία ανήκει στο λαό και τούτο χωρίς προϋποθέσεις, θέση που συμπεριλήφθηκε και στα Συντάγματα της Τουρκίας (Turkish Heritage Organization, (2015)), (Embassy of the Republic of Turkey in Washington, (2007)).

³⁴ Hanioglu S, (2011), p. 153, Więcek E, (2013), p. 175.

³⁵ Hamilton P, (1995), p. 69.

³⁶ Zürcher E, (1993), pp. 203-204, Kazancıgil A, Özbudun E (1981), pp. 149, 150.

³⁷ Katalin S, (2016), p. 294.

Αιγίου και στις αντίστοιχες ελληνικές θαλάσσιες ζώνες³⁸. Ο λαϊκισμός συνεχίζει να αποτελεί κεντρικό ιδεολογικό άξονα αφού το CHP διακηρύττει τουλάχιστον ότι μάχεται κατά των ‘νεοφιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών’ υποστηρίζοντας τους πολίτες χαμηλού εισοδήματος και αναθέτοντας εις εαυτό την αποστολή του μοναδικού προστάτη του ‘εθνικού-κρατικού μοντέλου’³⁹. Η εκκοσμίκευση παραμένει αρχή αναλλοίωτη αφού υπαγορεύει την απαγόρευση πολιτικών κομμάτων που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους⁴⁰. Ο ρεφορμισμός αποτελεί μία αξία στο διηνεκές μιας αφού υφίστανται ανεκπλήρωτες πτυχές της κεμαλικής επανάστασης, όπως ο εκσυγχρονισμός των κοινωνικο-οικονομικών δομών και η προσαρμογή τους στο εκάστοτε διεθνές περιβάλλον⁴¹. Ο κρατισμός, ως οικονομική ιδεολογία, αν και άρχισε να υποχωρεί από τη δεκαετία του 1980⁴², εντούτοις έχει ισχυρές ακόμη βάσεις εντός των κεμαλιστών, που εκδηλώνονται με τη μορφή εχθρότητας τόσο εναντίον των ιδιωτικοποιήσεων *per se* (‘μη απαραίτητες ιδιωτικοποιήσεις’)⁴³, όσο και κατά της διαφθοράς και του νεποτισμού που διακατέχει το AK Party που τις διενεργεί⁴⁴. Οι Κεμαλιστές, εκφράζονται πολιτειακά έως σήμερα, όπως προαναφέρθη δια του CHP, που σήμερα αποτελεί την αξιωματική αντιπολίτευση στην Εθνοσυνέλευση. Πρόκειται για ένα σοσιαλδημοκρατικό και κεντροαριστερό κόμμα, αν και οι δεσμοί του με το σκληρό πυρήνα της δημόσιας διοίκησης και το στρατό, μάλλον παραπέμπουν στα αντίστοιχα δεξιά κόμματα της δύσης⁴⁵. Πάντως το CHP στηρίζει σήμερα την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ σε πολλαπλά επίπεδα και με συγκεκριμένες προτάσεις⁴⁶.

Από τη συγκριτική ανάλυση των θέσεων των δύο κυρίαρχων στην Τουρκία Κομμάτων, AK Party και CHP, προκύπτει ότι έχουν διαφορετική ιδεολογική αφετηρία (ισλαμισμός vs κοσμικότητα) και ότι το πρώτο εφαρμόζει έναν ακραίο απολυταρχισμό ενώ παραβιάζει κατάφωρα τα ανθρώπινα δικαιώματα, ειδικά μετά τα γεγονότα της 15-16 Ιουλίου 2016, και την κήρυξη της χώρας σε διαρκή κατάσταση

³⁸ Βλ. την αμφισβήτηση του ηγέτη του CHP, Kemal Kılıçdaroğlu το 2017, της ελληνικής κυριαρχίας 18 νησιών και βραχονησίδων (Pressroom, (Δεκεμβρίου 12, 2017). Ήδη πάντως από τη δεκαετία του 1960, το CHP άρχισε να κινείται σε διεκδικητική βάση και εκτός συνόρων εφαρμόζοντας έναν ‘εγχώριο και διεθνή εθνικισμό’ με αποκορύφωμα την παράνομη εισβολή στην Κύπρο υπό την ηγεσία του Bulent Ecevit (Jenkins G, (2008), p. 133).

³⁹ Ciddi S, Esen B, (2014), p. 420.

⁴⁰ Βλ. σχετική πρόταση του CHP το 2012 στο ‘Constitutional Conciliation Commission’, κατά τη συζήτηση για την αναθεώρηση του Συντάγματος (Hurrietarynews, (26 July 2012)).

⁴¹ Suna K, (1980), *op.cit*, p. 381.

⁴² Mastny V, Nation C, (1996), pp. 155-178.

⁴³ Hurrietarynews, (5 March 2019).

⁴⁴ Cingi A, (2011), p. 7.

⁴⁵ Aydogan A, Slapin J, (2015), p. 615.

⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά προτάσεις του CHP για την αναζωογόνηση των ενταξιακών διαπραγματεύσεων ΕΕ-Τουρκίας (CHP, (2019)). Εντούτοις, η προσήλωση του CHP στη διεύρυνση της ΕΕ προς την Τουρκία δεν ήταν πάντα δεδομένη. Ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970, το CHP τηρούσε ευρωσκεπτικτική στάση θεωρώντας ότι η ένταξη στην ΕΕ θα έπληττε την οικονομία της Τουρκίας. Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1980, το CHP είδε την ΕΕ ως εγγυητή της συνταγματικής νομιμότητας. Κατόπιν των εκλογών του 2002, το CHP αναθεώρησε πάλι τη στάση του θεωρώντας πως η στήριξη της ΕΕ προς την Κύπρο με την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή οικογένεια αλλά και οι φιλοκουρδικές θέσεις της ΕΕ αντιστρατεύονται σφόδρα το Τουρκικό εθνικό συμφέρον. Τα τελευταία χρόνια το CHP είναι υπέρ της ευρωπαϊκής πορείας της Τουρκίας ως συμβατής με τις κεμαλικές αρχές της εκκοσμίκευσης, εκμοντερνισμού και του ρεπουμπλικανισμού, αν και λόγω μακράς παραμονής στην αντιπολίτευση δεν μπορεί να το αποδείξει και στην πράξη (Saral M, (2017), pp. 19-20).

έκτακτης ανάγκης. Αντιθέτως, το δεύτερο εμφανίζεται ως προασπιστής της συνταγματικής νομιμότητας, του κράτους δικαίου και μένει πιστό στις αρχές του Ρεπουμπλικανισμού⁴⁷. Τα δύο κόμματα συναγωνίζονται στο λαϊκισμό⁴⁸ με τον Erdogan να κερδίζει με ευχέρεια την εμπιστοσύνη των λαϊκών μαζών⁴⁹. Σύμπτωση θέσεων παρατηρείται έναντι του κουρδικού ζητήματος από AK Party⁵⁰ και CHP⁵¹, καθώς και τα δύο Κόμματα θεωρούν πλέον ότι αυτό πρέπει να λυθεί με τη βία⁵². Περαιτέρω συγκλίνουν στον επεκτατισμό ιδίως εις βάρος της Ελλάδας και Κύπρου, στην ειδική σχέση με τη Ρωσία και τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στη Συρία⁵³. Η βασική διαφορά τους έγκειται στο ότι ο Erdogan, όσον αφορά τις διεθνείς συμμαχίες, έχει προτιμήσει το Ρωσικό άρμα ενώ το CHP παραμένει περισσότερο προσηλωμένο στο NATO⁵⁴ και την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση⁵⁵.

Οι υπόλοιπες πολιτικές τάσεις εκφράζονται στο Τουρκικό Κοινοβούλιο από το 'Nationalist Movement Party' (MHP), ένα υπερ-εθνικιστικό και αντικομμουνιστικό κόμμα, γνωστό και ως 'Γκρίζοι Λύκοι' (Grey Wolves), συσταθέν το 1969, υπό το Devlet Bahçeli⁵⁶. Συναγωνίζεται ιδεολογικά το CHP αφού ασπάζεται έννοιες όπως 'ulkuçuluk', ένα είδος εθνικισμού που προτάσσει το εθνικό συμφέρον υπεράνω όλων των κομμάτων, 'κοσμικότητα', 'συντηρητισμό' και 'πολεμικότητα' στην πιο ακραία εκδοχή τους. Από τους κόλπους του MHP έχει αποσκιρτήσει ένα μέρος υπό τη Meral

⁴⁷ Βλ. ενδεικτικά τη συγκέντρωση 1.5 εκ πολιτών από το CHP, το 2017, κατά των αυθαιρεσιών και της κατάχρησης εξουσίας από τον Erdogan (Şenel E, (19 July 2017)).

⁴⁸ Όπως ορθά επισημαίνεται μολονότι κάθε ένα από αυτά τα κινήματα διαμορφώθηκαν σε ξεχωριστό ιστορικό πλαίσιο, εντούτοις παρομοιάζουν κάποιες ομοιότητες όπως η δημιουργία μιας λαϊκιστικής ιδεολογίας με έμφαση στην κοινωνική δικαιοσύνη και στην κινητοποίηση περιθωριοποιημένων και δυσαρεστημένων πολιτών' (Merryman Juliann (2013), *op. cit.* abstract).

⁴⁹ Υποστηρίζεται ότι μία ισχυρή ελιτίστικη μιλιταριστική φράζια εντός του CHP είναι αυτή που εμποδίζει το 'populist discourse' να αγγίξει τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού (Cizre U, (2016), p. 34).

⁵⁰ Εντούτοις τις προηγούμενες δεκαετίες, τόσο το Κόμμα Ενημερίας (RP) όσο και ο διάδοχός του το AK Party από το 2009, ήταν υπέρ της λύσης του διαλόγου με τους Κούρδους, τους αντιμετώπιζε δε ως αδελφούς μουσουλμάνους, γεγονός που δικαιολογούσε την μεγάλη εκλογική απήχυσή τους στις κουρδικές περιοχές της νοτιοανατολικής Τουρκίας, (Kirişci K, Winrow G, (1997), pp. 143-145). Η στάση του AK Party έναντι των Κούρδων άλλαξε καθολικά λόγω της γιγάντωσης του αποσχιστικού κινδύνου και του ενδεχομένου συνένωσης με τους Κούρδους της Συρίας κατά πολλούς δε αναλυτές λόγω της απώλειας εδρών του Erdogan από το φιλοκουρδικό κόμμα HDP στις κοινοβουλευτικές εκλογές του Ιουνίου 2015 (Ozkahraman C, (14 February 2019)).

⁵¹ Yeğen M, (2015), p. 6.

⁵² Hakyemez S, (2017), p. 3.

⁵³ Βλ. στήριξη του Kılıçdaroğlu, το 2019, προς τον Erdogan για την αγορά των πυραύλων S 400 από τη Ρωσία (Newsbreak, (13 Ιουλίου 2019)). Βλ επίσης την ανάλυση του αντιπροέδρου του CHP, Çeviköz Ü, το 2018, για τα κοινά συμφέροντα Τουρκίας-Ρωσίας (Çeviköz Ü, (28 September 2018)).

⁵⁴ Loğoğlu F, (2011), p. 42, Euronews, (9 January 2019).

⁵⁵ Hurriyetdailynews (23 November 2016). Τέλος πρέπει να εκτιμηθεί η κατ' αντιδιαστολή Ευρωπαϊκή ένταξη του CHP στο Κόμμα Party of the European Socialists (PES), (2019)) με την αντίστοιχη του AK Party με την Ευρωπαϊκό Κόμμα των ευρωσκεπτικιστών 'Alliance of Conservatives and Reformists in Europe' (AECR). Η ένταξη των ισλαμιστών στους ευρωσκεπτικιστές τροφοδοτεί έτι περαιτέρω τις υπόνοιες ότι το AK Party όχι μόνο δεν επιδιώκει την ένταξή του στην ΕΕ αλλά επιθυμεί την κατάρρευσή της. Το επιχείρημα τούτο επιρρωνύεται και από τη μετακίνηση του AK Party αρχικώς από το European Peoples' Party (EPP) στο Κόμμα AECR, το 2013 (Yinanç B, (November 19, 2013)).

⁵⁶ Το MHP από το 2016 έως σήμερα έχει προβεί σε μία 'απρόσμενη', λόγω των ιδεολογικών διαφορών, συνεργασία με το κυβερνών κόμμα AKP του Erdogan (Demirtaş S, (January 8 2018), γεγονός όπερ συδουαζόμενο με την από το 2013 ρήξη του Erdogan με τον πνευματικό μέντορά του Gulen (Balci B, (17 January 2014)) καταδεικνύει ότι η πολιτική σκηνή της Τουρκίας ομοιάζει με κινούμενη άμμο.

Akşener, λόγω της συνεργασίας του Bahçeli με τους ισλαμιστές και έχει συγκροτήσει από το 2017 το İyi (Good) Party, όπερ παραμένει προσκολλημένο σε αυστηρά υπερ-εθνικιστικές απόψεις. Το ‘People’s Democratic Party’ (HDP), διάδοχος του αριστερόστροφου ‘Peace and Democracy Party’ (BDP) έχει μεγάλη απήχηση στους κουρδικούς πληθυσμούς, και διεκδικεί για αυτούς αυτονομία στις περιοχές της ανατολικής και νοτιοανατολικής Ανατολίας. Προς τούτο θεωρείται δούρειος ίππος των Κούρδων για είσοδο στο τουρκικό Κοινοβούλιο ενώ έχει κατηγορηθεί ότι διατηρεί υπόγειες σχέσεις με το PKK⁵⁷. Ιδεολογικά το HDP πρεσβεύει τις σοσιαλιστικές αξίες υπό μία ‘αριστερόστροφη προσέγγιση’⁵⁸. Απόλυτα κυρίαρχος πάντως τα τελευταία χρόνια παραμένει το AK Party αφού έχει σαρώσει σε όλες σχεδόν τις εκλογικές αναμετρήσεις τις τελευταίες δύο δεκαετίες εναντίον μίας διασπασμένης και ανίσχυρης αντιπολίτευσης⁵⁹.

Πέραν των ως άνω θεσμικών αυτών σχηματισμών, κεντρικότατο ρόλο στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας παίζει ο Fethullah Gulen. Πρόκειται για τούρκο Ιμάμη, συγγραφέα και λόγιο, οθωμανιστή και ‘ανατολικό πανεθνικιστή’⁶⁰, οπαδό του εναγκαλισμού του Ισλάμ με το κράτος⁶¹, υπέρμαχο του διαθρησκειακού διαλόγου⁶² και ακτιβιστή-θεωρητικό της ‘Nursian’ θεολογικής προοπτικής⁶³. Το ‘κίνημα Gulen’, μία στηριγμένη στο κοράνι διεθνής κοινωνία των πολιτών, στο οποίο προΐσταται ο ίδιος ο Gulen, έχει τεράστιες διασυνδέσεις και δράσεις διεθνώς⁶⁴ όσο και απήχηση

⁵⁷ Bilgic B, (17 July 2019).

⁵⁸ Trtworld, (23 June 2018).

⁵⁹ Cook S, (26 July 2019). Η σημερινή κατάσταση, όπως αποτυπώνεται στις τελευταίες εκλογές, βουλευτικές και προεδρικές του Ιουνίου 2018 έχει ως εξής: το AKP συγκέντρωσε 42,60% (295 έδρες), το CHP 22,60% (146 έδρες), το HDP 11,70% (67 έδρες), το MHP 11,10% (49 έδρες), και το İyi Party 10,00% (43 έδρες). Σημειωθείσθω ότι στις Προεδρικές εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την ίδια ημερομηνία, ο Erdogan ανακηρύχθηκε νικητής με ποσοστό 52,6 % , όπερ αν συγκριθεί με το αντίστοιχο ποσοστό του AKP στις βουλευτικές εκλογές αποτελεί ξεκάθαρο δείκτη ότι το ισχυρό χαρτί των ισλαμιστών παραμένει ο Erdogan (Hurriytdailynews, (27 June 2019). Κατά δε το διάστημα εν μέσω του οποίου εκδηλώθηκε η ενθάδε εξεταζόμενη απόπειρα ανατροπής κατά του Erdogan, ο τελευταίος έχαιρε μίας λαοφιλίας που ανήρχετο σε 51,79%. Τούτο δε καταδεικνύει ότι η απήχηση του Erdogan στις λαϊκές μάζες δεν είναι ευκαιριακή αλλά σταθερή στο χρόνο (βλ. συγκριτικούς πίνακες των τελευταίων εκλογικών αναμετρήσεων (Daily Sabah (2019)).

⁶⁰ Ο Gulen βλέπει την Τουρκία ως συνέχεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και οραματίζει την επανασύστασή της τελευταίας ως μία ανεκτική πολυεθνική, πολυθρησκευτική, πολυπολιτισμική, πολυγλωσσική κρατική οντότητα, με επικρατούν πάντως το τουρκικό στοιχείο, εμποτισμένο και κυριαρχούμενο από την υπέρτατη ισλαμική θρησκεία, υπό καθεστώς απολυταρχίας, κατά αντίθεση με την αρχή του ρεπουμπλικανισμού του κεμαλισμού (Barnes P, Gregory Baum G (2016), p. 94).

⁶¹ Εντούτοις, ο Gulen δεν υποστηρίζει τη δημιουργία ισλαμικού κράτους κατά τα πρότυπα του Ισλαμικού Χαλιφάτου ή μίας διεθνούς κοινότητας πιστών πιστών μουσουλμάνων ή ακόμη και τη συνεργασία και σύμπλευση με άλλα ισλαμικά κινήματα όπως το Muslim Brotherhood σε αντίθεση με τον Erdogan. Ο Gulen τάσσεται υπέρ της διαπότισης του κράτους με τις αρχές του Ισλαμισμού (El-Kazaz S, (2015), p.3, Othman G, (5 June 2009)).

⁶² Aemy Elyanin Mat Z, Jaffary A, Idris Z, (2014), p. 3.

⁶³ Πρόκειται για ιδεολογικό ρεύμα του ιμάμη Said Nursi (1876-1960). Ενώ όμως ο τελευταίος έδινε έμφαση στην προσωπική μετάλλαξη του ατόμου ως μέσο για την κοινωνική αλλαγή, ο Gulen συμπληρώνει ως προϋπόθεση γι’ αυτή και τον πολιτικό και κοινωνικό ακτιβισμό (Bilici M, (2006), pp. 6-8).

⁶⁴ Ειδικά στις ΗΠΑ, οι Γκιουλενιστές έχουν αποκτήσει βαθιές ρίζες, όπου το 2011 υπολογίζεται ότι λειτουργούσαν πάνω από 120 σχολεία σε 25 Πολιτείες, το μεγαλύτερο δίκτυο στη χώρα (Saul S, (2011)). Η ανάμειξη των Γκιουλενιστών στα αμερικανικά πράγματα προχωρά και πολύ πέραν της εκπαίδευσης καθώς ξοδεύουν εκ. δολάρια για lobbying σε κυβερνητικούς αξιωματούχους όπως ο πρώην Αντιπρόεδρος των ΗΠΑ Mike Pence (Sazak S, (2018). Το δίκτυο Gulen έχει εξαπλωθεί και

στην Τουρκική κοινωνία αλλά και βαθιές ρίζες στις δομές του κράτους⁶⁵. Ο Gulen ήταν βασικός συνοδοιπόρος και σύμμαχος του Erdogan από το 2002 έως το 2013⁶⁶. Ωστόσο, οι δρόμοι των δύο ανδρών χώρισαν το 2013, όταν διέρρευσε κατηγορίες διαφθοράς εναντίον του τελευταίου. Ο πρώτος θεώρησε ότι αυτές δεν συνάδουν με την καθαρότητα που επαγγέλλεται το Ισλάμ, ενώ ο Erdogan ότι πίσω από τις έρευνες βρισκόταν ο ίδιος ο Gulen τον οποίο υπέδειξε ως τον ιθύνοντα νου και διοργανωτή των απόπειρας της 15-16 Ιουλίου 2016⁶⁷. Συνεπεία αυτών, ο Erdogan κήρυξε το 'Κίνημα Gulen' ως 'ένοπλο τρομοκρατικό γκρουπ' και τον ίδιο το Gulen ως τρομοκράτη ενώ έχει υποβάλλει εναντίον του προς τις ΗΠΑ, όπου ο αυτός έχει αυτοεξοριστεί⁶⁸, σωρεία αιτημάτων για έκδοσή του στην Τουρκία, τα οποία ως σήμερα έχουν απορριφθεί από τις αμερικανικές αρχές⁶⁹.

Ασφαλώς όμως η πολιτική σε μία χώρα κομβικής σημασίας, όπως η Τουρκία, επηρεάζεται υπερβαλλόντως από μεγάλες δυνάμεις οι οποίες έχουν σημαντικότητες επιδιώξεις στην περιοχή.

στην Ευρώπη όπου μάλλον έχει θετική αντιμετώπιση (βλ ενδεικτικά δηλώσεις του επικεφαλής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Πληροφοριών της Γερμανίας, Bruno Kahl, ότι το 'Κίνημα Gulen' αποτελεί 'αστική ένωση για τη θρησκευτική και κοσμική εκπαίδευση', σε αντίθεση με την Ερντογανική ρητορεία περί τρομοκρατικής οργάνωσης (Urf T, (April 11, 2019)). Στην Αφρική λειτουργούν υπό την εποπτεία των Γκιουλενιστών 100 σχολεία σε 50 διαφορετικές χώρες. Τα σχολεία αυτά ξεκίνησαν ως μοχλός μουσουλμανικής επιρροής στην Αφρικανική ήπειρο τον καιρό της συνεργασίας Erdogan-Gulen, οίτινες εκμεταλλεύτηκαν στο έπακρο την ανάγκη των χωρών αυτών για υποδομές και επενδύσεις. Σήμερα αποτελούν αντικείμενο της αλληλοεξόντωσης των δύο ανδρών με διάφορες στρατηγικές από την κάθε πλευρά (Angey G, (2018), pp. 53-68).

⁶⁵ Η διείσδυση σε όλες τις τάξεις του τουρκικού έθνους άρχισε από τη δεκαετία του 1980. Τότε το 'Gülen movement' εκμεταλλευόμενο την κατάρρευση του κράτους πρόνοιας αλλά και το εύθραυστο των μετέπειτα κυβερνητικών σχηματισμών συμπλήρωνε τις κρατικές ελλείψεις παρέχοντας υποδομές στην εκπαίδευση (μόνο ως το 2012 δημιουργήθηκαν 4055 σχολεία υψηλής απόδοσης με 1.2 εκ. μαθητές) και επιδόματα στους οικονομικά ασθενέστερους. Παράλληλα, ανέπτυξε ένα δίκτυο επιχειρήσεων με σημαντικότατο εξαγωγικό προσανατολισμό, στους κόλπους του οποίου απασχολήθηκαν χιλιάδες άνεργοι. Το κυριότερο όμως είναι ότι τοποθέτησε σε θέσεις κλειδιά σε Πανεπιστήμια, στη δημόσια διοίκηση, στην αστυνομία, στο στρατό, στη δικαιοσύνη άτομα στα οποία παρεσχέθη κάθε είδους βοήθεια όπως οικονομική και ώθηση στην καριέρα τους δημιουργώντας ένα πανίσχυρο αόρατο lobby με τελικό στόχο τον εν τοις πράγμασιν απόλυτο έλεγχο του κράτους (El-Kazaz S, (2015), pp.3,4).

⁶⁶ El-Kazaz S, (2015), *op.cit.* p. 2.

⁶⁷ Πιο συγκεκριμένα το Δεκέμβριο του 2013, τρεις γιοί Υπουργών, ένας Δήμαρχος, και αρκετοί επιχειρηματίες συνελήφθησαν με την κατηγορία της δωροδοκίας για τη διευκόλυνση της ενύψωσης κατασκευαστικών σχεδίων και την παράνομη μεταφορά χρυσού στο Ιράν μέσω της κρατικής τράπεζας Halkbank. Ο Erdogan και ο γιος του Bilal θεωρήθηκαν ενορχηστρωτές της όλης επιχείρησης με σκοπό το κέρδος. Αν και το AKP αρχικώς κλονίσθηκε εν συνεχεία πέρασε στην αντιπθεση με μαζικές φυλακίσεις εισαγγελέων και αστυνομικών διευθυντών, οι οποίοι θεωρήθηκαν εκτελεστικά όργανα του Gulen (El-Kazaz S, (2015), *op.cit.* p. 2). Οι κατηγορίες πάντως κατά του Gulen για απόπειρα ανατροπής του Erdogan από την εξουσία μέσω αστυνομικών επιχειρήσεων και εισαγγελικών διώξεων το 2013 συνδέονται και με το σκάνδαλο Ergenekon, όπου φέρεται ότι υπερεθνικιστικές δυνάμεις, κατευθυνόμενες πάλι από το Gulen, επιχείρησαν την εκδίωξη του AKP από την εξουσία (Harvard Divinity School, (2019)).

⁶⁸ Ο Gulen βρήκε καταφύγιο στην Πενσυλβάνια των ΗΠΑ ήδη από το 1999, για να αποφύγει τη δίωξη εις βάρος του για προσπάθεια ανατροπής της τότε κοσμικής κυβέρνησης (Miller A, (December 29, 2013)).

⁶⁹ Yeginsu C, (August 5, 2016).

2.3. Η γεωπολιτική αξία της Τουρκίας για τα αμερικανικά και Ρωσικά συμφέροντα και η εξωτερική πολιτική του Ερντογάν

Η Τουρκία εντάσσεται σε ένα ευρύτερο, περιφερειακό αμερικανικό σχεδιασμό στην περιοχή της Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου. Θεωρείται ακρογωνιαίος λίθος του NATO, καθώς ευρίσκεται στο μαλακό υπογάστριο της Ρωσίας, με αποστολή να συμβάλει τα μέγιστα στον αποκλεισμό της ρωσικής διείσδυσης στη ευρύτερη Μέση Ανατολή. Έτσι διασφαλίζονται τα αμερικανικά συμφέροντα, άτινα συνοψίζονται στην απρόσκοπτη και σχεδόν αποκλειστική πρόσβαση στις πετρελαϊκές πηγές του περσικού κόλπου, στην καθολική επικράτηση στην εξόρυξη και εκμετάλλευση των κοιτασμάτων αυτών στην ΑΟΖ της Κύπρου και Ελλάδας από κορυφαίες αμερικανικές εταιρίες, όπως η ExxonMobil, στη θωράκιση και μεγέθυνση των συνολικών ικανοτήτων (aggregate capabilities) του Ισραήλ και την καταπολέμηση της ισλαμικής τρομοκρατίας⁷⁰, αν και προς τούτο εκφράζονται επιφυλάξεις⁷¹. Για την επίτευξη αυτών των σαφώς οριοθετημένων στόχων η Τουρκία αποτελεί συντελεστή κομβικής σημασίας.

Η Ρωσία επανεμφανίζεται μετά από δεκαετίες απουσίας στη Μέση Ανατολή. Όπως ευστόχως επισήμανε ο Γερουσιαστής John McCain την 1 Οκτωβρίου 2015 η άνευρη εξωτερική πολιτική ειδικά του Barack Obama επέτρεψε στη Ρωσία να επανέλθει στη Μέση Ανατολή με αξιώσεις, χάριν στη στήριξη Ιρανών και Συρίων, δυνατότητα που είχε απωλέσει από την εποχή του Anwar Sadat και εντεύθεν⁷². Έτσι μετά από τη συμφωνία Bashar Hafez al-Assad-Putin στις 26 Αυγούστου 2015 έχει εγκατασταθεί ισχυρότατη αεροπορική και ναυτική δύναμη ρωσική δύναμη στη Συρία επισήμως για την εξολόθρευση του ISIS και όλων των ανταρτικών ομάδων, σε ένα πόλεμο που έχει μετατραπεί από εμφύλιο σε διεθνή⁷³. Η πολεμική αυτή δράση του Putin υπαγορεύεται από την ανάγκη να μεταφέρει το πεδίο άμυνας εναντίον της νατοϊκής περικύκλωσής του, από την Ουκρανία στη Μέση Ανατολή⁷⁴, να διασπάσει τη συμμαχία ISIS-ΗΠΑ, Ισραήλ και να ενισχύσει πολλαπλώς το Ιράν με παροχή πληροφοριών και στρατιωτικού υλικού⁷⁵. Περαιτέρω ο Putin στηρίζει τον Assad γιατί ο τελευταίος

⁷⁰ Al Sarhan A, (2017), pp. 454-472.

⁷¹ Υποστηρίζεται ότι ο ISIS και η Al Qaeda είναι δημιουργήματα των ΗΠΑ και Ισραήλ προκειμένου να αποδυναμωθούν οι σημαντικότερες αραβικές χώρες Ιράκ και Συρία, και να ανακοπεί ο επεκτατισμός του σιιτικού ισλάμ που προωθείται από τον Άσαντ και τους Ιρανούς φρουρούς της Επανάστασης. Στο στόχο αυτό ο ISIS επικουρείται και από τα τρία σουνητικά κράτη του Περσικού Κόλπου, το Κατάρ, τη Σαουδική Αραβία και το Μπαχρέιν αλλά και την Τουρκία του Erdogan. Ο τελευταίος ενισχύει χρηματικά αλλά και με όπλα τον ISIS καθώς το χρησιμοποιεί για να πολεμά τους Κούρδους στις περιοχές της Βόρειας Συρίας, Aleppo και Latakia, όπου ζουν τουρκόφωνοι πληθυσμοί και να προμηθεύει τον ίδιο και την αυλή του με παράνομο συριακό πετρέλαιο (Chengu G, (March 18, 2019), Sputniknews, (28 November 2015), Rogin J, (April 14, 2017), Merz F (2018), p. 2).

⁷² Ram K, (1 October 2015).

⁷³ Η ένοπλη διαμάχη στη Συρία θεωρείται πλέον διεθνής καθώς εμπλέκονται και κράτη. Ούτω πέραν των εσωτερικών 'non governmental actors' όπως η ένοπλη προς τον Assad αντιπολίτευση υπό το 'Free Syrian Army (FSA)', οι ισλαμιστικές οργανώσεις ISIS, 'Ahrar al-Sham', 'Hay'at Tahrir al-Sham' και ο κουρδικός παραστρατιωτικός σχηματισμός 'YPG-YPJ' στην περιοχή δρούν και 'state-actors'. Πιο συγκεκριμένα πέραν της Ρωσίας, σε αυτούς συγκαταλέγονται ο 'Αμερικανικός συνασπισμός για τη Συρία και το Ιράκ' με 77 κράτη συμπεριλαμβανομένης και της Τουρκίας ενώ το Ισραήλ αντιμάχεται τις ιρανικές δυνάμεις στο συριακό έδαφος (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights (2018), pp.2-5).

⁷⁴ Washington's Blog, (May 9, 2014).

⁷⁵ Spaulding H *et. al* (2015), pp. 1-10.

αρνήθηκε το 2010 το πέρασμα από το συριακό έδαφος του Qatar-Europe pipeline, ενός αγωγού που θα μείωνε σημαντικότερα την εξάρτηση της Ευρώπης από το ρωσικό φυσικό αέριο, και ο οποίος αποτελεί τη βασικότερη ίσως αιτία του πολέμου στη Συρία⁷⁶. Περαιτέρω ο Putin δρα στρατιωτικά στη Συρία καθώς θέλει να αναδειχθεί ως ο αδιαφιλονίκητος υπέρμαχος και υπερασπιστής της Ορθόδοξων χριστιανών που ζουν στη Μέση Ανατολή, γεγονός απαραίτητο για το διεθνές προφίλ του αλλά και για την στερέωση της επιρροής του Πατριαρχείου της Μόσχας στην περιοχή, ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής⁷⁷. Τελικώς ο Putin μαχόμενος κατά του ISIS στη Μέση Ανατολή επιδιώκει να σπάσει το δίκτυο πολεμιστών του Ισλάμ που απλώνεται από τον Καύκασο ως την Αίγυπτο, τη Νιγηρία και το Μάλι και αποτελεί τροφοδότη τρομοκρατικών ενεργειών στο ρωσικό έδαφος⁷⁸. Στον ενλόγω ρωσικό σχεδιασμό βασικότατος παίκτης είναι η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, των ιδιαιτέρων στρατιωτικών δυνατοτήτων της αλλά και των υπογείων διασυνδέσεων του ίδιου του Erdogan με διεθνή ισλαμιστικά κινήματα όπως ‘The Global Muslim Brotherhood, Hamas, Al Qaeda, ISIS’⁷⁹. Η Τουρκία πρέπει να καταστεί λοιπόν ένας ‘ρωσικός εταίρος’, ταυτόχρονα δε να υπονομευτεί η επιρροή του NATO και της ΕΕ στην περιοχή⁸⁰.

Η Τουρκία, ως μέλος του NATO, παραδοσιακά είχε φυλοδυτική στάση. Οι επιδιώξεις της ήταν για δεκαετίες να καταστεί περιφερειακή δύναμη⁸¹ και να απαλείψει τον κίνδυνο σύστασης ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν⁸². Ο Erdogan συνέχισε την πολιτική αυτή⁸³. Συνασπίστηκε δε με τις ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία και Ισραήλ εξυπηρετώντας τους στόχους τους να κρατηθεί η Ρωσία μακριά από τα δρώμενα στη Μέση Ανατολή⁸⁴. Μάλιστα η κατάρριψη στις 24 Νοεμβρίου 2015 από τουρκικό F-16 του ρωσικού Su-24, που συμμετείχε σε επιχειρήσεις υπέρ του Assad στα ρωσοτουρκικά εναέρια σύνορα επιδείνωσε έτι περαιτέρω τις σχέσεις Τουρκίας-Ρωσίας. Έτσι ο Putin μετά την ενλόγω κατάρριψη επέβαλε μία σειρά κυρώσεων στην Τουρκία όπως κατάρριψη της viza-free για τους τούρκους υπηκόους και περιορισμούς στις εισαγωγές τουρκικών προϊόντων⁸⁵, ενώ υπεβλήθη στο Ρωσικό Κοινοβούλιο σχέδιο νόμου για την ποινικοποίηση της γενοκτονίας των Αρμενίων⁸⁶. Εντούτοις, στις 27 Ιουνίου 2015 άρχισε η αποκατάσταση των διμερών σχέσεων μετά τη συγγνώμη του Erdogan, γεγονός που συνοδεύτηκε από άρση των κυρώσεων και

⁷⁶ Durden T, (9 October 2015), Nafeez A, (30 October 2015), Chang C, (December 2, 2015), Szénási E, (2017), pp. 188-201.

⁷⁷ Firinci Y, (2018), pp. 266-267.

⁷⁸ Grove T, Karouny M, (March 6, 2013), Taylor A, (July 3, 2014).

⁷⁹ Merley S, (2011), pp. 31-36.

⁸⁰ Costello K, (2018), p. 3.

⁸¹ Senkyr, J, (2010), pp. 76-91.

⁸² Nader A, Hanauer L, Allen B, Scotten A, (2016), p. 64.

⁸³ Wei M, (2019), p. 462.

⁸⁴ Μολονότι ο Erdogan ευθυγραμμίζεται στο τέλος με τις αξιώσεις των ΗΠΑ και του NATO, όπως για παράδειγμα παραχωρεί, όποτε ζητηθεί, από την ‘Anti-Terror Western Coalition’ τη βάση στο Ιντσιρλίκι για επιδρομές στη Συρία, εντούτοις θεωρείται για τη Δύση προβληματικός και απρόβλεπτος εταίρος. Τέτοια δείγματα ‘αστάθειας’ είχε δώσει ήδη ο Erdogan το 2003 με την άρνηση να επιτρέψει εισβολή των αμερικανών στο Ιράκ από το τουρκικό έδαφος. Μετά δε το πραξικόπημα συμφώνησε με τη Ρωσία την αγορά των S 400, ενώ συχνά προβαίνει σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των Κούρδων στη βόρεια Συρία χωρίς την έγκριση των ΗΠΑ (Zanotti J, Clayton T, (2019), pp. 1-2.

⁸⁵ BBCnews, (28 November 2015).

⁸⁶ Reuters, (25 November 2015).

κινήσεις που σηματοδοτούσαν προσέγγιση των δύο χωρών. Έτσι συμφωνήθηκαν συναντήσεις Erdogan-Putin στο G 20 στην Κίνα, στην Αστάνα και στο Sochi για τον καθορισμό κοινής δράσης στη Συρία⁸⁷. Αυτή η στροφή του Erdogan προς τη Ρωσία, ως μία ανεκτή πράξη για ένα 'NATO ally', άναψε το 'κόκκινο φως' για τις ΗΠΑ και πυροδότησε στην Άγκυρα τη συνωσιολογία για αμερικανική ανάμειξη στην απόπειρα ανατροπής του τούρκου Προέδρου⁸⁸.

Το αν πάντως το εν λόγω συμβάν αποτελεί πραξικόπημα θα αναλυθεί κάτωθι αφού προγενεστέρως διασαφηνιστούν οι νομικοί όροι 'πολιτική επανάσταση'- 'πραξικόπημα' με το ιδιαίτερο περιεχόμενό τους και παρατεθούν αντίστοιχα πραγματικά παραδείγματα από τη διεθνή σκηνή.

3. Μέρος Β. Η απόπειρα ανατροπής του Ερντογάν: μία περίπτωση ανεπιτυχούς πραξικοπήματος

3.1. Πραξικόπημα: Θεωρητική προσέγγιση

Το πραξικόπημα είναι είναι ένα πολυδιάστατο γεγονός το οποίο πρέπει να αντιπαραβάλλεται με την 'πολιτική επανάσταση' (political revolution). Η τελευταία ως έννοια του δημοσίου δικαίου, ορίζεται από τη Παπαδάκη ως 'η βίαιη, αιφνίδια και ταχεία κατάλυση του ισχύοντος Συντάγματος⁸⁹ για τη θέσπιση ενός νέου, η οποία γίνεται ή αναγνωρίζεται από τα κάτω, δηλαδή από το λαό''. Άλλοι συγγραφείς, όπως ο Berman, προσδίδουν στην ανωτέρω έννοια τέσσερα απαρτίζοντα αυτή στοιχεία, ήτοι : α). την καθολικότητα (totality) της απαίτησης για αλλαγή σε εκφάνσεις του βίου όπως πολιτικές, νομικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, οικονομικές, φιλοσοφικές, β). την ταχύτητα (rapidity), γ). τη βιαιότητα (violence), και δ). τη διάρκεια για δύο γενιές, με την έννοια ότι από την αρχική διαμόρφωση των επαναστατικών ιδεών μέχρι το ξέσπασμα και την επιβολής τους συνήθως διαρκούν πολλά χρόνια⁹⁰. Ως τέτοιες επαναστάσεις μπορούν να θεωρηθούν, η γαλλική επανάσταση του 1789⁹¹, η επανάσταση των Νεότουρκων κατά του Σουλτάνου Abdul Hamid Β του 1908⁹², η

⁸⁷ Al Jazeera, (29 June 2016).

⁸⁸ Ειδικότερα επικράτησε, ειδικά σε φιλοκυβερνητικούς κύκλους στην Άγκυρα η σκέψη, ότι καθ'ό μέτρο ο Gulen είναι μόνιμα εγκατεστημένος στις ΗΠΑ είναι πολύ δύσκολο να έγιναν από αυτόν ενέργειες που να μην έγιναν τουλάχιστον αντιληπτές, αν όχι συντονισμένες, από τη CIA (βλ. αναλυτικότερα, Hammargren B, (2019), pp. 1).

⁸⁹ Κατάλυση σημαίνει καθολική ανατροπή του πολιτεύματος ή σημαντικότερη προσβολή της μορφής του ή των οργανωτικών δομών του. Στην περίπτωση αυτή, τα εντεταλμένα όργανα του κράτους δε δύνανται να διαφυλάξουν τη λειτουργία των προληπτικών και κατασταλτικών εγγυήσεων τήρησης των διατάξεων του Συντάγματος. Πρόκειται για μία εξουδετέρωση της λειτουργίας ή άλλως εκμηδένιση της αποτελεσματικότητας του Συντάγματος εν όλω. Ασφαλώς η κατάλυση πρέπει να αντιπαραβάλλεται με την απλή παραβίαση του Συντάγματος ήτοι τη μεμονωμένη παρέκκλιση ή αλλοίωση μίας συνταγματικής επιταγής, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θίγεται η ισχύς της. Ενώ δηλαδή στην κατάλυση έχουμε εξαφάνιση του συνόλου των διατάξεων του Συντάγματος, στην παραβίαση παραγνωρίζεται *ad hoc* το περιεχόμενο μίας ή περισσότερες διατάξεων χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτές παύουν να αποτελούν υπέρτατο κανόνα δικαίου και να εφαρμόζονται σε άλλες έννομες σχέσεις (Μανιτάκης Α, (2004), σσ 185-186).

⁹⁰ Παπαδάκη Π, (2017) *op. cit*, σ. 22-24.

⁹¹ Darnton R, (1989), pp. 1-13.

⁹² Sorby K, (2005), pp. 4-21, Papastathis K, Kark R, (2014), pp. 118-135, Findley C, (1986), p. 82.

επανάσταση των μπολσεβίκων κατά του Τσάρου Νικολάου του 1917⁹³ και η Ιρανική επανάσταση κατά του Σάχη του 1979⁹⁴.

Εκ των ανωτέρω ορισμών συνάγεται ότι η ‘πολιτική επανάσταση’ επιδιώκει μία ολική ή πολιτειακή μεταβολή και πολιτική ανασύσταση αυτού του ίδιου κράτους. Υπό την έννοια αυτή η πολιτική επανάσταση πρέπει να αντιδιαστέλλεται από τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες, τις ‘εθνικές επαναστάσεις’ ή ‘εθνικές εξεγέρσεις’, για τη σύσταση νέου κράτους⁹⁵, όπως αυτές των Σέρβων του 1815, των Ελλήνων του 1821, των Ρουμάνων του 1856 των Βουλγάρων του 1878⁹⁶, του Kemal κατά της Οθωμανικής αυτοκρατορίας του 1923⁹⁷, ή αυτών που οδήγησαν στη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας⁹⁸ και της Σοβιετικής Ένωσης⁹⁹. Ούτε πρέπει να γίνεται σύγχυση της ‘πολιτικής επανάστασης’ με τις μακρόχρονες ‘επαναστατικές μεταρρυθμίσεις’ ως αποτέλεσμα των πολιτικών μεταβολών που εισφέρουν οι πολιτικές elites. Όπως δοκίμως τονίζεται από το Jarrells η επανάσταση επιφέρει μία βίαιη αποκοπή από το παρελθόν και δημιουργεί μία νέα τάξη πραγμάτων. Οι μεταρρυθμίσεις είναι λιγότερο ριζοσπατικές. Δεν κόβουν τις ρίζες του κράτους αλλά αλλάζουν ορισμένες όψεις του¹⁰⁰. Ως επαναστατικές μεταρρυθμίσεις λογίζονται αυτές που έλαβαν χώρα στα κομμουνιστικά καθεστώτα από το Gorbachev στην ΕΣΣΔ (περεστρόικα), ή αυτές που πραγματοποιήθηκαν στα κράτη της Ανατολικής Ευρώπης, ως αποτέλεσμα της κατάρρευσης της κομμουνιστικής ιδεολογίας και της λύσης του Συμφώνου της Βαρσοβίας αφού αυτές οργανώθηκαν εκ των άνω ενώ επιπλέον ελλείπει το στοιχείο της βιαιότητας¹⁰¹.

Η πολιτική επανάσταση πρέπει να διακρίνεται από το ‘δικαίωμα αντίστασης’¹⁰². Έτσι ενώ με την πρώτη επιδιώκεται η ανατροπή της ισχύοντος Συντάγματος, με τη δεύτερη επιχειρείται η αποκατάστασή του. Το κοινό χαρακτηριστικό τους έγκειται στο ότι και στις δύο περιπτώσεις πρόκειται για βίαιες δράσεις, με ή χωρίς αιματοχυσία ανάλογα με την αντίσταση που προβάλλεται¹⁰³ ενώ στην μεν περίπτωση επιτυχίας τους

⁹³ Castañeda D, Markevich A, (2017), pp. 26-27, Barner-Barry C, Hody C, (1994), pp. 609-630, Dubrovsky D, (2017).

⁹⁴ Αυτό που διακρίνει την επανάσταση αυτή από όλες τις προαναφερθείσες ήταν αφενός η καθολικότητα της συμμετοχής του λαού και ο χαρακτήρας της ως ‘ισλαμικού στυλ’ σε αντίθεση με τις ‘δυτικο-ευρωπαϊκού τύπου’ (Siddiqui K, (1980), pp. 2-3).

⁹⁵ Εδώ γίνεται αναφορά στον αγώνα για αυτοδιάθεση μίας εθνικής ομάδας ήτοι μίας κοινότητας που μοιράζεται μία πολιτισμική ταυτότητα, όπως αυτή απαρτίζεται από τη γλώσσα, θρησκεία, τις ιστορικές μνήμες, ήθη, έθιμα και θεσμούς (Yusoff M, Sarjoon A, (2016), p. 147).

⁹⁶ Hadžić M, (2004), p. 197, Anastasopoulos A, Kolovos E, (2007), pp. 77-94.

⁹⁷ Izmaylov, R., Fakhrutdinov, R., & Galimzyanova, L. (2017), , p. 1254, Arslan A, (2005), p.140.

⁹⁸ Dragovic J, (2007) pp. 20-21.

⁹⁹ Kotz K, Weir F, (1997), p. 6.

¹⁰⁰ Jarrells A, (2005), p. 2.

¹⁰¹ Hadžić M, (2004), *op. cit* p. 105.

¹⁰² Δεν πρόκειται για δικαίωμα ατομικό αλλά πολιτικό, ένα ‘ιδιότυπο δημοκρατικό δικαίωμα’ ως απόρροια της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας, που ασκείται συλλογικά για την εξυπηρέτηση του ευρύτερου δημόσιου συμφέροντος. Αντιτάσσεται κατά της κατάλυσης του Συντάγματος και όχι εναντίον των παραβιάσεών του. Άλλως ειπείν ενώ αποτελεί ασφαλιστική δικλείδα για την τήρηση της Συνταγματικής τάξης εν όλω, δεν αποτελεί νομιμοποιητική βάση για ανυπακοή σε αντισυνταγματικές πράξεις της διοίκησης ή νόμους, οι οποίοι θα πρέπει να προσβάλλονται μόνο στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων (Μανιτάκης Α, (2004), *op. cit.* σσ.198-204).

¹⁰³ Ωστόσο όπως πολύ εύστοχα επισημαίνεται καμία επανάσταση δεν είναι αναίμακτη. Μπορεί αρκετές φορές στην αρχή να μην έχει θύματα αλλά η βία να εμφανίζεται μετά. Τούτο συμβαίνει για παράδειγμα όταν η ανταρτοπειρα καθεστηκυία τάξη αιφνιδιάζεται σε πρώτο στάδιο δεν προλαβαίνει να

παράγεται νέα ή αποκαθίσταται η νόμιμη συνταγματική τάξη αντιστοίχως, στο δε ενδεχόμενο αποτυχίας ακολουθεί ποινικός κολασμός των πρωταγωνιστών τους¹⁰⁴.

Η πολιτική επανάσταση διαφέρει από το πραξικόπημα (*coup d'État*). Το τελευταίο συγκεντρώνει όλα τα στοιχεία της πολιτικής επανάστασης, (βίαιη, αιφνίδια ανατροπή της κυβέρνησης και κατάλυση του Συντάγματος) εκτός από τη δημοκρατική-λαϊκή νομιμοποίηση¹⁰⁵. Έτσι ενώ η επανάσταση διενεργείται ή γίνεται αποδεκτή από τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού, το πραξικόπημα οργανώνεται και πραγματοποιείται από πάνω, από elites, συνήθως στρατιωτικές, που επιδιώκουν την κατάληψη της εξουσίας¹⁰⁶.

αντιδράσει, στην συνέχεια όμως αναδιοργανώνεται και αρχίζει να πολεμά τους επαναστάτες (Haynes M, (July 17, 2017)), βλ σχετικά τη 'Glorious revolution' του 1688 (Barnes, P, (1971) pp. 116-127). Πραξικοπήματα αρχικά αναίμακτα έχουν υπάρξει όπως αυτό του Gaddafi το 1969, το οποίο όμως σημαδεύτηκε μεταγενεστέρως με μία σειρά εξαφανίσεων και εκτελέσεων αντιπάλων (Reuters (22 February 2011)). Πάντως η διεθνής πρακτική καταδεικνύει ότι το από το 1/5 έως το 1/3 των πραξικοπημάτων επιτυχημένων επιφέρουν την απώλεια ανθρώπινων ζώων (Simic T, (2013), p. 4).

¹⁰⁴ Παπαδάκη Π, (2017), *op.cit.*, σσ. 34-35.

¹⁰⁵ Marshall M, Marshall D (2017). Ειδικότερα, στην Τουρκική Δημοκρατία, από συστάσεώς της στις 29 Οκτωβρίου 1923 έως σήμερα, έχει εκδηλωθεί μία σειρά πραξικοπημάτων. Ειδικότερα, στις 27 Μαΐου 1960, μία ομάδα ανώτερων αξιωματικών του στρατού, ονομασθείσα ως Επιτροπή Εθνικής Ενότητας (National Unity Committee), ανέτρεψε τον Πρωθυπουργό Menderes, ο οποίος ετύγχανε κριτικής για διαφθορά, αυταρχισμό και παράνομο περιορισμό της δράσης της κεμαλικής αντιπολίτευσης υπό τον İsmet İnönü, ενώ το όλο κλίμα δυναμίτιζε η παρατεταμένη οικονομική κρίση. Ο Menderes το Σεπτέμβριο του 1961 απαγχονίστηκε έπειτα από απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου. Στις 22 Φεβρουαρίου 1962 έγινε αποτυχημένη απόπειρα ανατροπής της κυβέρνησης İsmet İnönü από το συνταγματάρχη Talat Aydemir, ως εκφραστή της δυσaréσκειας για τα αποτελέσματα των εκλογών της 9 Ιουλίου 1961. Στις 20 Μαΐου 1963, μία δεύτερη προσπάθεια ανατροπής του πολιτεύματος έγινε από αξιωματικούς πιστούς στον Talat Aidemir, ο οποίος στο μεταξύ είχε αποσυρθεί μετά την προηγούμενη απόπειρα. Οι πραξικοπηματίες αυτή τη φορά υποκινήθηκαν από τις εκκαθαρίσεις κατά αξιωματικών του στρατού που έλαβαν μέρος στο πραξικόπημα στις 27 Μαΐου 1960. Ο İnönü πάλι κατάφερε να αποτρέψει και το δεύτερο αυτό πραξικόπημα όμως ο Aydemir, στον οποίο είχε χορηγηθεί αμνηστία για την προηγούμενη απόπειρα, εκτελέστηκε καθώς θεωρήθηκε υπεύθυνος και για το β πραξικόπημα. Στις 9 Μαρτίου 1971 έλαβε μία προσπάθεια πραξικοπήματος από αριστερούς στρατιωτικούς, ήτις κατεπνίγη στο αίμα ενώ στις 12 Μαρτίου της ίδιας χρονιάς, υπό την καθοδήγηση τεσσάρων διοικητών των ενόπλων δυνάμεων, ανατράπηκε ο Demirel. Στις 12 Σεπτεμβρίου 1980 ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Kenan Evren ανέτρεψε το Demirel, ο οποίος στο μεταξύ είχε επανέλθει στην εξουσία. Στις 28 Φεβρουαρίου 1997, το Γενικό Επιτελείο Στρατού εξέδωσε ένα μνημόνιο στο οποίο εξέφραζε τις απόψεις του υπέρ του λαϊκού χαρακτήρα του κράτους και κατά του πολιτικού Ισλάμ (political Islam), στην οποία απαιτούσε τη ματαίωση πολλών πολιτικών της ισλαμικής κυβέρνησης του Necmettin Erbakan, προμηνύοντας την κατάρρευσή της. Λόγω της μη χρήσης στρατιωτικών μέσων το εν λόγω γεγονός χαρακτηρίστηκε ως 'μεταμοντέρνο πραξικόπημα' και οδήγησε στην εξουσία συνασπισμό κομμάτων υπό το Mesut Yılmaz. Στις 27 Απριλίου 2007, πάλι το Γενικό Επιτελείο, εν μέσω ενός πολιτικού αδιεξόδου σχετικά με τις συνεχιζόμενες προεδρικές εκλογές, εξέδωσε μία ανακοίνωση, την οποία έπειτα κατόνομασε ως 'ηλεκτρονικό μνημόνιο' σχετικά με τις προεδρικές εκλογές, στην οποία εξέφρασε κριτική στον υποψήφιο του AKP Abdullah Gul. Η εν λόγω κρίση τερματίστηκε με την επανεκλογή του τελευταίου ένα χρόνο αργότερα στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Τελευταία απόπειρα ανατροπής είναι αυτή της 15 Ιουλίου 2016, κατά την οποία μία μικρή μερίδα του στρατού προσπάθησε ανεπιτυχώς να εκδιώξει τον Πρόεδρο Erdogan (Yagci A, (2017), , pp. 72-90, News247 (2016). Η 'ροπή' αυτή στα στρατιωτικά πραξικοπήματα εξηγείται από το ότι η ίδια δημιουργία της Τουρκικής Δημοκρατίας ως δημοκρατικό, κοσμικό και μοντέρνο κράτος, οφείλεται εν πολλοίς στις στρατιωτικές επιτυχίες του στρατηγού Kemal και άρα ο στρατός ως συνεχιστής αυτού θεωρείται ο εγγυητής της εδαφικής ακεραιότητας και της ορθής λειτουργίας του κράτους (Küçüközyiğit U, (2016), p. 315).

¹⁰⁶ Sharp G, Jenkins B, (2009), p. 21. Ωστόσο, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, συντρεχουσών κάποιων ιδιαιτέρων συνθηκών, το πραξικόπημα μπορεί να τύχει της άμεσου λαϊκής αποδοχής. Έτσι στο πραξικόπημα του Gaddafi, η μεγάλη πλειοψηφία των Λιβύων, υπεδέχθη με ενθουσιασμό την

Πρέπει να σημειωθεί ότι στην επιτυχημένη επανάσταση και το επικρατούν πραξικόπημα έχουν εφαρμογή οι γενικές αρχές του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι η ‘αρχή της δικαιопαραγωγικής εξουσίας’, η αρχή της ‘αποτελεσματικότητας’ και η αρχή της ‘συνέχειας του κράτους’. Τα επιτυχώς επιβληθέντα επανάσταση και πραξικόπημα αποτελούν πηγή δικαίου, με την έννοια ότι οι διακρατικές-διεθνείς συμβάσεις, που συνάπτονται μετά τη θέσπιση νέου Συντάγματος από τη νέα εκτελεστική εξουσία, δεσμεύουν τη χώρα¹⁰⁷, ενώ οι νόμοι που ψηφίζονται και όλες οι διοικητικές πράξεις, ατομικές και κανονιστικές έχουν άμεση εκτελεστότητα στην εσωτερική έννομη τάξη. Άλλως ειπείν το κράτος και στις δύο περιπτώσεις επανάσταση-πραξικόπημα δεν καταργείται αλλά συνεχίζει να λειτουργεί ως υποκείμενο δικαίου, ασχέτως αν επήλθε μία και αρχικώς παράνομη βίαιη αλλαγή των κυβερνώντων και κατά συνέπεια μεταγενέστερη μεταβολή της συνταγματικής τάξης¹⁰⁸.

Σε κάθε περίπτωση η πλειοψηφία των πραξικοπηματιών επιχειρεί να προσδώσει στις ανατρεπτικές κατά της συνταγματικής τάξης δράσεις της, το χαρακτήρα της ‘επανάστασης’ για να προξενήσει την προς αυτές κοινωνική στήριξη. Στο πνεύμα αυτό στην Ελλάδα οι χουντικοί της 21 Απριλίου του 1967 βάπτισαν το πραξικόπημά τους ως επανάσταση¹⁰⁹, ο Omar al-Bashir μετά το πραξικόπημά του στο Σουδάν το 1989, όρισε εαυτόν ως αρχηγό του ‘Revolutionary Command Council for National Salvation’¹¹⁰, όπως και στην Τουρκία, οι πρωτεργάτες αξιωματικοί του πραξικοπήματος του 1960 του αντίστοιχου ‘Revolutionary Committee’¹¹¹. Η δε προσπάθεια νομιμοποίησης του πραξικοπήματος συχνά ενισχύεται με στελέχωση της κρατικής μηχανής από προσωπικότητες ευρύτατα αποδεκτές όπως πρώην αξιωματούχους, ακόμα και μέλη της βασιλικής οικογένειας, σημαντικότατο δε ρόλο παίζει η ‘ευλογία’ από θρησκευτικούς ηγέτες¹¹².

Το πραξικόπημα περαιτέρω επωάζεται όταν συντρέχουν συγκεκριμένες καταστάσεις. Οι παράγοντες που ενισχύουν το ρίσκο πραξικοπήματος είναι ο πλούτος της χώρας, ο τύπος της κυβέρνησης, και η πρόσφατη πυκνότητα των πραξικοπημάτων. Όθεν έχει παρατηρηθεί ότι οι απόπειρες πραξικοπήματος είναι πολύ σπάνιες σε πλούσια κράτη, ανεξαρτήτως αν κυβερνώνται από δικτατορικά ή δημοκρατικά καθεστώτα, και δεν έχουν εμπειρία πραξικοπημάτων στο πρόσφατο παρελθόν. Όλα δηλαδή σχεδόν τα πραξικοπήματα λαμβάνουν χώρα σε κράτη σχετικά φτωχά, με πολιτικά καθεστώτα συνδυάζοντα χαρακτηριστικά απολυταρχίας και δημοκρατίας. Αυτά τα ‘μεικτά’ καθεστώτα είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στα πραξικοπήματα όταν η πολιτική κατάσταση είναι έντονα πολωμένη, όπως συμβαίνει στην Ταϊλάνδη, γεγονός που την καθιστά πρωταθλήτρια παγκοσμίως στα πραξικοπήματα, με 11 επιτυχημένα και 7 αποτυχημένα από το 1932 έως σήμερα. Η πυκνότητα τέλος των πραξικοπημάτων αυξάνεται σε κράτη που έχουν ζήσει τα τελευταία πέντε χρόνια μία ή περισσότερες

ανατροπή της συνταγματικής τάξης ως μία Αραβική Εθνικιστική αντίδραση στον ταπεινωτικό πόλεμο των 6 ημερών του 1967 (BBCnews (20 December 2003)).

¹⁰⁷ Noonan P, (1984), p. 303.

¹⁰⁸ Ράϊκος Α, (2017), σσ.119 επ.

¹⁰⁹ Nafpliotis A, (2005), p. 7.

¹¹⁰ Soares B, Otayek R, (2007), p. 192.

¹¹¹ Yeşilbursa B, (2005), p. 123.

¹¹² Sharp G, Jenkins B, (2009), *op.cit.* pp. 43-44.

φορές σχετικές απόπειρες, όπως στο Μάλι και την Αίγυπτο, σε σχέση με άλλα που δεν γνώρισαν αντίστοιχες εμπειρίες στο ίδιο χρονικό διάστημα¹¹³.

Ως αιτίες για την εκδήλωση ενός πραξικοπήματος μπορεί να αναφερθούν, η πολιτειακή αστάθεια, όταν δηλαδή δεν μπορεί να συγκροτηθεί νόμιμα κυβέρνηση, λόγω της μη πλειοψηφίας στη Βουλή, η επίκληση εσωτερικών και εξωτερικών απειλών όχι μόνο στρατιωτικών αλλά και ιδεολογικών όπως ο κομμουνισμός¹¹⁴, η αναζήτηση προσωπικής πολιτικής και οικονομικής ισχύς των πρωτεργατών και συμμετεχόντων στο πραξικόπημα (προσωπική ατζέντα)¹¹⁵, η διαφθορά¹¹⁶, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από το υπάρχον καθεστώς¹¹⁷ και η ανάμειξη τρίτων χωρών¹¹⁸.

Για την πρόληψη ενός πραξικοπήματος προτείνεται μία σειρά ενεργειών όπως: α). η εκπαίδευση των πολιτών, β). η δράση πολιτικών οργανώσεων και θρησκευτικών γ) η λειτουργία αποτρεπτικών *ad hoc* θεσμών και δ) η συνδρομή των media. Όταν δε το πραξικόπημα εκδηλωθεί, τότε προτείνονται δύο στρατηγικές για την αντιμετώπισή του ήτοι (αντίσταση γενική και οργανωμένη) ‘résistance générale et organisée’. Η πρώτη αφορά την άμεση και καθολική αντίδραση του λαού με βάση ένα προκαθορισμένο σχέδιο, έστω και χωρίς τις οδηγίες των πρωτοστατούντων του αντιπραξικοπηματικού κινήματος ήτοι μόνο με τη πραγμάτωση κάποιων δεικτών όπως η αιφνίδια παύση του Κοινοβουλίου, η αντικατάσταση δικαστών, η κατάλυση του Συντάγματος, η απαγόρευση της κυκλοφορίας, η κατάργηση της ελευθερίας της έκφρασης και η κατάληψη των ΜΜΕ ιδίως δε της κρατικής τηλεόρασης. ‘Αντίσταση οργανωμένη’, υπάρχει όταν μία ‘μία διευθυντική ομάδα για το αντιπραξικόπημα’, στην οποία μπορεί να περιλαμβάνονται μέλη της νομίμου κυβέρνησης, εκπρόσωποι συνδικάτων, δημοσιογράφοι και εκκλησιαστικοί παράγοντες, που δεν έχουν ωστόσο συλληφθεί, δίνουν συγκεκριμένες οδηγίες αντίστασης στο λαό, όπως κατάληψη οδικών αρτηριών, κτιρίων ΜΜΕ και βασικών κρατικών εγκαταστάσεων. Ειδικά τα media οφείλουν να αποτρέψουν τη μετάδοση μηνυμάτων των πραξικοπηματιών. Έτσι για παράδειγμα τα ρωσικά ΜΜΕ στο πραξικόπημα στη Μόσχα στις 19-22

¹¹³ Fisher M, (2013).

¹¹⁴ Οι δύο αυτές καταστάσεις θεωρούνται ως βασικές αιτίες που προκάλεσαν τη χούντα στην Ελλάδα (Kassimeris C, (2006), pp. 61-72, Jamons P, (2014), p. 53).

¹¹⁵ Μπορεί με το πραξικόπημα να επιδιώκεται και η οικονομική αναβάθμιση μίας ολόκληρης τάξης (βλ για παράδειγμα τη θεαματική αύξηση των μισθών και λοιπών παροχών των στρατιωτικών όπως και των αμυντικών δαπανών μετά το πραξικόπημα του 1966 στη Γκάνα (Majeed, M, MacDonald R, (2010), pp. 8-10).

¹¹⁶ Ειδικά στην Αφρική, η κύρια αιτιολόγηση των πραξικοπημάτων είναι η καταπολέμηση της διαφθοράς. Ωστόσο η εμπειρία από χώρες όπως η Νιγηρία και το Ζαΐρ (βλ τα καθεστώτα των στρατηγών Sani Abacha και Mobutu Sese Seko) έχει καταδείξει ότι η νέα άρχουσα τάξη μετά την ανατροπή συναγωνίζεται την προηγούμενη στη διαφθορά, ενώ οι στρατιωτικοί όταν καταλαμβάνουν την εξουσία ξεπερνούν στη διασπάθιση δημοσίου χρήματος τους πολιτικούς (Majeed, M, MacDonald R, (2010), *op.cit.* p.15).

¹¹⁷ Συνήθως πάντως η παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιδεινώνεται όταν πραξικοπηματίες εκδιώκουν άλλους πραξικοπηματίες που βρίσκονται στην εξουσία (βλ για παράδειγμα πώς στη Σιέρρα Λεόνε στις 13 Φεβρουαρίου 1998, οι δυνάμεις ECOMOG έδωξαν με τη βία τη χούντα των AFRC/RUF λόγω παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων για να αυξήσουν κατόπιν τις εκτελέσεις, δολοφονίες και βασανισμούς αντιπάλων (United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, (4 January 2000).

¹¹⁸ Βλ. ενδεικτικά την ανατροπή της Κυβέρνησης στην Τουρκία στις 27 Μαΐου 1960 με συνδρομή της CIA (Sunay C, Ataseven E, (2017), pp. 143-153).

Αυγούστου 1991 αρνήθηκαν τη μετάδοση της διακήρυξης των πραξικοπηματιών την ίδια ώρα που βιντεοσκοπούσαν μηνύματα της κυβέρνησης Gorbachev και τα διοχεύεσαν σε πόλεις στη Ρωσία, όπερ γιγάντωσε την οργή τη λαού κατά των πραξικοπηματικών μελών του 'Communist Party of the Soviet Union'. Ασφαλώς 'αντίσταση γενική και οργανωμένη' μπορεί να συντρέχουν, να έχουν συμπληρωματικό ρόλο και η διάκρισή τους να μην είναι ευκρινής στην πράξη¹¹⁹. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει στη νέα μορφή αντίστασης μέσω των social media όπως το Facebook, Twitter, Line, και με τη δημιουργία blogs και ιντερνετικών πλατφόρμων, όπου διοχετεύονται μηνύματα πάλης και τρόποι αντίδρασης κατά την εκκολαπτόμενη χούντας και υπέρ της νομίμου κυβέρνησης¹²⁰.

Οι παράγοντες, από την άλλη πλευρά, που ενισχύουν την αποτελεσματικότητα ενός πραξικοπηματικού κινήματος είναι η αναγνώρισή του ως νόμιμη κυβέρνηση από ξένα κράτη. Έτσι για παράδειγμα η αναγνώριση του πραξικοπήματος του Mobutu στο Ζαΐρ το 1965 από μία πλειάδα δυτικών κρατών, δύο μόλις βδομάδες μετά το συμβάν (speedy recognition) συνέβαλε στην εδραίωση του νέου καθεστώτος για δεκαετίες¹²¹. Περαιτέρω σημαντικός συντελεστής της επικράτησης ενός πραξικοπήματος είναι η αρτιότητα της οργάνωσής του. Έτσι έχει παρατηρηθεί ότι πραξικοπήματα οργανωμένα από στρατηγούς έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιτύχουν καθώς αυτοί διαθέτουν, εν αντιθέσει με μεσαίους ή κατώτερους αξιωματικούς, ευρύτερο έλεγχο του στρατεύματος, προσβάσεις σε φορείς και διασυνδέσεις στο εξωτερικό με κυβερνήσεις, μυστικές υπηρεσίες, ή οργανώσεις. Πραξικοπήματα από μεσαίας και κάτω κλίμακας του στρατού πιο δύσκολα μπορεί να επικρατήσουν ενώ συνήθως οδηγούν σε αιματοχυσία ή εμφύλιο. Όπως επισημαίνει ο Singh η πιθανότητα επιτυχίας ενός πραξικοπήματος αυξάνεται αναλογικά με το βαθμό των συμμετεχόντων στο στράτευμα. Περαιτέρω στρατηγικά λάθη όπως η μη επίτευξη της 'χειραγώγησης της πληροφόρησης' με την κατάληψη των σημαντικότερων σταθμών media, η αποτυχία ελέγχου των τηλεπικοινωνιών, στρατηγικών σημείων, όπως εφοδιαστικές εγκαταστάσεις και η μη άμεση σύλληψη της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας δεν μπορούν να δημιουργήσουν ένα τετελεσμένο. Ασφαλώς ο κυριότερος παράγοντας επιτυχίας ενός πραξικοπήματος είναι ο βαθμός λαϊκής αποδοχής του και η ευρύτητα της αντίστοιχης δυσαρέσκειας προς την προγενέστερη ηγεσία της χώρας¹²². Όλη δε η επιχείρηση κατά το Luttwak πρέπει να στηρίζεται σε μυστικότητα, ταχύτητα, αξιόπιστη πληροφόρηση, ακρίβεια και έξυπνη τακτική¹²³.

Η θεωρία αλλά και η διεθνής πρακτική έχει καταγράψει ποιές είναι οι επιπτώσεις ενός πραξικοπήματος εάν αυτό εδραιωθεί ή αποτύχει. Ειδικότερα, το πραξικόπημα που επιτυγχάνει να ανατρέψει την προηγούμενη κυβέρνηση, επιφέρει αλλαγές και

¹¹⁹ Sharp G, Jenkins B, (2009), *op.cit.* pp. 39-40,50-53, 99.

¹²⁰ Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιήθηκε στο πραξικόπημα στην Ταϊλάνδη στις 22 Μαΐου 2014 όμως ανεπιτυχώς. Τούτο διότι, οι πραξικοπηματίες ήτοι το 'National Council for Peace and Order' πρόλαβε να μπλοκάρει, μέσω του καταληφθέντος Υπουργείου Πληροφοριών, Επικοινωνιών και Τεχνολογίας, τα social media ενώ όσοι καλούσαν μέσω αυτών σε αγώνα απειλήθηκαν ότι θα δικαστούν ως στασιαστές όσοι δε έκαναν 'like' σε μία anti-coup' ιστοσελίδα ότι θα διώκονταν ποινικά για παράβαση του στρατιωτικού νόμου (Talcoth R, (26 March 2015), Head J, (22 June 2014), Sen M, (July 2, 2014), (Poetranto I, Adam S, (2016), pp. 11, 14, 21).

¹²¹ Wiking S, (1983), p. 108.

¹²² Powell J, (2012), p.1021.

¹²³ Orbach D, (July 27, 2017).

στις διεθνείς σχέσεις της χώρας αλλά κυρίως στο εσωτερικό. Έτσι μπορεί να τύχει της διεθνούς αναγνώρισης ή της καταδίκης με συνακόλουθα αντίμετρα, κατά των πρωτεργατών ατομικά και κατά της χώρας¹²⁴. Στην εσωτερική έννομη τάξη συνήθως ακολουθούν μαζικές παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως θανατώσεις και φυλακίσεις του προηγούμενων καθεστωτικών, απαγόρευση του δικαιώματος της έκφρασης και ανακατανομή των αξιωμάτων. Το αποτυχημένο πραξικόπημα έχει με τη σειρά του τις αντίστοιχες συνέπειες ήτοι την καταδίκη των συμμετεχόντων σε αυτό, την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών, εάν πρόκειται για χώρες με δημοκρατική παράδοση, ή ενίσχυση του ολοκληρωτισμού σε κράτη με εξασθενημένο παραδοσιακά κράτος δικαίου¹²⁵.

Μετά την ως άνω θεωρητική προσέγγιση, έπεται η υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών της 15-16 Ιουλίου 2016, όπως αυτά έχουν καταγραφεί ως σήμερα από μελέτες των πολιτικών επιστημών και δημοσιογραφικές πηγές¹²⁶, στην έννοια του πραξικοπήματος για να διαπιστωθεί κατά πόσο πληρούνται τα συστατικά του στοιχεία, όσο και τα συμφύη με αυτό χαρακτηριστικά

3.2. Η πλήρωση των δομικών στοιχείων του πραξικοπήματος στη στρατιωτική επιχείρηση κατά του Ερντογάν

Το χρονολόγιο της ανατρεπτικής κίνησης κατά του Τούρκου εκλεγμένου Προέδρου σε γενικές γραμμές έχει ως εξής: Λίγο μετά τις 22.00 της 15 Ιουλίου 2016, δύο F-16 απογειώθηκαν από τη βάση της πολεμικής αεροπορίας 'Akinci' και πραγματοποίησαν χαμηλές πτήσεις πάνω από την Άγκυρα. Στο μεταξύ περίπου 30 στρατιώτες μπλόκαραν τις δύο γέφυρες του Βοσπόρου. Οι συνωμότες απήγαγαν ανώτατους αξιωματικούς συμπεριλαμβανομένου του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Hulusi Akar, και ανέπτυξαν στρατιωτικές μονάδες σε κομβικά σημεία. Κατά τον ίδιο χρόνο, στοχευμένες αεροπορικές επιδρομές έπληξαν το Κοινοβούλιο, τις Ειδικές Επιχειρησιακές Δυνάμεις, τον Εθνικό Οργανισμό Πληροφοριών και το Προεδρικό Μέγαρο. Στις 24.00 οι πραξικοπηματίες χτύπησαν τα γραφεία του κρατικού τηλεοπτικού καναλιού TRT και ανάγκασαν την παρουσιάστρια των ειδήσεων να εκφωνήσει τη διακήρυξη του πραξικοπήματος, για λογαριασμό του 'Peace at home Council', όπου γινόταν αναφορά στο αξίωμα του Kemal 'Ειρήνη στον εσωτερικό, ειρήνη στον κόσμο'. Στις 00.28, ο Erdogan, που έκανε διακοπές στη Μαρμαρίδα στην ακτή του Αιγαίου, έδωσε ζωντανή συνέντευξη στο CNN Turk μέσω FaceTime, όπου καλούσε τους υποστηρικτές του να αψηφήσουν την απαγόρευση κυκλοφορίας που επέβαλε η χούντα και να βγουν στους δρόμους. Ο Erdogan

¹²⁴ Βλ για παράδειγμα την καταδίκη το 1993 από την Commission Interamericaine des Droits de l'Homme του πραξικοπήματος στην Αϊτή το 1991 και πρόσκληση στα κράτη μέλη για μη χορήγηση βίζας και δέσμευση της περιουσίας στο εξωτερικό των πραξικοπηματικών και εμπορικό εμπάργκο κατά της Αϊτής (Commission Interamericaine des Droits de l'Homme (1993)).

¹²⁵ Derpanopoulos G, *et. al.* p. 1.

¹²⁶ Εκφράζεται πάντως ενθάδε η επιφύλαξη της σχετικότητας των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας ως προς τους συμμετέχοντες στο πραξικόπημα. Τούτο λόγω της μη δυνατότητας διασταυρώσεων των πηγών από διπλωματικά αρχεία τριών ή περισσότερων κρατών (βλ σχετικά την τριγωνοποίηση ή τριμερή διασταύρωση των πηγών ως *sine qua non* στοιχείων για την εγκυρότητα, την αξιοπιστία-φερεγγυότητα και την εμπιστευσιμότητα της έρευνας (Ισαρη Φ, Πουρκός Μ (2015), σ. 125). Στη δε Τουρκία, η κήρυξη της χώρας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης έχει οδηγήσει τους ακαδημαϊκούς σε self-censorship, καθώς φοβούνται τις διώξεις του καθεστώτος Erdogan και άρα η εύρεση πηγών και έγκυρων αναλύσεων είναι δυσχερής (Haugom L (2016), p. 2-4).

απογειώθηκε, εν συνεχεία, από το κοντινό αεροδρόμιο Dalaman και προσγειώθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 03.20. Μία ένοπλη ομάδα προσπάθησε να χτυπήσει στη Μαρμαρίδα το ξενοδοχείο του Erdogan, αλλά στο μεταξύ ο τελευταίος είχε φυγαδευτεί. Ως τις 09.00 της επόμενης μέρας, πιστές στον Erdogan στρατιωτικές δυνάμεις είχαν καταφέρει να πατάξουν το πραξικόπημα και να συλλάβουν 1400 στρατιώτες. Ο απολογισμός των νεκρών ως τη στιγμή που η νόμιμη κυβέρνηση ανέκτησε τον πλήρη έλεγχο, ο αριθμός των νεκρών είχε ανέλθει στους 249 και των τραυματιών σε 2.200¹²⁷.

Όσον αφορά τους συμμετέχοντες στην όλη αυτή στρατιωτική ενέργεια είναι παρακινδυνευμένο να διατυπωθεί με ασφάλεια κάποια άποψη, αφού την υπόθεση καλύπτει ένα πέπλο μυστηρίου¹²⁸. Για τους ηθικούς αυτουργούς υποστηρίζονται τρία βασικά σενάρια. Στο πρώτο σενάριο ('Kamikaze coup')¹²⁹, που εκφέρεται από τον ίδιο τον Erdogan επιρρίπτεται η ευθύνη στον Gulen, ο οποίος κατήυθνε στελέχη του στρατού, μέλη της 'αδερφότητας Gulen' να καταλάβουν την εξουσία¹³⁰. Προς τούτο, το καθεστώς Erdogan προσάγει και επικαλείται έγγραφα, όπως υποκλαπέντα συνθηματικά μηνύματα, προσευχητικά κείμενα του Gulen που βρέθηκαν πάνω στους στρατιωτικούς, φωτογραφίες από το παρελθόν συμμετεχόντων στρατιωτικών με το Gulen, και μαρτυρίες συλληφθέντων¹³¹, αποδείξεις οιτίνες κρίνονται μάλλον ανεπαρκείς¹³². Ο ίδιος ο Gulen, ευρισκόμενος στις ΗΠΑ, όπου εκκεμούν αιτήματα έκδοσης από το Τουρκικό κράτος, δεν έχει ακόμη καταδικαστεί από τουρκικό δικαστήριο, σωρεία όμως δε καταδικών έχουν υποστεί στρατιωτικοί φίλα προσκείμενοι σε αυτόν ενώ πολλοί ακόμα αναζητώνται¹³³. Ο Erdogan όμως κατηγορεί ευθέως και τη CIA ότι συνέδραμε το Gulen στην παραπάνω επιχείρηση¹³⁴. Ήδη συγκεκριμένα πρόσωπα κατηγορούνται ότι διαδραμάτισαν κεντρικό οργανωτικό ρόλο στο πραξικόπημα όπως ο U.S. Central Command, στρατηγός Joseph Votel,¹³⁵ ενώ δικαστικές αρχές της χώρας το 2017 εξέδωσαν με αντίστοιχες κατηγορίες ένταλμα σύλληψης για τον πρώην Διευθυντή του 'Middle East Program of the Woodrow Wilson International Center for scholars' Henri Barkey και κατά του Graham Fuller αντιπρόεδρου του US National Intelligence Council¹³⁶. Gulen πάντως και ΗΠΑ απορρίπτουν κατηγορηματικά οιαδήποτε εμπλοκή τους στο πραξικόπημα¹³⁷.

¹²⁷ Taş H, (2018), pp. 4-5. Για μία λεπτομερή καταγραφή των γεγονότων της 15-16 Ιουλίου 2016 με χρονολογική σειρά βλ. Popp M, (6 July 2017).

¹²⁸ Haugom L (2016), *op. cit.*, p.2.

¹²⁹ Taş H, (2018), *op.cit.* p. 5.

¹³⁰ UK Government (2017), pp. 22-27, Chudziak M, (2017), pp. 22-25. Σύμφωνα δε με τον Azeri, οι εσωτερικές αντιφάσεις των ισλαμιστικών κινημάτων Erdogan και Gulen, σε συνδυασμό με τις οικονομικές και πολιτικές πιέσεις της διεθνούς αστικής τάξης, αποτέλεσαν το μείγμα εκείνο που προκάλεσε το πραξικόπημα αλλά και μία έμπρακτη απόδειξη της αποτυχίας του μετριοπαθούς πολιτικού Ισλάμ (Azeri S, (2016), p. 465).

¹³¹ Daily Sabah Centre for Policy Studies (2016), pp. 28-29, Yıldıray O, Ceren K, (21 March 2017).

¹³² Aydintasbas A, (2016), p.1.

¹³³ Fox T, (20 June, 2019).

¹³⁴ Dorian J, (9 January 2018).

¹³⁵ Reuters, (29 July 2016).

¹³⁶ Yackley A, (17 Noember 2017), Reuters, (1 December 2017).

¹³⁷ Kinney D, (2016), pp. 2-4, Fenton S, (17 July 2016).

Το δεύτερο σενάριο (staged coup) θέλει τον Erdogan να ενορχήστρωσε ο ίδιος το πραξικόπημα για να λάβει αφορμή να εξοντώσει στη συνέχεια τους εχθρούς του και να ενισχύσει την παντοδυναμία του. Το ενδεχόμενο αυτό διατυπώθηκε το πρώτον από το Gulen¹³⁸. Υποστηρίζεται όμως, μεταξύ άλλων, και σε μελέτη του Stockholm Center for Freedom σύμφωνα με την οποία, ένα μυστικό σχέδιο πραξικοπηματικών κινήσεων, συνταχθέν από τη Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT) και τους αρχηγούς των ενόπλων δυνάμεων, και με έγκριση του Erdogan, κυκλοφόρησε μεταξύ μίας επιλεγμένης ομάδας των Ειδικών δυνάμεων. Περαιτέρω στην ενλόγω μελέτη απαριθμούνται ως κίνητρα του Erdogan, η εκκαθάριση των αντιφρονούντων, για τους οποίους ήδη προκαταρκτικά είχε συνταχθεί ειδική λίστα, και η μετατροπή της δεύτερης δύναμης του NATO σε κάστρο ισλαμιστών και προ-ρωσο-ευρασιατιστών. Ως άλλο κίνητρο τέλος σημειώνεται η αντικατάσταση, από πιστούς στον Erdogan στρατιωτικούς, εκείνων των αξιωματικών που αντιτίθεντο σε μία εισβολή στη Συρία, ήτις πραγματοποιήθηκε τον Αύγουστο του 2016¹³⁹. Ο Erdogan πάντως σε τηλεοπτική συνέντευξή του αρνήθηκε μετά βδελυγμίας το σενάριο αυτό ως παντελώς ανυπόστατο λέγοντας ότι δε θα επέτρεπε σε καμία περίπτωση να σκοτωθούν 208 πολίτες, μεταξύ των οποίων και δύο σωματοφύλακές του, να κείτονται στις ερπύστριες των τάνκς 1500 οπαδοί του και το κυριότερο δε θα έθετε σε κίνδυνο τη ζωή του αφού μετά βίας γλύτωσε το θάνατο το βομβαρισμό της Mediterranean Villa όπου διανυκτέρευε. Εντούτοις, η ευαισθησία του Erdogan προς την ανθρώπινη ζωή αμφισβητείται, η δε τελευταία ρήση του για το βομβαρδισμό τροφοδότησε ακόμη περισσότερο το σκεπτικισμό για την αυτοοργάνωση του πραξικοπήματος αφού αυτός έλαβε χώρα αφού ο ίδιος είχε φύγει για το αεροδρόμιο, γεγονός που μετέδιδαν τα κανάλια και ήταν γνωστό τοις πάσι¹⁴⁰.

Κατά το τρίτο σενάριο (controlled or tolerated coup), ο Erdogan γνώριζε από πριν τις κινήσεις των συνομηττών και τις άφησε να εκδηλωθούν σε μία 'ελεγχόμενη κατάσταση' για να το πατάξει εν τη γενέσει του κηρύσσοντας τη χώρα μετέπειτα σε ες αεί κατάσταση έκτακτη ανάγκης αποκτώντας ούτω τον πλήρη έλεγχο της χώρας. Το ενλόγω αφήγημα αρχικά παρήχθη από τους ηγέτες της αντιπολίτευσης Kemal Kılıçdaroğlu και Selahattin Demirtaş και παρουσιάστηκε επίσημα σε μία αναφορά Report του CHP, προς την Κοινοβουλευτική Επιτροπή για την 15 Ιουλίου, με τίτλο *'The Controlled Coup that was Foreseen, not Prevented, and Exploited'*. Αυτό το σενάριο παρουσιάζει μία πιο σύνθετη εικόνα. Ειδικότερα, σκιαγραφεί το πραξικόπημα ως μία καθαρή ενέργεια των Γκιουλενιστών, στην οποία όμως συνέπραξε μία μικρή ομάδα κεμαλιστών, υπερεθνικιστών και οπουρτουνιστών, βάσει σχεδίου που έφθασε στα χέρια του Erdogan, γεγονός που του έδωσε εν συνεχεία τη μοναδική ευκαιρία να κατατροπώσει κάθε αντιπολιτευτική δύναμη. Ο ίδιος ο Erdogan για το ως άνω αφήγημα χαρακτήρισε το CHP ως το βασικό κόμμα προδοσίας που μετατράπηκε σε ένα κέντρο μαύρης προπαγάνδας του FETO¹⁴¹.

Τα πράγματα είναι πιο ξεκάθαρα όσον αφορά τους άμεσους συνεργούς. Έτσι τα δρώντα πρόσωπα δεν αποτελούν το top της ιεραρχίας, δεν είναι δηλαδή αρχηγοί

¹³⁸ Hale W, (2018), p. 31.

¹³⁹ Stockholm Center for freedom (2017), pp.11-12.

¹⁴⁰ Fox news, (July 19, 2016).

¹⁴¹ Taş H, (2018), *op.cit.* p.13.

ΓΕΕΘΑ, όπλων και σωμάτων, οίτινες παρέμειναν προσηλωμένοι στον Erdogan, αλλά βρίσκονται βαθμολογικά αμέσως κάτω από αυτούς ήτοι φέρουν το βαθμό του στρατηγού ή του συνταγματάρχη. Εντούτοις στο πραξικόπημα συμμετέχουν μονάδες από όλες σχεδόν τους κλάδους του στρατού, τη στρατο-χωροφυλακή (Gendarmerie), την πολεμική αεροπορία και τις ειδικές δυνάμεις¹⁴². Το ποιά ακριβώς πρόσωπα συμμετείχαν στην ενλόγω συνωμοτική δράση διαλεύκανε δικαστήριο στην Άγκυρα, όπερ στις 20 Ιουνίου 2019, σε σύνολο 201 κατηγορουμένων στρατιωτικών, 26 εκ των οποίων πρώην στρατηγοί, καταδίκασε 176 σε ισόβιες και πολυετείς καθειρίζεις¹⁴³. Η ετυμηγορία αυτή πάντως πρέπει να εκτιμηθεί με επιφύλαξη λαμβανομένης υπόψη της αμφιλεγόμενης αμεροληψίας της τουρκικής δικαιοσύνης. Η ευθεία ανάμειξη όμως στρατιωτικών, ως φυσικών δραστών πηγάζει ευθέως και από εκφώνηση του διαγγέλματος των πραξικοπηματικών από τη TRT TV news anchor Tijen Karas *“ως μία διαταγή των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων”*. Αλλά και στο σώμα της διακήρυξης αναφέρεται *‘οι Τουρκικές Ενοπλες Δυνάμεις... ανέλαβαν τον έλεγχο της χώρας’*. Η μελέτη του κειμένου της διακήρυξης είναι άκρως σημαντική και για τις προθέσεις των δρώντων. Ετσι *inter alia* αναφέρεται σε αυτή ως σκοπός της ενλόγω ανατρεπτικής ενέργειας *‘να αποκαταστήσουν τη συνταγματική έννομη τάξη’*. Προκύπτει συνεπώς από τη γραμματική ερμηνεία της ενλόγω διακήρυξης η πρόθεση των στρατιωτικών για αναστολή του υπάρχοντος Συντάγματος και τη δημιουργία νέου εν ευθέτω χρόνο επί τη βάσει των κεμαλικών αρχών¹⁴⁴.

Η ενλόγω στρατιωτική δράση δεν έτυχε της συμμετοχής ούτε της εκ των υστέρων αποδοχής του λαού. Ειδικότερα, χιλιάδες ξεχύθηκαν στους δρόμους, μετά την έκκληση του Erdogan μέσω των social media μαχήθηκαν κατά της ανατροπής του πολιτεύματος και μία *‘σκοτεινή νύχτα σε ένα φωτεινό πρωϊνό για την Τουρκική Δημοκρατία’*.¹⁴⁵

Συμπερασματικά, στην περίπτωση της ανατρεπτικής επιχείρησης της 15-16 Ιουλίου 2016 έχουμε ως υποκείμενο της βίαιης και αστραπιαίας πράξης μόνον στρατιωτικούς με στόχο την ανατροπή του Συντάγματος χωρίς τη λαϊκή στήριξη. Άρα πρόκειται για πραξικόπημα με την νομική του όρου έννοια. Συνεπώς στο μέτρο αυτό η πρώτη υπόθεση εργασίας δύναται να θεωρηθεί ως αποδεδειγμένη.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να γίνει σύντομη ανάλυση και κάποιων άλλων συναφών με το πραξικόπημα ζητημάτων αφενός για να δε διαπιστωθεί εν προκειμένω η συνδρομή ή μη των πορισμάτων της θεωρίας όπως αναλύθηκε παραπάνω αφετέρου για να γίνει ευκολότερη η κατανόηση της κάλυψης των media web texts που εξετάζεται κάτωθι.

The *‘Peace at Home Council’* στο ως άνω ανοικθέν του στο TRT δήλωσε την πρόθεσή του *‘να συνεχίσει την αόρατη ενότητα του κράτους’* και να εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις του που απορρέουν από τον ΟΗΕ, το NATO και όλους τους άλλους Διεθνείς Οργανισμούς¹⁴⁶. Άρα βλέπουμε να διακηρύττεται εν προκειμένω η

¹⁴² Haugom L, (2016), *op. cit*, p.3.

¹⁴³ CNN Greece, (20 Ιουλίου 2019).

¹⁴⁴ Dursunoğlu I, (2019), pp. 2677,2680, 2682.

¹⁴⁵ Dalay G, (16 July 2016).

¹⁴⁶ Dursunoğlu I, (2019), *op. cit*. pp. 2680,2681.

αρχή της ‘συνέχειας του κράτους’, ήτις υπαγορεύει μεταξύ άλλων το σεβασμό των διεθνών συνθηκών, όπως αναφέρει η αντίστοιχη θεωρία σε ανάλογες περιπτώσεις. Ασφαλώς πέραν του νομικού μέρους, η συγκεκριμένη αναφορά αποτελούσε από πολιτικής απόψεως ένα σαφές και καθησυχαστικό μήνυμα προς τη Δύση εκ της οποίας ανέμενε την αναγνώριση.

Το ‘Peace at Home Council’ μολονότι στο διάγγελμά του δεν ευαγγελίζεται ρητώς την ‘πολιτική επανάσταση’, εντούτοις παραπέμπει στην ‘Kemalist revolution’ μέσω ενός *dictum* του Attaturk ‘Ειρήνη στον εσωτερικό, ειρήνη στον κόσμο’ δηλαδή ειρήνη στην εσωτερική έννομη τάξη και στην αποφυγή ένοπλων συγκρούσεων για την επίλυση διεθνών διαφορών¹⁴⁷. Άρα επιχειρείται εμμέσως μία νομιμοποίηση συνδεδεμένη με το ιστορικό καθήκον των στρατιωτικών να διαφυλάττουν την κρατική ακεραιότητα της Τουρκίας.

Επιβεβαιώνεται δε στην περίπτωση της απόπειρας ανατροπής του Erdogan η θεωρία του Fisher ότι είναι οι άσχημες οικονομικές συνθήκες της χώρας, ο τύπος της κυβέρνησης, η ακρότητα της πολιτικής αντιπαράθεσης και η πυκνότητα των πραξικοπημάτων παράγουν ιδανικές συνθήκες γέννησης νέων πραξικοπημάτων¹⁴⁸. Τούτο καθώς η βίαιη δράση της 15 Ιουλίου 2016, πραγματοποιήθηκε σε μία χώρα όχι με μεγάλο πλούτο, με κυβέρνηση τύπου δικτατορίας με δημοκρατικό μανδύα, με πολιτικό κλίμα έντονα πολωμένο μεταξύ ισλαμιστών κεμαλιστών και με παράδοση στο πραξικόπημα αφού από το 1960 έως σήμερα έχουν εκδηλωθεί πέντε στρατιωτικές επιχειρήσεις συνταγματικής εκτροπής (πραξικοπήματα 1960, 1971, 1980, 1997, 2016)¹⁴⁹.

Η αιτία που επικαλέστηκε το ‘Peace at Home Council’ για την ανατροπή του Ερντογάν ήταν ακριβώς το αξίωμα του Kemal ‘Ειρήνη στον εσωτερικό, ειρήνη στον κόσμο’, προσαρμοσμένο στις σύγχρονο γεωπολιτικό περιβάλλον στη Μέση Ανατολή. Έτσι επιχειρήθηκε με το πραξικόπημα μία ‘αξονική μετατόπιση’ της εξωτερικής πολιτικής του Erdogan. Η ροπή δηλαδή του τελευταίου στη γιγάντωση των διαφορών με τη Συρία, η απομάκρυνση από τις νατοϊκές πολιτικές στην περιοχή και η συνεργασία με τη Ρωσία αποτέλεσαν ένα σημαντικότατο κίνδυνο για τα συμφέροντα της Τουρκικής Δημοκρατίας που έπρεπε να απαλειφθεί. Στο ίδιο μοτίβο και στο εσωτερικό της χώρας η ισλαμοποίηση της τουρκικής κοινωνίας, η αποκάκρυνση από τα έξι βέλη του Κεμαλισμού¹⁵⁰, όπως αυτά αποκρυσταλλώθηκαν κατά το χρόνο του πραξικοπήματος, η προάσπιση της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αποδυνάμωση του κράτους δικαίου, η διαφθορά, η αναποτελεσματική αντιμετώπιση της τρομοκρατίας, αποτέλεσαν τα αίτια που επικαλέστηκαν στη διακήρυξή τους οι συνωμότες¹⁵¹. Ασφαλώς, εφόσον ευσταθεί το σενάριο της ανάμειξης των ΗΠΑ-Gulen στο πραξικόπημα πέραν των αιτίων που αναφέρονται στην ‘αποκεμαλοποίηση’ του κράτους, προστίθενται και τα αμερικανικά γεωπολιτικά κίνητρα όσο και οι φιλοδοξία του Gulen για σφετερισμό της εξουσίας¹⁵². Σε σύγκριση πάντως με τη θεωρία των

¹⁴⁷ Yücel V, Ruysdael S, (2002), p. 77, Dursunoğlu I, (2019), *op. cit.* p. 2679.

¹⁴⁸ Fisher M, (2013), *op. cit.*

¹⁴⁹ Nocera L, (16 July 2016).

¹⁵⁰ Al-Obaidi M, (2017), p. 153.

¹⁵¹ Dursunoğlu I, (2019), *op. cit.* pp. 2677-2680.

¹⁵² Baiquni B, (2016), pp. 695-697.

πραξικοπημάτων επιβεβαιώνεται και στη συγκεκριμένη μελέτη περίπτωσης ότι η διαφορά στην ιδεολογία, η αναζήτηση προσωπικής πολιτικής και οικονομικής ισχύς των πρωτεργατών και συμμετεχόντων στο πραξικόπημα, η διαφθορά, η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ανάμειξη και υποστήριξη τρίτων κρατών αποτελούν γενεσιουργές αιτίες πραξικοπήματος.

Η αντιμετώπιση του πραξικοπήματος από τον Erdogan έγινε κατά εξαιρετικά επιτυχή τρόπο αφού ο ίδιος με το μήνυμα *‘κατεβείτε στους δρόμους’*¹⁵³, που απηύθυνε στο λαό μέσω του facetime και άλλων πλατφορμών κοινωνικής δικτύωσης, κατάφερε να αποσοβήσει τον κίνδυνο ανατροπής του. Η δε αντίσταση που προέβλεπαν οι πιστές στην κυβέρνηση δυνάμεις ασφαλείας, οι εκκλήσεις που εξέπεμπαν οι μουεζίνηδες από τους μιναρέδες για συγκεντρώσεις σε κεντρικές πλατείες αλλά κυρίως η ορμή που επέδειξε ο λαός καταλαμβάνοντας στρατηγικά σημεία σε Κωνσταντινούπολη και Άγκυρα¹⁵⁴ (αντίσταση στρατιωτική και πολιτική), σε συνδυασμό με την καταδίκη της απόπειρας ανατροπής του πολιτεύματος από σύσσωμη την αντιπολίτευση, οδήγησαν στην αποτροπή της συνταγματικής εκτροπής¹⁵⁵. Προς τούτο η αποτροπή του πραξικοπήματος αποδίδεται εν γένει στον *‘Επιχειρησιακό Κώδικα’* του Erdogan¹⁵⁶. Άρα βλέπουμε εν προκειμένω μία επιτυχημένη χρήση των *‘social media’*¹⁵⁷ εν αντιθέσει με το πραξικόπημα στην Ταϊλάνδη το 2014, χρήση εκκλησιαστικών μέσων (μιναρέδες), σε μία *‘αντίσταση γενική και οργανωμένη’*.

¹⁵³ Stein A, (14 July 2017).

¹⁵⁴ Οι δε λόγοι που ο λαός υπερασπίστηκε τον Erdogan εκπορεύεται από μία σειρά αιτιών. Κατ’αρχάς πρέπει να υπογραμμισθεί ότι επί διακυβέρνησής του σημειώθηκαν σημαντικότερες οικονομικές επιδόσεις στην οικονομία. Πιο συγκεκριμένα το ΑΕΠ της χώρας από 238 δις \$ το 2002, οπότε και το AKP ανήλθε στην εξουσία, αυξήθηκε σε 864 δις \$ σε ονομαστικούς όρους ήτοι πάνω από 3 τρις \$ σε ισοτιμία αγοραστικής δύναμης. Ομοίως ενώ το κατά κεφαλήν εισόδημα το 2002 ανήρχετο σε 3.660 \$, αυξήθηκε στα 10.862\$ στα τέλη του 2016. Αυτή η οικονομική ευημερία ήταν αποτέλεσμα της βελτίωσης του ρυθμιστικού περιβάλλοντος για τις επιχειρήσεις, της τόνωσης των εξαγωγών και της προσέλκυσης ξένων επενδύσεων ιδίως από αραβικά κράτη (Habibi N, Walker J. (2011), p. 8). Επιπλέον, ο λαός κουράστηκε να είναι παραγκωνισμένος από τα πόστα της δημόσιας διοίκησης από μονοπώλιο της εξουσίας για δεκαετίες είχε περιέλθει στο στρατό (The Conversation. com, (18 July 2016)). Περαιτέρω, ο Erdogan αφύπνισε τα θρησκευτικά αισθήματα όχι των Τούρκων υπηκόων προβάλλοντας ένα μοντέλο διακυβέρνησης, το οποίο παντρεύει την κρατική εξουσία με αρχές του Ισλάμ (πολιτικό Ισλάμ). Σύμφωνα δε με μία έρευνα των Istanbul's Bogazici University και Open Society Foundation του 2012, το 71,9% των ψηφοφόρων στη Τουρκία λαμβάνουν υπόψη για τη ψήφο τους τη *‘θρησκευτικότητα’* των υποψηφίων πολιτικών (Globaltimes, (2012). Τέλος ο λαός τέλος είδε τον Erdogan ως επιτυχημένο υπέρμαχο του Ισλάμ, σε ένα *‘στοίχημα ηγεμονίας’*, σε ανταγωνισμό με άλλες μουσουλμανικές χώρες όπως το Ιράν και η Σαουδική Αραβία (Tol G, (10 January 2019). όπως και ως κύριο υπερασπιστή των δικαιωμάτων του παλαιστινιακού λαού (βλ. ενδεικτικά, την ανθρωπιστική βοήθεια που επιχείρησε η κυβέρνηση Erdogan, να παραδώσει στους Παλαιστίνιους στη Γάζα το 2010, (Ahvalnews, (7 April 2019), τις συνεχείς καταδίκες του Erdogan των βομβαρδισμών του Ισραήλ της Χαμάς και άοπλων Παλαιστίνιων, όσο και τις εκκλήσεις του τελευταίου για απελευθέρωση της Ιερουσαλήμ (Dorian J, (18 May 2018)), (Fernandes R, Carvalhais I, (2018), pp. 97-99), (Fernandes R; Carvalhais I, (2018), pp. 97-99), Kadir Y, (2018). Παρόλα αυτά πρέπει να σημειωθεί ότι ο Erdogan οφείλει εν πολλοίς την άνοδό του στη συνεργασία του με το Ισραήλ ειδικά τα πρώτα χρόνια της πολιτικής του καριέρας ((BBCnews, (29 July 2014), Uzer U, (2013), pp. 97-110).

¹⁵⁵ Zanolli J, Clayton T, (2016), p. 1.

¹⁵⁶ Derman S, Oba H, (2016), p. 45.

¹⁵⁷ Το παράδοξο είναι ότι ο ίδιος ο Erdogan ήδη από το 2014 μπλόκαρε κατά καιρούς αυθαίρετως όλα τα social media καθώς εφοβείτο την ανατροπή του από *‘διαδικτυακά κινήματα αμφισβήτησης’* του (Gaines S, (2017), p.23).

Το πραξικόπημα όμως απέτυχε και λόγω της άμεσου και κατηγορηματικής αποδοκιμασίας του από τους κυριότερους διεθνείς οργανισμούς και κράτη. Έτσι ο Πρόεδρος της Γ.Σ του ΟΗΕ, Mogens Lykkesoft, δήλωσε την καταδίκη του πραξικοπηματικού κινήματος¹⁵⁸, ο Γ.Γ του NATO Jens Stoltenberg χαιρέτησε την ισχυρή υποστήριξη του λαού και όλων των πολιτικών κομμάτων στη δημοκρατία, ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Donald Tusk ζήτησε την επιστροφή στη συνταγματική τάξη, ο Πρόεδρος των ΗΠΑ, Barack Obama προέτρεψε όλα τα κόμματα της Τουρκίας να στηρίζουν τον Erdogan ενώ ο Putin εξέφρασε την άνευ προϋποθέσεων στήριξη του στην Τουρκική κυβέρνηση¹⁵⁹. Στο ίδιο πνεύμα υπήρξαν δηλώσεις ηγετών ισχυρών χωρών όπως η Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ινδία, το Κατάρ και το Ιράν¹⁶⁰. Δεδομένης της σταθερής αντίθεσης των ισχυρότερων δυτικών κρατών σε κινήματα που αμφισβητούν τη συνταγματική νομιμότητα εκλεγμένων κυβερνήσεων, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν τελικώς οι πραξικοπηματίες θα μακροήμερευαν στην εξουσία έστω και αν σε πρώτο στάδιο επικρατούσαν στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας¹⁶¹. Περαιτέρω οργανωσιακά λάθη συντέλεσαν στην αποτυχία του εγχειρήματος. Έτσι εξ' αρχής η μη συμμετοχή των αρχηγών ΓΕΕΘΑ, όπλων και σωμάτων, η συνολικά μικρή σύμπραξη του στρατεύματος, η αδυναμία κινητοποίησης και ο αναποτελεσματικός συντονισμός των μονάδων έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην αποσύνθεση της προσπάθειας¹⁶². Ο δε Erdogan, ο πρωθυπουργός Binali Yildirim και άλλα κορυφαία κυβερνητικά στελέχη διέφυγαν της σύλληψης. Τέλος το σημαντικότερο ατόπημα των πραξικοπηματιών ήταν ότι Facebook, Facetime και άλλες ηλεκτρονικές πλατφόρμες συνέχισαν να εκπέμπουν ενώ κατελήφθη μόνο ο κεντρικός σταθμός του κρατικού καναλιού TRT, τη στιγμή που άλλα κανάλια λειτουργούσαν κανονικά¹⁶³. Αποδεικνύεται συνεπώς και στην απόπειρα ανατροπής του Erdogan η ορθότητα της θεωρίας ότι μη επίτευξη άμεσης αναγνώρισης των πραξικοπηματιών ως νομίμου κυβέρνησης σε συνδυασμό με τα επιχειρησιακά τους λάθη οδηγεί στη ματαίωση του εγχειρήματος.

Η άμεση συνέπεια της επικράτησης του Erdogan στο εσωτερικό είναι η 'αορίστου χρόνου' κήρυξη της χώρας σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, με σοβαρές επιπτώσεις στην οικονομία και οι μετέπειτα ευρείας κλίμακας εκκαθαρίσεις, συλλήψεις φυλακίσεις, στρατιωτικών, στελεχών της δημόσιας διοίκησης, δικαστών, ακαδημαϊκών, το κλείσιμο εκατοντάδων ΜΜΕ και η λογοκρισία¹⁶⁴. Έτσι παρατηρείται ότι τυγχάνει εφαρμογής στην υπό κρίση περίπτωση η υπόθεση των Derpanopoulos G, *et. Al* ότι σε κράτη με κλονισμένη δημοκρατική παράδοση η αποτυχία του πραξικοπήματος συνοδεύεται με σοβαρές κυρώσεις ευρείας κλίμακας

¹⁵⁸ United Nations, (16 July 2016).

¹⁵⁹ Hurriytdailynews (25 July 2016).

¹⁶⁰ Al Jazeera, (16 July 2016).

¹⁶¹ Oduntan G, (July 16, 2016).

¹⁶² Baiquni B, (2016), *op.cit.* pp. 697-698.

¹⁶³ Sotnichenko A, (July 17, 2016).

¹⁶⁴ Özyürek E, Özpinar G, Altındiş E, (2019), p. 31, Bjørnskov C, Freytag A, Gutmann J, (2018), p. 18. Αυτές οι διώξεις και απολύσεις ανθρώπινου δυναμικού προκαλούν περαιτέρω σοβαρές παρενέργειες και στην οικονομία αφού πλέον η δημόσια διοίκηση, χωρίς έμπειρο προσωπικό, δεν μπορεί να εφαρμόσει το πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων με αποτέλεσμα η Moody's να έχει υποβαθμίσει την πιστοληπτική ικανότητα της Τουρκίας στο 'Junk' status (Eissenstat H, (2017), p. 14).

προς μεγάλο αριθμό προσώπων¹⁶⁵. Στις εξωτερικές σχέσεις αν και όλοι οι διεθνείς παίκτες NATO, ΕΕ, ΗΠΑ και Ρωσία κατεδίκασαν την ενλόγω στρατιωτική επιχείρηση, ο Erdogan φαίνεται να έχει προτιμήσει το φιλωρωσικό άρμα¹⁶⁶, με τις όποιες δυσαρμονίες σε θέματα όπως ο ISIS και οι Κούρδοι στη Συρία¹⁶⁷, ενώ παγωμένες σχέσεις διατηρεί με τις NATO-ΕΕ λόγω της παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικά με τις ΗΠΑ και λόγω της μη έκδοσης του Gulen¹⁶⁸.

Αυτό το κλίμα της εσωτερικής τουρκικής πολιτικής σκηνης, όπως αυτό καθορίζεται και από τα ευρύτερα γεωπολιτικά συμφέροντα μεγάλων δυνάμεων, επρόκειτο να καλύψουν αμερικανικά και ρωσικά ΜΜΕ, με τρόπο που θα εξεταστεί ενδελεχώς κάτωθι, αφού προγενεστέρως τεθεί το γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο της ανάλυσης των web texts.

4. Μέρος Γ. Συγκριτική επισκόπηση της στάσης Αμερικανικών και Ρωσικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης του διαδικτύου έναντι του πραξικοπήματος:

4.1. Τα ΜΜΕ ως ισχυρός παράγοντας διαμόρφωσης της κοινής γνώμης

Βασικός πυλώνας στο σχηματισμό γνώμης των μαζών αποτελούν τα media. Η κοινή γνώμη τροφοδοτείται και 'πλάθεται' μεταξύ άλλων από τις πληροφορίες και αναλύσεις που διοχετεύουν τα ΜΜΕ καθώς είναι αδύνατο ο μέσος πολίτης να έχει προσωπική γνώση των πραγμάτων¹⁶⁹. Η κοινή γνώμη αντικατοπτρίζει τα μηνύματα των ΜΜΕ¹⁷⁰ ή άλλως δεν δημιουργείται πλέον μέσω της συζήτησης αλλά 'κατασκευάζεται' μέσω συστημάτων επικοινωνίας σε σύγκρουση με πολιτικούς παράγοντες, που επιδιώκουν να διατηρήσουν τον έλεγχο της διάδοσης των πληροφοριών¹⁷¹.

Στο πλαίσιο αυτό έχει αναπτυχθεί η 'cultivation theory' των Gerbner, Gross, Morgan & Signorielli, σύμφωνα με την οποία τα media είναι πρωταρχικά υπεύθυνα για τις αντιλήψεις μας για τα καθημερινά πρότυπα και την πραγματικότητα. Διάφορες δε τεχνικές επισημαίνονται, από τη θεωρία, ως παραπλανητικές της κοινής γνώμης. Έτσι γίνεται λόγος για παραπληροφόρηση και μεροληψία (bias) που διοχετεύται από τα media μέσω: α). σκοπούμενης επιλογής και παράλειψης γεγονότων ή ειδήσεων, β). παραπειστικών τοποθετήσεων και αναλύσεων των νέων, γ). παραπλανητικών τίτλων, όπου αυτοί δε συνάδουν με το περιεχόμενο του βασικού κειμένου, δ). επιλεγμένων φωτογραφιών, πλάνων και λήψης της κάμερας, όπου η συναισθηματική φύση της εικόνας χρησιμοποιείται αναλόγως για να αποδώσει την ιστορία, ε). της ονοματοδοσίας, ετικετών και χαρακτηρισμών που αποδίδονται σε ένα συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα, ζ). της χρήσης ανακριβών, ελλιπών, ή επιλεκτικών στατιστικών στοιχείων, η). της απόκρυψης, ή του ελέγχου της πηγής των πληροφοριών, θ). της χρήσης λέξεων με θετικό ή αρνητικό περιεχόμενο και του τονισμού αυτών¹⁷². Τελευταία δε κερδίζει έδαφος ως 'form of public disinformation'

¹⁶⁵ Derpanopoulos G, *et. al. op.cit.* p. 1.

¹⁶⁶ Balamir C, (2019), p. 36, (για την άνοδο του ευρωσκεπτικισμού στην Τουρκία μετά το πραξικόπημα και τις στρατηγικές αντιμετώπισής του βλ. İçener E, (2016), p. 69).

¹⁶⁷ Usluer A, (2016), pp. 37-38.

¹⁶⁸ Tol G, Mainzer M, Ekmekci Z, (17 August 2016), Scazzieri L, (2018), p. 1.

¹⁶⁹ Fields B, (2005), p. 3.

¹⁷⁰ Brulle R, Carmichael J, Jenkins C, (2012), p. 175.

¹⁷¹ Kenterelidou C, (2005), p. 9.

¹⁷² Fields B, (2005), *op. cit.*, p. 6.

και η τακτική των ψευδών νέων (fake news) ήτοι κατά τον Gelfert η σκόπιμη παρουσίαση (τυπικά) ψευδών ή παραπλανητικών ισχυρισμών ως ειδήσεων όπου οι ισχυρισμοί είναι παραπλανητικοί εκ του σχεδιασμού τους¹⁷³.

Από τις ανωτέρω τεχνικές, η επιλογή της θεματολογίας αλλά και του wording τίτλων και κειμένων έχουν τύχει περαιτέρω θεωρητικής ανάλυσης τόσο από τις πολιτικές επιστήμες όσο και από τη σημειωτική μέθοδο.

4.2. Η θεματολογία των MME: ‘Index Hypothesis’ versus ‘CNN Effect’ και ‘Authoritarian theory’

Για τον καθορισμό της θεματολογίας των MME έχουν διατυπωθεί κυρίως η ‘Index Hypothesis’ και η ‘CNN Effect’ και η ‘authoritarian’ θεωρίες. Η πρώτη υποστηρίχθηκε το πρώτον από τον Bennet το 1990 σε ένα έργο του, όπου με τη χρήση της εμπειρικής μεθόδου, απέδειξε ότι το πλαίσιο εντός του οποίου γεννώνται τα ‘πολιτικά νέα’ καθορίζονται από τις πολιτικές elites μίας χώρας. Όταν αυτές οι τελευταίες συμφωνούν σε ένα θέμα, η κάλυψη των ειδήσεων από τα MME αντικατοπτρίζει αυτή τη συναίνεση. Σε περίπτωση ασυμφωνίας των κυρίαρχων πολιτικών δυνάμεων η θεματική των MME οριοθετείται εντός του νοηματικού εύρους της διαφωνίας αυτής. Τα ‘νέα’ δηλαδή που δεν σχετίζονται με την πολιτική αντζέντα των επικρατέστρων πολιτικών συσχετισμών τείνουν να τίθενται στο περιθώριο από τα MME. Πρόκειται άλλως ειπείν για μία ‘εκχώρηση’ της θεματικής από τη βιομηχανία των MME προς την κρατική εξουσία με ταυτόχρονο πλήγμα στις δημοκρατικές ισορροπίες. Μία εφαρμογή της ‘indexing hypothesis’ γίνεται από το Bennet στη Νιγηρία, όπου η πυκνότητα των αναφορών των New York Times στη χρηματοδότηση των contras από τις ΗΠΑ, το διάστημα 1983-1986, κυμαίνεται παράλληλα με τον όγκο των αντίστοιχων συζητήσεων στο Κογκρέσο¹⁷⁴. Η βασιμότητα της ενλόγω θεωρίας επιβεβαιώθηκε και από τους Entman και Page το 1994, οι οποίοι κατέληξαν στο ότι, μολονότι η δημοσιογραφική κάλυψη του πολέμου των ΗΠΑ κατά του Ιράκ το 1990-1991 περιείχε κριτική, αυτή αφορούσε μόνο τη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων που δίχαζε τις πολιτικές elites και δεν επικεντρωνόταν σε μία ουσιαστική προσέγγιση της ένοπλης διαμάχης, την οποία οι elites αυτές για τους δικούς τους λόγους απέφευγαν. Ομοίως οι Zaller and Cliu σε μελέτη τους το 1996, αφού ανέλυσαν την κάλυψη αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής από το 1945 έως το 1991, από τα MME εντόπισαν ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της θεματικής των πολιτικών elites και αυτής των MME. Στην ίδια λογική οι Domke, *et al.* σε έρευνά τους το 2006 εντόπισαν μία συστολή στην απόδοση ευθυνών των τρομοκρατικών χτυπημάτων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, μετά την κατάρρευση των δίδυμων πύργων, ήτις εξέπεμπε την αρχική αδράνεια της Αμερικανικής Προεδρίας¹⁷⁵. Παρόλα αυτά η ενλόγω θεωρία αμφισβητείται έντονα από άλλους αναλυτές, μεταξύ των οποίων και οι Althaus S *et. al*, οι οποίοι το 1996 απέδειξαν ότι οι αμερικανοί δημοσιογράφοι προστρέχουν σε άλλες πηγές και σε αναλύουν άλλα θέματα από αυτά που τους παρέχουν οι πολιτικοί¹⁷⁶.

¹⁷³ Gelfert A, (2018), pp.85-86.

¹⁷⁴ Bennett, W (1990), pp. 103-125.

¹⁷⁵ Lawrence R, (2019).

¹⁷⁶ Althaus S, Edy J, Entman R, Phalen P, (1996), p.407.

Η δεύτερη σημαντική θεωρία είναι αυτή του ‘CNN effect’. Κατά τον εμπνευστή αυτής της θεωρίας, S. Livingston, το CNN ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ. Ενώ λοιπόν στην ‘Indexing hypothesis’ τα MME μεταδίδουν ειδήσεις και αναλύσεις περίξ μιας θεματικής που καθορίζουν οι δεσπόζουσες πολιτικές δυνάμεις, κατά το ‘CNN effect’, τα MME δύνανται να δρουν εναλλάξ ή ταυτόχρονα ως α). συντελεστής καθορισμού της πολιτικής αντζέντας, β). ως ανάχωμα στην επίτευξη των επιδιωκόμενων από τους πολιτικούς στόχων και γ). ως επιταχυντής της πολιτικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων¹⁷⁷. Έτσι αντί να ωθούνται τα MME να ακολουθούν τη γραμμή των πολιτικών, οι τελευταίοι εξαναγκάζονται σε ‘συμμόρφωση’ με τις μιντιακές ‘κατευθύνσεις’, ειδικά όταν πρόκειται για θέματα ανθρωπιστικών κρίσεων¹⁷⁸. Η εν λόγω θεωρία επεκτάθηκε και σε άλλα real time media πέραν του CNN, ενώ η ακρίβειά της ελέγχθηκε στην κάλυψη των διαδηλώσεων στην Tiananmen Square το 1989, στην πτώση του κομμουνισμού στην Ανατολική Ευρώπη το 1989 και στη μάχη του Mogadishu το 1993, όπου το CNN είχε πρωταγωνιστικό ρόλο στην αφύπνιση της αμερικανικής συνείδησης και περαιτέρω στον επηρεασμό της πολιτικής των ΗΠΑ. Η θεωρία αυτή υιοθετήθηκε και από άλλους επιστήμονες όπως οι Minear *et al*, οι οποίοι κατέδειξαν ότι η επέμβαση των ΗΠΑ στο Βόρειο Ιράκ το 1991 για την προστασία των Κούρδων ήταν προϊόν της πίεσης των media¹⁷⁹. Πιο πρόσφατα στον πόλεμο στη Συρία τον Απρίλιο του 2018, οι φρικιαστικές εικόνες του CNN με αέριο στο χωριό Khan Sheikhoun προκάλεσαν μετά από 63 ώρες την αντίδραση του Προέδρου Trump και το βομβαρδισμό του συριακού στρατού¹⁸⁰. Εντούτοις, και αυτή η θεωρία δεν απαντάει πάντα σε βασικά ερωτήματα αφού παραβλέπει την αμφίδρομη σχέση κυβέρνησης-media όπου σε επίπεδο χάραξης πολιτικής και οι δύο αυτές μεταβλητές είναι ταυτόχρονα και εξαρτημένες και ανεξάρτητες η μία με την άλλη σε μία σχέση παλινδρόμησης¹⁸¹.

Αμφότερες πάντως οι βασικές αυτές θεωρίες ‘Indexing hypothesis’ και ‘CNN effect’ προϋποθέτουν τη λειτουργία των MME σε ένα φιλελεύθερο πολιτικό περιβάλλον. Υπάρχει και το μοντέλο της ‘authoritarian theory’, από τα τέλη της αναγέννησης που εφαρμόζεται σε μη δημοκρατικές χώρες, όπως στο Τουρκμενιστάν και το Αζερμπαϊτζάν¹⁸². Σε τέτοια καθεστώτα, κατά τους Linz, Mughan and Gunther, τα media τελούν υπό τον έλεγχο των κρατούντων, οι οποίοι μπορούν είτε να παύουν μέσω της μη χόρηγησης ή αφαίρεσης αδειών λειτουργίας των media κάθε μετάδοση των νέων¹⁸³ είτε να επιτυγχάνουν μέσα από λογοκρισία ή την αυτολογοκρισία το φιλτράρισμα της παρεχομένης προς τους πολίτες πληροφόρησης¹⁸⁴. Έτσι τα media καλούνται να υποτάσσονται στις διαταγές της κεντρικής εξουσίας και να μην αμφισβητούν τάσεις, αξίες και προτεραιότητες της καθεστυκίας τάξης¹⁸⁵. Παρόλα αυτά εμπειρικές μελέτες δείχνουν, ότι και σε κράτη με αυταρχικά κράτη όπως η Κίνα, ενίοτε υφίστανται κάποια περιθώρια ελεύθερης έκφρασης των media, όταν συντρέχουν στόχοι όπως η πιο αποτελεσματική λειτουργία του δημόσιου τομέα¹⁸⁶.

¹⁷⁷ Livingston S, (1997), p. 2.

¹⁷⁸ Gilboa E, (2005), p. 29.

¹⁷⁹ Minear L, Scott C, Weiss T (1994), p. 51.

¹⁸⁰ Doucet L, (2018), p. 143.

¹⁸¹ Robinson P, (1999), p. 302.

¹⁸² Cengiz G, (2015), pp. 257-265.

¹⁸³ Hem M, (2017), p. 16.

¹⁸⁴ Linz J, Stepan A, (1996), p. 196.

¹⁸⁵ Oosthuizen L, (2007), p. 39.

¹⁸⁶ Georgy Egorov, Sergei Guriev, Konstantin Sonin (2009), p. 645, Stan Hok-Wui Wong (2015), p. 15.

Η θεματική των MME μπορεί περαιτέρω να εξετασθεί από διάφορα πρίσματα, ένα εκ των οποίων είναι η σημειωτική μέθοδος.

4.3. Σημειωτική μέθοδος και Web media-μυθολογική προσέγγιση

Η Σημειωτική τα τελευταία χρόνια τείνει να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής της σε όλες σχεδόν τις εκφάνσεις του αστικού βίου¹⁸⁷. Ειδικότερα, όμως η σημειωτική εισέρχεται στο χώρο της πολιτικής σε θεωρητικό επίπεδο, με τον όρο 'political semiotics' από το 1977 από τον Lowell Dittmer που βλέπει τον πολιτικό συμβολισμό στον πυρήνα του πολιτικού πολιτισμού. Εν συνεχεία, το 1995 και 1998 με δύο έργα του ο Hedetoft Ulf επισημαίνει τα πολιτικά σημεία¹⁸⁸ δεν προκαλούν συναισθήματα για μία 'υπερκουλτούρα' αλλά συχνά συσπειρώνουν την πίστη έναντι των υφισταμένων-κατεστημένων δυνάμεων για διάφορους λόγους. Άλλοι επιστήμονες εν συνεχεία προάγουν τα 'political semiotics' όπως η Martha Davis, η οποία το 1995 τονίζει το πόσο σημαντική είμαι η μη λεκτική στην πολιτική, η διαφορά μεταξύ σκοπίμων και ακούσιων μηνυμάτων όπως και η πιθανότητα να έχουμε και τα δύο όπως και διαφορετικά επίπεδα ερμηνείας¹⁸⁹.

Η σημειωτική ανάλυση των media texts, αποτελεί την 'αληθινή πραγματικότητα σε ένα μοντέρνο κόσμο'¹⁹⁰. Εξετάζονται τα γραφικά και λεκτικά σημεία. Τα τελευταία καλύπτουν τους τίτλους, τις λεκτικές επιλογές για τη χρήση τη γλώσσας¹⁹¹. Οι λέξεις επιχειρούν να αναντήσουν στα ερωτήματα 'ποιος έκανε τί, πότε, πώς και με τί σκοπό'. Έτσι επιλογή των λέξεων και η θέση τους σε ένα ειδικό πλαίσιο μπορεί να αποδώσει το ίδιο συμβάν με εντελώς διαφορετική νοηματοδότηση. Το ίδιο event, πχ μία σειρά βίαιων συγκρούσεων, μπορεί, κατά τη βούληση του συντάκτη ενός άρθρου¹⁹², να χαρακτηριστεί ως 'πραξικόπημα, επάσταση, εξέγερση, αντίσταση, τρομοκρατία, πράξη απελευθερωτικού αγώνα, αποσχιστική κίνηση, εγκληματική πράξη' με τεράστιες νομικές και πολιτικές διαφορές και προεκτάσεις. Ακόμη η θέση των επιλεγέντων λέξεων στο κείμενο, η συχνότητα επανάληψής τους, η 'επικύρωση' του ορθού της χρήσης τους με παραπομπή πχ στη ρήση ενός πολιτικού ή ενός εμπειρογνώμονα αποτελούν ερωτήματα που πρέπει να μελετώνται ενδελεχώς για τη θεμελίωση επιστημονικών συμπερασμάτων και πορισμάτων¹⁹³.

¹⁸⁷ Χασάπης Α, Βαμβακίδου Ι, Φωτόπουλος Ν, (2011), σ. 1.

¹⁸⁸ Σημείο είναι η μονάδα σημασίας. Δεν είναι η ελάχιστη μονάδα, γιατί αποτελείται από συνιστώσες, αλλά είναι η ελάχιστη ανεξάρτητη μονάδα σημασίας, ήτις χρειάζεται για να συνταχθεί ένα μήνυμα. Κατά δε το Saussure, στο σημείο ενυπάρχουν το σημαίνον, το υλικό μέρος του σημείου, ενώ κάθε σημαίνον ενώνεται με ένα σημαινόμενο, που είναι το νόημα ή η ιδέα του σημείου (Μπόκλουντ-Λαγοπούλου Κ, (1983), σ. 18).

¹⁸⁹ Drechsler W (2009), pp. 83-84.

¹⁹⁰ Fedorov A, (2015), p. 113.

¹⁹¹ Sari D, Yusuf Y, (2012), p. 17.

¹⁹² Πάντως για μία πληρέστερη έρευνα του λεξιλογίου αλλά και του βαθύτερου νοήματος ενός κειμένου πρέπει να εξετάζεται πέραν από την προσωπικότητα του συντάκτη, ήτοι τις πολιτικές και πολισμικές του αντιλήψεις και άλλοι παράγοντες. Έτσι το ιδιοκτησιακό καθεστώς των media, όπου αναρτάται ένα κείμενο, οι εξαρτήσεις τους από την εξουσία ή οικονομικά συμφέροντα, το ιστορικό, νομικό, πολιτικό, εγχώριο ή /και διεθνές περιβάλλον μέσα στο οποίο γράφεται ένα άρθρο είναι μεταβλητές που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για μία έγκυρη σημειωτική ανάλυση (Fedorov A, (2015), *op.cit.* p. 120, Danesi M, (2004), p. 8, Shane T, (2018), pp. 1-14).

¹⁹³ Matheson, D. (2005), pp. 19-24.

Η μέθοδος έρευνας που θα εφαρμοστεί στη συγκεκριμένη μελέτη είναι η ποιοτική¹⁹⁴, δηλαδή μία προσέγγιση εστιασμένη στην κατανόηση κειμένου και ειδικότερα ενός ‘specific/distinctive vocabulary’¹⁹⁵ συνδυασμένη με μερικά ποσοτικά, ενδεικτικά στοιχεία. Θα ‘στηθούν’ τρεις βασικοί άξονες με επίκεντρο τα νοηματικά σύνολα ‘διοργανωτές του πραξικοπήματος’, ‘επιπτώσεις στο εσωτερικό της χώρας ιδίως στα ανθρώπινα δικαιώματα και δημοκρατικό ή μη προφίλ του Erdogan’ και ‘συνέπειες της αποτυχίας του πραξικοπήματος στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας’. Θα γίνει ανάλυση των επικεφαλίδων (headlines)¹⁹⁶ και του ‘corpus’ των άρθρων, δηλαδή του κειμένου¹⁹⁷. Το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα είναι από τις 15 Ιουλίου έως τις 31 Αυγούστου 2016. Ως δείγμα έχουν επιλεγεί από αμερικανικής πλευράς, τα web texts των: α). ‘Voice of America’ (VOA), αφού θεωρείται ότι παρουσιάζει τις αντίστοιχες κρατικές θέσεις αντίστοιχα ή άλλως ειπείν λειτουργεί ως ‘state propaganda machine’¹⁹⁸, β). ‘New York Times’ (NYT), επειδή θεωρούνται το πιο έγκριτο και ανεξάρτητο ΜΜΕ με τεράστια διεθνή απήχηση¹⁹⁹, γ). Fox News, όπερ βρίσκεται στον αντίποδα των NYT²⁰⁰, έχει κατακριθεί συχνά για παραπληροφόρηση πλην όμως έχει τεράστιο διεθνές ακροατήριο και θεωρείται ένα από τα media με τη μεγαλύτερη επιρροή στην υφήλιο αλλά και στις ΗΠΑ και δ). CNN, αφού αυτό λογίζεται ως μέσο άσκησης εξωτερική πολιτικής από τις ΗΠΑ με υπερβολικά μεγάλη δύναμη στη χάραξη των διεθνών σχέσεων²⁰¹.

Από τα ρωσικά ΜΜΕ έχουν επιλεγεί τα δημοσιεύματα των: α). RT, καθώς είναι ένα κρατικό ΜΜΕ²⁰², που προπαγανδίζει στο εσωτερικό αλλά κυρίως στο εξωτερικό τη ρωσική εξωτερική πολιτική, εκτέμπει δε σε ρωσικά, αγγλικά και αραβικά και γι’ αυτό θεωρείται από το δυτικό κόσμο άκρως ‘επικίνδυνο’ (ακροατήριο: κυρίως διεθνές)²⁰³, β). Gazetta ru, γιατί είναι ιδιωτικό ΜΜΕ τύποις τουλάχιστον, αφού το πλειοψηφικό πακέτο των μετοχών της έχει περιέλθει στους ρώσους ολιγάρχες Aleksandr Mamut, Aleksandr και Vladimir Potanin και δια αυτών στο Κρεμλίνο,

¹⁹⁴ Η ποιοτική έρευνα εστιάζει στην κατανόηση των απόψεων, των αιτιών, σκέψεων, τάσεων, φαινομένων και των κινήτρων (Argoub O, (2018), p. 508).

¹⁹⁵ Πουρκός Μ, Δαφέρμος Μ (2010), σ. 36.

¹⁹⁶ Οι τίτλοι των άρθρων, αυτοτελώς, είναι εξόχως σημαντικοί διότι προμηνύουν τις προθέσεις του συντάκτη. Όπως δοκίμως καταγράφεται οι επικεφαλίδες κρύβουν προθέσεις (Devran Y, Benrazek Y, (2017), p. 180), και φανερώνουν πολιτικό προσανατολισμό (Fedorov A, (2015), *op. cit.* p. 118).

¹⁹⁷ Η ανάλυση της γλώσσας των σημείων και συμβόλων, των ‘κωδικών’, της ‘γραμματικής’ του κειμένου (γλώσσα των media) είναι το πρώτο στάδιο της σημειωτικής μεθόδου για τη μετάβαση εν συνεχεία στα ‘ερμηνευτικά σχόλια’ και στην εξαγωγή των ‘κρυφών μηνυμάτων’, που αυτό εσωκλείει ((Fedorov A, (2015), *op. cit.* p.115).

¹⁹⁸ Al Jazeera, (3 June 2018).

¹⁹⁹ Οι NYT έχουν κερδίσει τα 127 βραβεία Pulitzer, περισσότερα από οιαδήποτε άλλο media στον κόσμο, για την αριστεία στη δημοσιογραφία σε μία σειρά κατηγοριών (The New York Times, (April 15, 2019).

²⁰⁰ Βλ. σχετική δήλωση του Μπαράκ Ομπάμα ότι ένας αναγνώστης του Fox News βλέπει μία εντελώς διαφορετική πραγματικότητα από τον αντίστοιχο των NYT (Tatum S, (Nov. 29, 2018)).

²⁰¹ Όπως ευστόχως έχει παρατηρήσει ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Boutros Boutros Ghali το CNN είναι το 6^ο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Balabanova E, (2007), p. 9).

²⁰² Fisher M, (June 13, 2013).

²⁰³ Βλ ενδεικτικά τις δηλώσεις του Andrew Lack, chief of US Broadcasting Board of Governors (BBG), Andrew Lack, ότι το RT πρέπει να τεθεί στην ίδια ‘λίστα προκλήσεων’ με το Ισλαμικό κράτος και τη Boko Haram, όπως και την απάντηση του RT ότι η πραγματική πρόκληση έγκειται στο ότι για πρώτη φορά η Ουάσιγκτον και το Λονδίνο ΗΠΑ αντιμετωπίζουν ‘πρόκληση των αφηγημάτων τους’, με τα οποία ‘ζάλιζαν’ το διεθνές ακροατήριο για πάνω από 50 χρόνια (Global Research, (2015).

ασκεί δε προπαγάνδα για τους ρωσόφωνους που ζουν στο εξωτερικό²⁰⁴, γ). Novaya Gazeta, επειδή είναι η αξιόπιστη, ανεξάρτητη εφημερίδα στη Ρωσία²⁰⁵, παρέχει διεισδυτική ανάλυση πολιτικών θεμάτων και ασκεί αρκετά σκληρή κριτική στις πολιτικές του Putin με αποτέλεσμα να έχουν δολοφονηθεί από το 2001 έως σήμερα έξι δημοσιογράφοι της²⁰⁶ και δ). Kommersant, καθ'ό μέτρο αποτελεί ένα από τα παλιότερα δημοσιογραφικά συγκροτήματα, με τη μεγαλύτερη ίσως απήχηση στη ρωσική κοινωνία. Τα τελευταία δύο ΜΜΕ απευθύνονται κυρίως στο ρωσικό ακροατήριο στο εσωτερικό (ακροατήριο: κυρίως εσωτερικό)²⁰⁷.

Με αυτές τις παραδοχές για το πολύπλευρο και πολυδιάστατο του επιλεγέντος δείγματος επιχειρείται κάτωθι σημειωτική ανάλυση αυτού.

4.4 Η web texts έκδοση Αμερικανικών και Ρωσικών ΜΜΕ έναντι του πραξικοπήματος υπό το πρίσμα της σημειωτικής. Μία συγκριτική ανάλυση

Τα αμερικανικά και ρωσικά δίκτυα αφιερώνουν, στο υπό κρίση διάστημα, εκτενείς αναφορές και άρθρα για το πραξικόπημα. Ειδικότερα, από τα αμερικανικά ΜΜΕ, το VOA news, αφιερώνει 24 άρθρα του εν συνόλω για το εν λόγω συμβάν, εκ των οποίων αρκετά στα σενάρια για τους συμμετέχοντες σε αυτό, με αντίστοιχες επικεφαλίδες. Ούτω, το VOA news μετά από μία άμεση, πρώτη καταγραφή των γεγονότων *'Istanbul: On the Scene'*²⁰⁸, παραθέτει μία παρακινδυνευμένη, πρόιμη εκτίμηση ότι στρατιωτικοί είναι πίσω από το πραξικόπημα, η οποία όμως αποδίδεται σε εμπειρογνώμονες *'Experts Saw Signs of Turkish Military Discontent Before Coup'*²⁰⁹. Λίγες ώρες πρωύτερα, το VOA news έχει δημοσιεύσει χρονολόγιο όλων των στρατιωτικών πραξικοπημάτων στη χώρα, *'Timeline of Military Coups in Turkey'*, αφήνοντας να εννοηθεί ότι ένα τέτοιο συμβάν δεν είναι παράδοξο και ασύνηθες για την Τουρκία²¹⁰. Ως το σημείο αυτό και τα ίδια ως άνω κείμενα κάνουν λόγο, με 'λεξιλόγιο με αρνητικές αποχρώσεις' για 'συγκρούσεις', 'αντίδραση', 'ημι-δημόσιες ασυμφωνίες' ανάμεσα στο κοσμικό στρατιωτικό κατεστημένο και τον Erdogan από το 2014 ενώ μεταφέρεται η γνώμη του Gonul Tol, ενός αναλυτή του 'Middle East Institute', think tank με έδρα την Ουάσιγκτον, ότι *'φαίνεται ως πραξικόπημα αξιωματικών'*. Εν συνεχεία, σε άλλες επικεφαλίδες του VOA news αναγράφεται ότι η Τουρκία είναι εκείνη που 'ισχυρίζεται' ότι υπαίτιος του πραξικόπημα είναι ο Gulen *'Turkey Alleges Exiled Muslim Cleric Was Behind Coup Bid'*²¹¹, και *'Turkey, US Deadlocked Over Extradition of Alleged Coup-plotter Cleric'*²¹². Για δε το 'κίνημα Gulen' γίνεται ένα αφιέρωμα την ίδια μέρα του πραξικοπήματος *'What to Know About the Gulen Movement'*²¹³ ενώ τον επόμενο μήνα παρατίθεται προϊδεασμός για την τύχη του Gulen με παραπομπή στις δηλώσεις των δικηγόρων του *'Cleric's*

²⁰⁴ Zakem V, et. al, (2018), pp.38, 65.

²⁰⁵ Malashenko U, (November 7, 2015).

²⁰⁶ Harding L, (12 April 2009).

²⁰⁷ Malashenko U, (November 7, 2015), *op.cit.*

²⁰⁸ VOA News a, (July 15, 2016).

²⁰⁹ Dettmer J a, (July 15, 2016).

²¹⁰ VOA News b, (July 15, 2016).

²¹¹ Cocoli I, (July 16, 2016).

²¹² Bredemeier K a, (July 18, 2016).

²¹³ Duzor M, (July 15, 2016).

*Lawyers: Gulen 'Should Not and Will Not Be Extradited' (ε)*²¹⁴. Τέλος οι ΗΠΑ αποποιούνται πάσης ευθύνης για ανάμειξη στο ενλόγω συμβάν *'US Responds Coolly to Turkish Accusation That West Supports Terror'*²¹⁵. Τα ανωτέρω συμπεράσματα θεμελιώνονται και από την ανάλυση του 'wording' των κειμένων αυτών καθ'αυτών των ανωτέρω άρθρων *'ο Erdogan κατηγορήσε ... τους οπαδούς του Gulen και τις ξένες δυνάμεις....Ο Gulen αρνήθηκε κάθε ανάμειξή του .. Αμερικανοί αξιωματούχοι..δε βρέθηκαν να εμπλέκονται με πειστικές αποδείξεις'*.

Το VOA news, περαιτέρω, εκφράζει ζωνχές ανησυχίες για την επίπτωση της αποτυχίας του πραξικοπήματος στα ανθρώπινα δικαιώματα της Τουρκίας. Έτσι το VOA news μεταδίδει τα αυστηρά μέτρα του κατά των πρωτεργατών της απόπειρας ανατροπής του *'Erdogan Launches Crackdown After Failed Coup in Turkey'*²¹⁶, και εν συνεχεία *'Turkey to Suspend European Convention on Human Rights'*²¹⁷, *'Turkish Schools, Charities Shut in First Decree of Emergency'*²¹⁸ *Turkish 'Police Raid More Businesses in Post-Coup Fallout'*²¹⁹. Αποτυπώνει δε τις αντιδράσεις κατά των παραβιάσεων των διεθνών standards προστασίας των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο των ΗΠΑ, *'US Urges Turkey to Respect Rule of Law as it Probes Coup Attempt'*²²⁰ όσο και σχετικών με το θέμα Ευρωπαϊκών Οργανώσεων *'EU Human Rights Groups Warn Turkey on Death Penalty By Luis Ramirez August 8, 2016'*²²¹. Στα κείμενα αυτά συναντώνται φράσεις όπως 'σκληρές τακτικές'. Πρέπει να τονιστεί ότι στην ως άνω αρθρογραφία ενώ σημειώνονται όλες οι παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως αυθαίρετες φυλακίσεις στρατιωτικών, δημοσίων υπαλλήλων και δικαστών σε ανεπίτρεπτα για τις δημοκρατίες της Δύσης επίπεδα, αποφεύγεται οιαδήποτε αναφορά στον ίδιο τον Erdogan ως δικτάτορα, αυταρχικό και τύραννο. Αντιθέτως μεταφέρεται η δήλωση του Μπαράκ Ομπάμα για 'απόλυτη υποστήριξη' του δημοκρατικά εκλεγμένου Προέδρου της Τουρκίας' με την προτροπή προς τον Erdogan 'να επιδείξει αυτοσυγκράτηση και να αποφύγει τη βία ή αιματοχυσία'²²².

Οι συνέπειες της πολιτικής επιβίωσης του Erdogan στις σχέσεις της χώρας του με τις ΗΠΑ, κατά το VOA News, είναι ότι αυτές μάλλον θα μετατραπούν σε αναγκαστικού τύπου σύμπλευση λόγω κοινών επιδιώξεων, όπως οι αντίστοιχες ΗΠΑ-Πακιστάν (σχετ. *'Could Turkey Become US Ally 'Like Pakistan'?*). Κατά το ίδιο το άρθρο, οι διμερείς τριβές, η δυσπιστία και οι αντεγκλήσεις είναι συχνό φαινόμενο αλλά η συνεργασία καθίσταται απαραίτητη για την περιφερειακή σταθερότητα²²³. Οι ίδιες επιφυλάξεις για αρνητική αλλοίωση των διμερών σχέσεων εκφράζονται και σε άλλες επικεφαλίδες *'White House Walks Fine Line in Wake of Turkey Coup Attempt'*²²⁴,

²¹⁴ VOA News c, (August 5, 2016).

²¹⁵ Herman S a, (August 2, 2016).

²¹⁶ Dettmer J b, (July 16, 2016).

²¹⁷ VOA News f, (July 21, 2016).

²¹⁸ VOA News g, (July 23, 2016).

²¹⁹ VOA News h, (August 18, 2016).

²²⁰ Bredemeier K b, (July 19, 2016).

²²¹ Ramirez L (August 8, 2016).

²²² VOA News i. (July 16, 2016).

²²³ Meurmishvili I, (July 17, 2016).

²²⁴ Salinas M, (July 21, 2016).

*'Turkey-US Relations Strained by Coup Attempt'*²²⁵, *'Turkey Warns of Consequences if Extradition Request Not Heeded'*²²⁶, *'Turkey: US Failure to Hand Over Gulen Would 'Sacrifice Relations'*²²⁷, και *'Biden to Visit Turkey Amid Tensions Over Cleric's Extradition'*²²⁸. Η γραμματική ανάλυση του περιεχομένου των άρθρων οδηγεί πάλι στη διαπίστωση ότι *'το αίτημα για έκδοση διακινδυνεύει μία στρατηγικά σημαντική διμερή σχέση δεκαετιών'*.

Οι NYT αφιερώνουν 17 άρθρα στο πραξικόπημα. Σε ένα πρώτο άρθρο τους με τίτλο *'Turkish President Returns to Istanbul in Sign Military Coup Is Faltering'*, αφού κάνουν γρήγορη επισκόπηση των γεγονότων, μεταδίδουν την επικράτηση του Erdogan και τις κατηγορίες του εναντίον του Gulen, οι οποίες απορρίπτονται συλλήβδην από τον τελευταίο²²⁹. Σχολιαστής δε των NYT στο άρθρο του *'Turkey's Coup That Wasn't'* παίρνει θέση στο ζήτημα αυτό η προσπάθεια του Erdogan να κατηγορήσει χωρίς αποδείξεις το Gulen αποτελεί *'μέρος ενός μοτίβου σκοταδιού και ίντριγκας'*²³⁰. Οι NYT αναλύουν στο άρθρο *'Tumult in Turkey: The Key Players'*, τους παίχτες του παιχνιδιού ήτοι τις ένοπλες δυνάμεις ως εγγυητές του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους, το CHP, τους Ισλαμιστές υπό τον Erdogan, και τις ΗΠΑ-NATO χωρίς να λαμβάνουν θέση για τον υπαίτιο του πραξικοπήματος²³¹. Πάντως στο άρθρο τους *'Turkey's Military Plunges Into Syria, Enabling Rebels to Capture ISIS Stronghold'* αναφέρονται στην *'υποτιθέμενη'* εμπλοκή των ΗΠΑ στην απόπειρα ανατροπής του Erdogan ως φήμες των ΜΜΕ²³². Τέλος οι NYT αναφέρουν ότι *'μερικοί Τούρκοι'* κάνουν λόγο για θεωρίας συνωμοσίας ότι η όλη επιχείρηση ήταν *'απάτη ή ενορχηστρωμένο πραξικόπημα από τον Erdogan'* προκειμένου αυτός να εξανδραποδίσει τους αντιπάλους του και να μονοπωλήσει την εξουσία για τα επόμενα χρόνια²³³.

Οι NYT, σε ό,τι αφορά τις επιπτώσεις του *'failed coup'* στο εσωτερικό της Τουρκίας, στο άρθρο τους *'Turkey Rounds Up Thousands of Military Personnel'*, αναφέρονται σε *'πειθαρχικά μέτρα'* εναντίον χιλιάδων στρατιωτικών αλλά και δικαστών, χωρίς πάντως να προβαίνουν σε χαρακτηρισμούς για τον ίδιο τον Erdogan²³⁴. Στο άρθρο τους *'After Failed Coup, Turkey Enjoys a Rare Period of Unity'*, παρατηρούν ότι αυξήθηκε θεαματικά η αποδοχή του Erdogan από το 47% στο 68% εναντίον του *'common enemy'* ήτοι της στρατιωτικής δικτατορίας²³⁵. Ενδιαφέρουσα επίσης είναι η άποψη του ως άνω σχολιαστή Cohen, ότι παρά τις ευαισθησίες για τις αντιδημοκρατικές τακτικές του Erdogan, η νίκη του σήμανε την αποφυγή μίας καταστροφικής εμφύλιας διαμάχης *'τύπου Συρίας'* αφού σε αντίθετη περίπτωση πιθανότατα θα ξεσπούσε ατέρμονος πόλεμος με τους λαϊκούς κεμαλιστές, ιδίως στις

²²⁵ Herman S b, (July 28, 2016).

²²⁶ Herman S c, (August 1, 2016).

²²⁷ VOA News d, (August 9, 2016).

²²⁸ VOA News e, (August 13, 2016).

²²⁹ Arango T, Yeginsu C, (July 15, 2016).

²³⁰ Cohen R, (July 16, 2016).

²³¹ The New York Times, (July 15 2016).

²³² Arango T, Barnard A, Yeginsu C, (August 24, 2016).

²³³ Arango T, Yeginsu C a, (16 July 2016).

²³⁴ Arango T, Yeginsu C b, (July 16, 2016).

²³⁵ Yeginsu C, (August 23, 2016).

μεγάλες περιφέρειες της Ανατολίας με μεγάλο ποσοστό ισλαμιστών²³⁶. Τέλος οι NYT στο άρθρο τους *‘With Operation in Syria, Erdogan Shows His New Power Over Turkey’s Military’*, αναλύουν ότι οι εκκαθαρίσεις στις τάξεις του στρατού μετά το πραξικόπημα είχε ευεργετικές επιπτώσεις στο στράτευμα, γεγονός που περαιτέρω επέτρεψε επιχειρησιακές επιτυχίες στη Συρία²³⁷.

Σε σχέση με την επίδραση του αποτυχημένου πραξικοπήματος στις διεθνείς σχέσεις, οι NYT μεταδίδουν την είδηση ότι οι Τουρκία και Ρωσία αποκαθιστούν τις σχέσεις τους. Αναγνωρίζουν τον προς τούτο εκνευρισμό της Δύσης, καθ’ ό μέτρο τούτο έχει περαιτέρω αρνητική επίπτωση στη συνοχή του NATO, στις ευρύτερες ανακατατάξεις στη Μέση Ανατολή αλλά και στις σχέσεις με την Ευρώπη, αφού η τελευταία χρειάζεται τον Erdogan ως *‘stopper’* των μεταναστών και προσφύγων. Έτσι σε άρθρο τους με τίτλο *‘Russia and Turkey Vow to Repair Ties as West Watches Nervously’* γίνονται αναφορές στο ότι η αποκατάσταση των ρωσοτουρκικών σχέσεων αποδυναμώνει το NATO και έχει σημαντικές επιπτώσεις στη Μέση Ανατολή και την Ευρώπη²³⁸. Απ’ την άλλη πλευρά οι NYT αναλύουν ότι στο εξής οι σχέσεις με τη *‘Διοίκηση Obama’* αναμένονται να επιδεινωθούν, όπερ θα έχει αρνητικές συνέπειες σε μία σειρά άκρως σημαντικών θεμάτων όπως τα αμερικανικά πυρηνικά στο τουρκικό έδαφος, η χρήση της αμερικανικής βάσης στο Ιντσιρλίκ και οι συμμαχίες στον πόλεμο στη Συρία. Ταύτα πάντα εκπορεύονται από ένα άρθρο με επικεφαλίδα *‘A Complicated Alliance With Turkey’*²³⁹. Στο αυτό πνεύμα και ένα προγενέστερο άρθρο με τίτλο *‘U.S. Finds Itself on Shakier Ground as Erdogan Confronts Mutiny’*²⁴⁰.

Το Fox News εστιάζει στο πραξικόπημα σε 61 άρθρα είτε δικά του είτε σε επαναδημοσιεύσεις στην ιστοσελίδα του άρθρων του Associated Press. Στο ζήτημα των συμμετεχόντων στο πραξικόπημα, μεταφέρονται οι πρώτες δηλώσεις του αντιπροέδρου των ΗΠΑ John Kerry στο άρθρο, *‘US would consider extradition request for exiled cleric’* ότι το πραξικόπημα προήλθε μεν από το στρατό αλλά δεν υποστηρίχθηκε από τα υψηλόβαθμα στελέχη, για αυτό εξ υπονοείται ότι απέτυχε²⁴¹. Στο άρθρο *‘US-based Turkish cleric denies involvement in coup’* αναπαράγονται οι καταγγελίες του Erdogan κατά του Gulen και η άρνησή τους από τον τελευταίο²⁴². Σε ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο με τίτλο *‘What we know about the terrorist behind the Nice attack; James Woolsey on fallout from ‘clumsy’ coup in Turkey’*, παρατίθεται συνέντευξη με τον James Woolsey, πρώην διοικητή της CIA όπου σε πολύ πρώιμο

²³⁶ Cohen R, (July 16, 2016), *op.cit.*

²³⁷ Arango T, (August. 25, 2016). Πάντως ήρκεσε ένα tweet στις 19 Ιουλίου 2016, στον επίσημο λογαριασμό των NYT, ότι *‘Erdogan supporters are sheep, and they will follow whatever he says’*, έστω και αν αυτό αφαιρέθηκε σχεδόν αμέσως από τους NYT (New York Times World, (July 19, 2016), για να εγείρει τη μνήνιν σχολιαστών στο twitter και τις κατηγορίες του τουρκικού Anadolu Agency εναντίον των NYT για *‘biased journalism’* (Anadolu Agency (AA), (July 21, 2016)). Στο ίδιο πνεύμα και τούρκοι αναλυτές σχολίασαν για το συγκεκριμένο tweet ότι οι NYT άδραξαν την ευκαιρία να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους στο πρόσωπο του Erdogan διατυμπανίζοντας *‘his controversial rule’* (Uzayr S, (July 19, 2016)).

²³⁸ MacFarquhar N, (August 9, 2016).

²³⁹ The New York Times, (August 25, 2016).

²⁴⁰ Sanger D, (July 15, 2016).

²⁴¹ Associated Press a, (July 16, 2016).

²⁴² Associated Press b, (July 16, 2016).

χρόνο αναλύεται από αυτόν το σενάριο, ως εκπορευόμενο πάντως από κύκλους στην ίδια την Τουρκία, της ενορχήστρωσης του πραξικοπήματος από τον ίδιο τον Erdogan. Ο Woosley θεωρεί ότι το σενάριο αυτό δεν μπορεί να αποκλειστεί αφού πρόκειται για πραξικόπημα, αδέξιο, αναποτελεσματικό, και συνεπώς αδύνατο να έχει οργανωθεί από τη CIA, ήτις δε δεικνύει τέτοιο ερασιτεχνισμό σε ανάλογες περιπτώσεις. Πρόκειται λοιπόν για πραξικόπημα 'fake' που έχει οργανωθεί από τον ίδιο τον Erdogan για να εξολοθρευτεί αυτός εν συνεχεία κάθε φωνή αμφισβήτησής του²⁴³. Τέλος, σε μεταγενέστερο άρθρο με τίτλο '*Geraldo vouches for US general accused of plotting failed Turkish coup*', το Fox news απαντά εμμέσως στις κατηγορίες του 'Yeni Safak', ενός τουρκικού tabloid, φίλα προσκείμενου στον Erdogan, ότι το πραξικόπημα ενορχηστρώθηκε από τον απόστρατο αμερικανό στρατηγό J.F. Campbell. Έτσι το Fox news εκθέτει ότι ο ενλόγω στρατηγός είχε άλλοθι αφού το βράδυ του πραξικοπήματος 'έπινε μπύρες' σε μπαρ της Νέας Υόρκης, ότι μετά την επάνοδό του από το Αφγανιστάν στις ΗΠΑ τον προηγούμενο Μάρτιο δεν είχε βγει από τις ΗΠΑ και ότι η όλη σχετική ρητορεία εκπηγάει από τον ίδιο τον Erdogan που παίζει την εθνικιστική του κάρτα, προσομοιάζοντας τον αντιαμερικανικό λόγο του με αυτό της Ιρανικής Επανάστασης του 1979 με όλα τα παρεπόμενά της²⁴⁴. Λίγες μέρες αργότερα έρχεται και η επίσημη διάψευση από τις ΗΠΑ όλων των σχετικών σεναρίων (σχετ. '*Pentagon says no US military support for Turkey coup*'²⁴⁵).

Όσον αφορά τον αντίκτυπο του αποτυχημένου πραξικόπημα στην εσωτερική κατάσταση της Τουρκίας, το Fox News, κάνει εκτενή αναφορά στα κατασταλτικά μέτρα του Erdogan με πλειάδα άρθρων με επικεφαλίδες τύπου '*Thousands in military detained as Turkey's government reasserts control after failed coup Turkish govt cracks down after coup try*'²⁴⁶, '*6,000 detained Turkey arrests 100 judges, 60 military for alleged coup ties*'²⁴⁷, '*The Latest: Turkey bars all foreign assignment for academics*'²⁴⁸. Associated Press, (July 20, 2016). Σε ένα εντελώς παρακινδευμένο άρθρο, '*Turkey's last hope dies*', ο αρθρογράφος Peters R, προβαίνει σε αρνητική πρόβλεψη για την τύχη της Τουρκίας στα χέρια των ισλαμιστών '*...το αποτυχημένο πραξικόπημα ήταν η τελευταία ελπίδα της Τουρκίας να σταματήσει την Ισλαμοποίηση της κυβέρνησής της και την υποβάθμιση της κοινωνίας της...*'. Αποδοκιμάζει δε την αναγνώριση του καθεστώτος του Erdogan από τους δυτικούς ηγέτες σημειώνοντας ότι '*...ανταμοιβή τους θα είναι ένα τοξικό Ισλαμικό καθεστώς στις πύλες της Ευρώπης*' ενώ πλέκει το εγκώμιο του στρατού ως θεματοφύλακα της συνταγματικής τάξης στην Τουρκία²⁴⁹. Ίσως πάντως η έντονη τουρκική αντίδραση στο άρθρο αυτό να ώθησε το Fox news να αφιερώσει έναν άρθρο στο πρόσωπο του ίδιου του Erdogan για το πώς τον βλέπουν οι υποστηρικτές του με τίτλο '*For those who love him, Turkey's Erdogan*

²⁴³ Fox News a, (July 16, 2016).

²⁴⁴ Fox News, (July 25, 2016).

²⁴⁵ Associated Press, (July 29, 2016).

²⁴⁶ Fox News b, (July 16, 2016).

²⁴⁷ Associated Press, (July 17, 2016).

²⁴⁸ Associated Press, (July 20, 2016).

²⁴⁹ Peters R, (July 17, 2016). Το ενλόγω δημοσίευμα προκάλεσε άμεσα θύελλα αντιδράσεων από τουρκικής πλευράς καθώς θεωρήθηκε ως έμμεση υποστήριξη στους πραξικοπηματίες και ανάμειξη στα εσωτερικά της Τουρκίας (Anadolu Agency (AA), (July 21, 2016), *op.cit.* και Uzayr S, (July 19, 2016), *op. cit.*).

is the "Tall Man". Σε αυτό του αποδίδονται χαρακτηρισμοί όπως 'θρησκευτικά συντηρητικός ... ένας ήρωας όλου του Ισλαμικού κόσμου και ο υπαίτιος της ανόδου της μεσαίας τάξης', ενώ επαινώνται η πολιτική του στον τομέα της οικονομίας όσο και η συμβολή του στην άνοδο του ρόλου της Τουρκίας στην Μέση Ανατολή και τον αραβικό κόσμο²⁵⁰. Περαιτέρω το Fox news στο άρθρο 'Turkey economy facing fresh problems after coup attempt' εκτιμά πως η ενλόγω πολιτειακή ανωμαλία θα σημάνει εξασθένηση της τουρκικής οικονομίας, αποθάρρυνση των διεθνών funds για επενδύσεις και αστάθεια στη χρηματοπιστωτική αγορά της Τουρκίας τουλάχιστον για τους επόμενους μήνες²⁵¹.

Όσον αφορά την επίπτωση των αυστηρών μέτρων της κατάστασης έκτακτης ανάγκης στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας, το Fox news μεταφέρει τη γνώμη ειδημόνων στο άρθρο 'Experts: Restoring death penalty in Turkey would be risky', ότι η επαναφορά της θανατικής ποινής θα αποτελέσει ταφόπλακα στη διεύρυνση της ΕΕ προς την Τουρκία²⁵². Φόβοι για την ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας εκφράζονται και στο άρθρο 'The Latest: EU poised to back rule of law in Turkey' όπου μεταφέρεται το μήνυμα της ΕΕ ότι 'το κράτος δικαίου και το δημοκρατικό σύστημα ελέγχων και ισορροπιών πρέπει να τηρούνται'²⁵³. Ομοίως στο άρθρο 'The Latest: Austrian leader suggests Turkey EU bid 'reset'' μεταφέρονται αυτούσιοι οι προβληματισμοί του Αυστριακού Καγκελάριου Christian Kern για τη μετατροπή της Τουρκίας σε δικτατορία μετά την πολιτική επιβίωση του Erdogan και για τη συνέχεια των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με τη χώρα αυτή²⁵⁴. Αποτυπώνεται η εκτίμηση στην ως άνω συνέντευξη του Wooley ότι οι σχέσεις Ουάσιγκτον-Άγκυρας θα επιδεινωθούν²⁵⁵ παρά τις δηλώσεις του Kerry ότι 'η στρατιωτική συνεργασία ΗΠΑ με αυτό το Νατοϊκό σύμμαχο δεν επηρεάστηκε από την αναταραχή'²⁵⁶. Η αλήθεια είναι ότι όπως επισημαίνεται στο άρθρο 'US jets resume strike missions against ISIS from key Turkey air base after power cut', οι επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών δε φάνηκαν αμέσως αφού την επόμενη μέρα μετά το πραξικόπημα η Τουρκία ξανάνοιξε τη βάση του Ιντσιρλίκ για αεροπορικές επιδρομές κατά του ISIS στη Συρία²⁵⁷. Ωστόσο, όπως καταδεικνύει και ο τίτλος των άρθρων σχεδόν ένα μήνα αργότερα, 'Turkey takes aim at ISIS, but also targets America's Kurdish allies'²⁵⁸, 'Turkey unlikely to drop Syria rebels in latest realignment'²⁵⁹, η εξωτερική πολιτική του Erdogan δυναμιτίζει τις αμερικανο-τουρκικές σχέσεις (σχετ. 'Tensions between US, Turkey at a high point'²⁶⁰). Αντιθέτως επισημαίνεται σε μία εμβριθή ανάλυση με τίτλο 'Europe in crisis: After Turkey, Nice and Brexit... can Germany lead the way?' ότι μετά το πραξικόπημα ο Erdogan προσκολλάται στον Putin και ότι οιαδήποτε

²⁵⁰ Associated Press a, (July 18, 2016).

²⁵¹ Associated Press b, (July 18, 2016).

²⁵² Associated Press, (July 20, 2016).

²⁵³ Associated Press c, (July 18, 2016).

²⁵⁴ Associated Press, (August 4, 2016).

²⁵⁵ Fox News a, (July 16, 2016), *op.cit.*.

²⁵⁶ Associated Press a, (July 16, 2016), *op.cit.*

²⁵⁷ Fox News, (July 17, 2016).

²⁵⁸ Fox News, (August 24, 2016).

²⁵⁹ Associated Press, (August 9, 2016).

²⁶⁰ Associated Press, (August 1, 2016).

συμφωνία με την ΕΕ, όπως αυτή στο θέμα των προσφύγων, είναι άνευ σημασίας²⁶¹. Η προσκόλληση δε αυτή στο ρωσικό άρμα ενδέχεται κατά το άρθρο *'Analysis: Turkey's potentially momentous shift on Assad'* να σημάνει πρόσκαιρη υποστήριξη του Assad, όπερ θα αποτελέσει καίριο πλήγμα στα αμερικανικά συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή.²⁶² Επισημαίνεται δε στο άρθρο *'Erdogan supporters denounce failed coup at rally in Germany'* η προσπάθεια του Erdogan να κάνει, με συγκεντρώσεις τούρκων μεταναστών σε ευρωπαϊκές χώρες, εξαγωγή των εσωτερικών προβλημάτων της Τουρκίας σε αυτές ασκώντας εμμέσως πίεση για διεθνή στήριξη του καθεστώτος του²⁶³. Τέλος, στο άρθρο *'Turkey targets Gulen-inspired projects around the world'* αναλύεται η 'διεθνοποίηση' της αντιπαράθεσης Erdogan-Gulen, καθώς όπως προεκτέθη το δίκτυο του τελευταίου, μέσω των σχολικών και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων έχει εξαπλωθεί μεταξύ άλλων στην Ευρώπη και την Αφρική, γεγονός που προκαλεί περαιτέρω τριγμούς στις διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με τις αντίστοιχες χώρες. Έτσι ενδεικτικά δηλώσεις όπως αυτές του Τούρκου Πρέσβη στο Γιοχάνεσμπουργκ, Kaan Esener, ότι τα σχολεία του Gulen στην Νότια Αφρική αποτελούν συνδικάτο του εγκλήματος αντιμετωπίζονται από τις αρχές της χώρας ως ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της²⁶⁴.

Το CNN αφιερώνει συνολικά 40 δημοσιεύματα για το πραξικόπημα. Προβαίνει σε συνεχείς μεταδόσεις με πλούσιο φωτογραφικό υλικό ενώ δίδει και λεπτομέρειες της εξέλιξης των γεγονότων με ειδήσεις για εμπλοκή στρατιωτικών σε απόπειρα ανατροπής του Erdogan. Ούτω στα άρθρα *'Failed military coup in Turkey'*²⁶⁵, *'Watch CNN Turk's final moments on air before soldiers shut it down'*²⁶⁶, *'Turkey's beleaguered president addresses country on FaceTime'*²⁶⁷, *'Turkey's military and government were actually getting along -- before the coup'*²⁶⁸ δίδονται τα πραγματικά περιστατικά της εν εξελίξει διαμάχης. Στο άρθρο *'Failed coup in Turkey: What you need to know'* επιχειρείται μία συνολική σύντομη αλλά περιεκτική αποτίμηση του συμβάντος με απαντήσεις στα ερωτήματα *'Τί ακριβώς συνέβη;'*, *'Ποιος πρέπει να κατηγορηθεί;'*, *'Θα μπορούσε ο Γκιουλέν να είναι πίσω από αυτό;'*, *'Γιατί τώρα;'*, *'Γιατί δε δούλεψε;'*, *'Είναι ο Ερντογάν ακόμη λαοφιλής;'*, *'Που πάει η Τουρκία από δω και πέρα?'* και *'τί σημαίνει αυτό για το NATO και τον κόσμο;'*²⁶⁹. Το CNN μεταφέρει τις κατηγορίες του Erdogan ότι ενορχηστρωτής της στρατιωτικής επιχείρησης για την ανατροπή του είναι ο Gulen. Έτσι αφού σκιαγραφεί το προφίλ και όλη τη διαδρομή του Gulen στο άρθρο *'Who is Fethullah Gulen, the man blamed for coup attempt in Turkey?'*²⁷⁰, έπειτα κάνει λόγο για την κατά τον Erdogan, εμπλοκή του στο πραξικόπημα στο *'Fethullah Gulen on 'GPS': Failed Turkey coup looked 'like a Hollywood movie'*²⁷¹, όπως και για την απαίτηση του Τούρκου Προέδρου για την

²⁶¹ Gedmin J, Schmitt S, (July 21, 2016).

²⁶² Associated Press, (August 22, 2016).

²⁶³ Associated Press, (July 31, 2016).

²⁶⁴ Associated Press, (August 24, 2016).

²⁶⁵ CNN, (July 15, 2016).

²⁶⁶ McKirdy E, (July 15, 2016).

²⁶⁷ Pagliery J, Pallotta F, Ellis R, (July 15, 2016).

²⁶⁸ Watson I, (July 16, 2016).

²⁶⁹ Tuysuz G, McLaughlin E, (July 18, 2016).

²⁷⁰ La Porte A, Watson I, Tuysuz (G), (16 July, 2016).

²⁷¹ Sanchez R, (Jul 31, 2016).

έκδοση του Gulen (σχετ. ‘*Turkish president wants U.S. to send rival cleric home*’)²⁷². Επιπροσθέτως στο ‘*After failed Turkey coup, must U.S. extradite cleric?*’ αναλύονται οι προϋποθέσεις κατά το αμερικανικό και διεθνές δίκαιο για την έκδοση του Gulen με τον αρθρογράφο να καταλήγει ότι και οι δύο πλευρές ΗΠΑ-Τουρκία έχουν βάσιμα νομικά επιχειρήματα ‘.. *they both may be right*’²⁷³. Τέλος το CNN σε ένα δημοσίευμα με πανομοιότυπο τίτλο με αυτόν του VOA news και μάλιστα την ίδια μέρα (July 22, 2016) ‘*Obama: US was not involved in Turkish coup attempt*’ παραθέτει την επίσημη άρνηση της αμερικανικής κυβέρνησης για οιαδήποτε ανατρεπτική ενέργεια κατά του Τούρκου Προέδρου.²⁷⁴

Το CNN, αποτυπώνει τις αντιδράσεις στο ‘failed coup’ στο εσωτερικό της Τουρκίας στο άρθρο ‘*How people in Turkey feel about the failed coup one week on*’. Παίρνει 13 συνεντεύξεις από τούρκους υπηκόους, συμπεριλαμβανομένης και μίας κούρδισσας, διαφόρων ηλικιών και κοινωνικών τάξεων προκειμένου να παρουσιάσει ένα όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα απόψεων. Αρκετοί εξ’ αυτών βλέπουν το πραξικόπημα ως μία κίνηση των ΗΠΑ-Gulen ‘να κατακτήσουν τη χώρα’ για αυτό επιθυμούν ‘ο Gulen να κρεμαστεί στην Τουρκία’ ανοίγοντας μία νέα πορεία ανεξάρτητης και αδέσμευτης εξωτερικής πολιτικής ‘*Η Τουρκία δεν ενδιαφέρεται για το NATO ή για την ΕΕ. Εμείς, μόνοι μας, είμαστε μία μεγάλη δύναμη*’. Κοινή διαπίστωση όλων των συνεντευξιαζομένων είναι η αρνητική πρόσληψη του πραξικοπήματος. Αυτό αντιμετωπίζεται ως ‘τρομερό’, ο κόσμος αισθάνεται ‘φοβισμένος, πολύ ανασφαλής, πολύ συγχυσμένος’, βαθείς φόβοι εκφράζονται για το ‘κατάσταση έκτακτης ανάγκης’ και τί αυτό θα επιφέρει στην καθημερινότητα, ειδικά στις προσωπικές ελευθερίες²⁷⁵. Περαιτέρω τις επιπτώσεις του ‘State of emergency’ εκτιμούν και τρεις αρθρογράφοι του CNN σε κείμενό τους με τίτλο ‘*Turkey coup: What does the state of emergency mean for democracy?*’. Τις επιπτώσεις αυτές τις ‘κωδικοποιούν’ εντός του κειμένου με τους υπότιτλους ‘*Περιορισμοί στο κοινό*’, ‘*Μετακίνηση πολιτικής δύναμης (προς τον Ερντογάν)*’, ‘*Περιορισμοί στον Τύπο και σε ΜΚΟ*’, ‘*Απεική στη δημοκρατία*’, ‘*Ιοί στις ένοπλες δυνάμεις*’ και ‘*Μαζικές παραιτήσεις και συλλήψεις*’²⁷⁶. Κατ’ επέκταση το CNN σε μία σωρεία δημοσιευμάτων αποτυπώνει την πραγματικότητα, όπως αυτή εξυφάνεται με μία σειρά βάνουσων μέτρων από τον Erdogan. Οι τίτλοι των σχετικών άρθρων είναι ενδεικτικοί: ‘*Turkey detainees tortured, raped after failed coup, rights group says*’²⁷⁷, ‘*This is how many people Turkey has arrested since the failed coup*’²⁷⁸, ‘*Turkey's President Erdogan won't rule out death penalty*’²⁷⁹, ‘*Turkey: Presidential decree increases detention time for suspects*’²⁸⁰, ‘*Turkey issues arrest warrants for 42 journalists after failed coup*’²⁸¹, ‘*Report: Turkey shuts down media, fires more troops*’²⁸². Το CNN πάντως, σε δύο άρθρα με τίτλο ‘*Turkey unites in anti-*

²⁷² Sanchez R, McKenzie S, (July 15, 2016).

²⁷³ Cevallos D, (July 18, 2016).

²⁷⁴ Liptak K, Browne R, Chason R, (July 22, 2016).

²⁷⁵ Lee I, (July 23, 2016).

²⁷⁶ Sariyuce I, Tuysuz G, Dewan A, (July 23, 2016).

²⁷⁷ Hanna J, Hume T, (July 27, 2016).

²⁷⁸ Moorhouse L, (August 13, 2016).

²⁷⁹ Grinberg E, McKenzie S, (July 18, 2016).

²⁸⁰ Capelouto S, Tuysuz G, (July 23, 2016).

²⁸¹ Sariyuce I, McKirdy E, Dewan A, (July 25, 2016).

²⁸² Tuysuz G, Sariyuce I, (July 27, 2016).

coup rally’ και *‘Turkey’s Erdogan tells million-strong unity rally: I support death penalty,’* αναφέρεται στις τεράστιες φιλοκυβερνητικές διαδηλώσεις ως μία προσπάθεια του Erdogan να ‘καλύψει’ τις αντιδημοκρατικές αυτές τακτικές, και να βγει εξαιρετικά ενισχυμένος από το πραξικόπημα εκμεταλλευόμενος την κατά τη ρήση του ίδιου *‘την πίστη και τον αποφασιστικότητα αυτού του έθνους’*²⁸³. Εντούτοις, νωρίτερα έχουν εκφραστεί από την αρθρογράφο του Ghitis στο κείμενο με τίτλο *‘Will Erdogan’s countercoup succeed?’* ζωνχές αμφιβολίες για το κατά πόσο ο Erdogan, με διάφορους ελιγμούς, μπορεί να καταστεί μία *‘Τουρκική εκδοχή του Putin’*, δεδομένης πλέον της ισχυράς βούλησης του τουρκικού λαού *‘να κατεβεί στους δρόμους για να υπερασπιστεί μία δύσκολα κερδισμένη δημοκρατία’*²⁸⁴. Περαιτέρω το CNN με το άρθρο *‘Turkey’s currency plunged late Friday as a military coup erupted in the country’* δίνει και την οικονομική διάσταση του αποτυχημένου πραξικοπήματος με τη λίρα να χάνει στις 16 Ιουλίου 2016, 5% της ισοτιμίας της με το αμερικανικό δολάριο και το χρηματιστηριακό δείκτη iShares MSCI Turkey ETF (TUR) να έχει απώλειες της τάξεως του 6,5% την ίδια μέρα²⁸⁵. Τέλος στο άρθρο *‘Turkey bombings: 11 killed, nearly 300 injured in 3 attacks’* γίνεται αναφορά σε τρομοκρατική επίθεση στο τουρκικό Κουρδιστάν στις 18 Αυγούστου, ήτις αν και αποδίδεται στο PKK, κατά τον Erdogan αποτελεί συνέργεια της οργάνωσης του Gulen ‘FETO’ με την παροχή ενθάρρυνσης και πληροφοριών²⁸⁶.

Όσον αφορά το προφίλ του ίδιου του Erdogan, η αρθρογράφος, στο κείμενο με τίτλο *‘The tragedy of Turkey’s attempted coup’*, αναρτημένο στο διαδίκτυο (July 16, 2016), όταν ακόμη, τα αποτελέσματα της στρατιωτικής δράσης είναι ακόμη αβέβαια παρουσιάζει τον Erdogan ως *‘αυταρχικό, δικτάτορα.. πολύ άκαμπτο, πολύ θρήσκο’*. Η White εκφράζει και μία έμμεση συμπάθεια προς τους στρατιωτικούς, πρωτεργάτες του πραξικοπήματος, οι οποίοι αναφέρονται μόνο σε εισαγωγικά ως *‘προδότες’* και *‘πραξικοπηματίες’*, στο δε κείμενο γράφει ότι αυτοί παλεύουν για μία δημοκρατική Τουρκία²⁸⁷. Εντούτοις, στο άρθρο του Wedeman B, *‘Turkish leader’s textbook case of how to survive a coup’*, δημοσιευμένο στις (July 17, 2016) όταν τα πράγματα πλέον έχουν ξεκαθαρίσει, παραλείπονται οι ως άνω αρνητικοί προσδιορισμοί για τον Erdogan και πλέκεται το εγκώμιό του. Ειδικότερα, το άρθρο αυτό εξάρει τις ικανότητες του Erdogan, όστις με ένα iPhone και ένα λογαριασμό στο FaceTime μετέτρεψε μία σοβαρότατη απειλή κατά της πολιτικής και βιολογικής του υπάρξεως σε ένα, κατά τον ίδιο, *‘δώρο από το Θεό’*. Έτσι ο Erdogan ενίσχυσε τις αυξημένες ήδη εξουσίες του, και *‘χάρισε’* στις πολιτικές επιστήμες ένα μάθημα για το πώς επιβιώνει ένας ηγέτης από ένα πραξικόπημα²⁸⁸. Προβαίνει δε περαιτέρω το CNN σε ένα συνολικό αφιέρωμα στον Erdogan με τίτλο *‘Turkey coup: Who is President Recep Tayyip Erdogan?’*. Σ’ αυτό τον περιγράφει ως ένα Πρόεδρο, *‘υπερβολικά συντηρητικό και θρήσκο’*, που έχει συγκεντρώσει υπερεξουσίες στο πρόσωπό του μέσω της Συνταγματικής αναθέωρησης, αποτελεσματικό, ως βασικό συντελεστή της *‘οικονομικής επέκτασης της ευλαβούς μεσαίας τάξης’*, που αρχικά μαχίθηκε για την

²⁸³ McKirdy E, (August 8, 2016).

²⁸⁴ Ghitis F, (July 21, 2016).

²⁸⁵ Egan M, (July 16, 2016).

²⁸⁶ Hume T, Sariyuce I, Westcott B, (August. 18, 2016).

²⁸⁷ White J, (16 July, 2016).

²⁸⁸ Wedeman B, (July 17, 2016).

ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ, προοπτική που στη συνέχεια εγκατέλειψε, και έναν πολιτικό που εκμεταλλεύτηκε τον πόλεμο στη Συρία για να ‘ξεκαθαρίσει τους λογαριασμούς του με το PKK’. Το CNN κάνει αναφορά σε πραγματικά περιστατικά, ήτοι στις τακτικές του Erdogan όπως στις άμπολλες καταδίκες (1800) για προσβολή του προσώπου του, τις απολύσεις 50.000 δημοσίων υπαλλήλων, τις εκατοντάδες φυλακίσεις καθηγητών, αστυνομικών, δικαστών, δημοσιογράφων, τη λογοκρισία στο Facebook, Twitter, Youtube, το κλείσιμο των ‘media’, και ενγένη την απαγόρευση της ελευθερίας του τύπου και του δικαιώματος στην ελεύθερη έκφραση, ζήτημα το οποίο για την ΕΕ είναι μη διαπραγματεύσιμο για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ ενώ για τον ίδιο τον Erdogan “*άσχετα εμπόδια*”²⁸⁹.

Το CNN, όσον αφορά τον αντίκτυπο του ‘failed coup’ στις διεθνείς σχέσεις της Τουρκίας στο άρθρο *‘The West should embrace Turkey’s democratic resistance’* αναφέρει ότι είναι προτιμότερο για τη Δύση να στηριχθεί σε ένα τέτοιο καθεστώς παρά να υπερισχύσουν μονάδες του στρατού που θα οδηγήσουν τη χώρα σε ακόμη πιο εύθραστες καταστάσεις. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο αρθρογράφος υπαγορεύει μία ‘Realpolitik’ στην ‘Obama administration’ ‘*Ο John Kerry,.....θα έπρεπε να σταματήσει να προσποιείται ότι κρατά ψηλά τα ηθικά θέματα. Αντιθέτως....θα πρέπει να δείξει την εκτίμησή του προς την Τουρκική Δημοκρατία βοηθώντας την να επιζήσει, με το να μη φιλοξενεί το Gulen και το μεγαλύτερο δίκτυο ναυλωμένων σχολείων στην Αμερική, που αντιμετωπίζουν έρευνες από το FBI*’²⁹⁰. Οι υποδείξεις αυτές δεν είναι συμπτωματικές και ‘εϊκή και ως έτυχε’ αλλά εναρμονισμένες απόλυτα με άλλες απόψεις εκπεφρασμένες σε προγενέστερο, κυνικό, άρθρο του CNN με τίτλο *‘Why Turkey’s coup attempt matters big time for the United States’*. Αφού εκφράζεται στο άρθρο αυτό η έντονη ανησυχία για επιδείνωση των σχέσεων ΗΠΑ-Τουρκίας, αναλύεται η στρατηγική σημασία της τελευταίας (βλ μεταξύ άλλων αεροπορική βάση στο Ιντσιρλίκ και έλεγχο της ροής των προσφύγων) για τις αμερικανικές επιδιώξεις στη Μέση Ανατολή και ειδικά στη Συρία. Για το λόγο αυτό πρέπει να παραβλεφθούν οι βαθιές παραβιάσεις προσβολές των ατομικών ελευθεριών και να παραμεριστούν οι ‘*ανησυχίες του Λευκού Οίκου για την Τουρκική Δημοκρατία*’²⁹¹. Στο σημείο αυτό απαντάται, όμως εντελώς κατ’ εξαίρεση, μία έκφραση του ‘CNN effect’ αφού το CNN επιχειρεί να λειτουργήσει ‘*ως ένας καθοδηγητής και επιταχυντής της πολιτικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων*’. Πέραν αυτών στο άρθρο *‘US-Turkey ties at a crossroads?’* περιγράφεται ο κίνδυνος κατά το Jim Jeffrey, πρώην αμερικανό πρεσβευτή στην Άγκυρα, να μετατραπούν οι ΗΠΑ ‘σε εξωτερικό εχθρό’, ως ‘ερντογανικό εφεύρημα’ απαραίτητο για τη συνοχή, συστράτευση και συσπείρωση στο πλευρό του τούρκου Προέδρου όλων των τουρκικών δυνάμεων στο εσωτερικό²⁹². Το CNN καλύπτει, εν συνεχεία, τις προσπάθειες των Αντιπροέδρου και Προέδρου των ΗΠΑ να αποκαταστήσουν τις σχέσεις με το καθεστώς της Άγκυρας, με 4 άρθρα *‘Joe Biden to visit Turkey: Exiled cleric will be top of agenda*’²⁹³. *‘Biden aims to reassure Turks of US support after failed coup’*²⁹⁴. *‘Biden to visit Turkey amid coup*

²⁸⁹ Sanchez R, (July 15, 2016).

²⁹⁰ Soylyu R, (July 22, 2016).

²⁹¹ Browne R, (July 16, 2016).

²⁹² Labott E, Starr V, Gaouette N, (July 19, 2016).

²⁹³ McKenzie S, (August 18, 2016).

²⁹⁴ Jones A, Malloy A, (August 24, 2016).

*attempt dispute*²⁹⁵ και *'Obama to meet Erdogan amid anti-ISIS squabble'*²⁹⁶. Περαιτέρω το CNN στο άρθρο *'Could NATO be the next alliance to unravel?'* εμφανίζεται καθησυχαστικό ως προς τις σχέσεις NATO-Τουρκίας αναφέροντας ότι δεν αναμένεται το NATO, λόγω του βαθέως δημοκρατικού ελλείματος στην Τουρκία, να της δείξει την πόρτα της εξόδου. Την εκτίμηση αυτή βασίζει στις θέσεις του Αμερικανού Πρέσβη στο NATO, Volker, ότι σε ανάλογες περιπτώσεις της χούντας στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία, το NATO δεν αφαίρεσε την ιδιότητα του μέλους από τις αντίστοιχες χώρες παρά περιόρισε τη συμμετοχή τους μόνο σε κάποιες γραφειοκρατικές διαδικασίες. Ομοίως κατά την πρόβλεψη του Lesser, ενός πρώην υψηλόβαθμου υπαλλήλου του State Department, η Τουρκία θα παραμείνει στο NATO γιατί αποτελεί *'sine qua non'* παράγοντα για την αντιμετώπιση του ISIS, των προσφύγων και των ρωσικών μανουβρών στη Μαύρη Θάλασσα²⁹⁷. Ο κίνδυνος άλλωστε του προσεταιρισμού της Τουρκίας από τη *'ρωσική αρκούδα'* εξετάζεται και στο άρθρο *'Turkey's Erdogan, Russia's Putin reset relationship after jet shootdown'*²⁹⁸. Επιπλέον επισημαίνεται στο άρθρο *'Turks in Germany face identity crisis as rift between nations grows wider'* το πώς επηρεάζεται από το πραξικόπημα και η εσωτερική πολιτική κατάσταση άλλων κρατών όπως η Γερμανία όπου τούρκοι διαμένοντες στη χώρα (η πρώτη κοινότητα μεταναστών συνολικά σχεδόν 3 εκ. σε σύνολο πληθυσμού 82, 7 εκ) σε ένα ποσοστό 60% υποστηρίζουν το AK Party. Τούτο σημαίνει ότι ως μεγάλη μερίδα ψηφοφόρων μπορούν να πιέζουν τους Γερμανούς πολιτικούς για στήριξη του Erdogan παρά την διάχυτη αντίληψη στη Γερμανία ότι ο τελευταίος μετατρέπεται σταδιακά σε *'αυτοκρατορικό κυβερνήτη'*. σε *Σουλτάνο από το Βόσπορο'*²⁹⁹). Εξαγωγή τέλος των εσωτερικών προβλημάτων από τον Erdogan φαίνεται να γίνεται και σε άλλες χώρες όπως η Συρία όπου κατά το συντάκτη του άρθρου *'Why Turkey sending tanks into Syria is significant;'* η αποστολή τουρκικών στρατευμάτων γίνεται και για την τόνωση του ηθικού του στρατού³⁰⁰.

Από τα ρωσικά MME, το RT αναφέρεται σε 86 άρθρα του στο πραξικόπημα και στις διαστάσεις αυτού. Όσον αφορά τους διοργανωτές του *'failed coup'*, το RT αναμεταδίδει τις κατηγορίες του Erdogan κατά του Gulen, σε άρθρα, όπως το *'Turkey detains key aide to US-based 'coup mastermind' Gulen'*,³⁰¹. Το RT μεταφέρει στο άρθρο *'Turkey coup plotter' Gulen: Failed uprising could have been 'staged' by Erdogan himself'*, την απάντηση του Gulen ότι το πραξικόπημα θα μπορούσε να είναι ενορχηστρωμένο από τον ίδιο τον Erdogan³⁰². Περαιτέρω το RT για τη συμμετοχή των ΗΠΑ στην απόπειρα ανατροπής του Erdogan στα άρθρα *'Gulen movement 'founded by CIA, like Mormons and Scientology' – Turkish prosecutor'*³⁰³, *'Turkish prosecutor claims CIA, FBI trained coup plotters'*,³⁰⁴ *'Former NATO commander*

²⁹⁵ Liptak K, (August 13, 2016).

²⁹⁶ Liptak K, Browne R, (August 30, 2016).

²⁹⁷ Browne R (July 24, 2016).

²⁹⁸ Hume T, (August 9, 2016).

²⁹⁹ Pleitgen F, (August 3, 2016).

³⁰⁰ Lister T, (August 25, 2016).

³⁰¹ RT, (23 July 2016).

³⁰² RT a, (16 July 2016).

³⁰³ RT a, (21 July 2016).

³⁰⁴ RT a, (29 July 2016).

*'behind failed coup against Erdogan' – Turkish daily*³⁰⁵, αναμεταδίδει το σενάριο της συνεργασίας CIA-Gulen, το οποίο αποδίδει σε Τούρκο Εισαγγελέα ή στη Turkish daily, χωρίς το ίδιο το RT πάντως να λαμβάνει θέση. Μάλιστα στο άρθρο, *'Turkey using political rather than legal pressure against US to get Gulen extradited'*, το RT φιλοξενεί συνέντευξη με τον Ibrahim Dogus, τον ιδρυτή του 'Center for Turkey Studies' στο Λονδίνο, ο οποίος αποκλείει την εμπλοκή των ΗΠΑ, υποστηρίζοντας ότι το σενάριο αυτό έχει εφευρεθεί από τον Erdogan για πολιτικούς σκοπούς³⁰⁶.

Το RT, αναφερόμενο στο εσωτερικά της Τουρκίας, αναμεταδίδει τα δρακόντεια μέτρα του Erdogan και τις βαθείς παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε άρθρα με τίτλους όπως *'Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture & rape – Amnesty'*³⁰⁷, *'Turkey post-coup purge: Licenses of 21,000 teachers revoked, 1,577 deans ordered to resign'*³⁰⁸, *'All Turkish academics banned from traveling abroad amid widening post-coup purge'*³⁰⁹, *'Turkey orders shutdown of over 130 media outlets, dismisses 1,600 military personnel – broadcaster'*³¹⁰. Η δε πρόβλεψη του αρθρογράφου John Wight στο άρθρο *'What now for Erdogan & Turkish democracy following failed coup attempt?*, για το μέλλον της δημοκρατίας στην Τουρκία, είναι δυσοίωνη. Κατά τον ίδιο αναμένονται διώξεις για ευρύτατη μερίδα των πολιτών, έστω και καθ'υπόνοια συμμετεχόντων στο πραξικόπημα, οίτινες θα είναι απηνείς κατά το 'όποιος χορεύει με το διάβολο πρέπει να πληρώσει για τη μουσική' και το 'όποιος αφήνει την επανάσταση στα μισά του δρόμου σκάβει το δικό του λάκκο'³¹¹. Στα άρθρα *'Turkish shares plunge due to political uncertainty, analysts warn worse to come'*³¹² και *'Coup attempt cost Turkish economy \$100bn - Trade Minister'*³¹³ αναλύεται το σφοδρότατο πλήγμα που έχει επιφέρει στην τουρκική οικονομία το πραξικόπημα καθώς έχει προκληθεί αβεβαιότητα αποθαρρύνουσα τους επενδυτές. Όσο για το αν ο Erdogan θα επιβιώσει πολιτικά μακροπρόθεσμα, το RT μεταφέρει μεν σε κείμενο και video στο άρθρο *'Thousands celebrate at Taksim Square after failed coup attempt'*³¹⁴ την αποδοχή του από το λαό, διατυπώνει όμως επιφυλάξεις για το κατά πόσο η επικράτησή του είναι δεν είναι εύθραυστη. Έτσι το RT στα άρθρα *'Erdogan's policies led to very fragile balance of civil unity, as coup reveals – analyst to RT'*³¹⁵, *'Will Erdogan survive Turkey's time of troubles?'*³¹⁶ και *'Even failed coup to sow doubt in people, witch-hunt in military likely'*, καταλήγει στο συμπέρασμα του καθηγητή Jindal School of International Affairs, Sreeram Chaulia, ότι ο Erdogan είναι 'vulnerable'³¹⁷.

³⁰⁵ RT a, (26 July 2016).

³⁰⁶ RT b, (26 July 2016).

³⁰⁷ RT, (24 July 2016).

³⁰⁸ RT b, (21 July 2016).

³⁰⁹ RT, (20 July 2016).

³¹⁰ RT, (27 July 2016).

³¹¹ Wight J, (19 July 2016).

³¹² RT c, (21 July 2016).

³¹³ RT, (2 August. 2016).

³¹⁴ RT d, (17 July 2016).

³¹⁵ RT b, (16 July 2016).

³¹⁶ RT c, (16 July 2016).

³¹⁷ RT d, (16 July 2016).

Το RT για τις διεθνείς επιπτώσεις του ‘failed coup’ προβαίνει σε διάφορες εκτιμήσεις οι οποίες δεν απέχουν από τις αντίστοιχες των δυτικών MME. Εντούτοις, ένα μόλις άρθρο για την περιγραφή συμβάντων με τίτλο ‘1,000s Turkish forces surround NATO’s Incirlik air base for ‘inspection’ amid rumors of coup attempt’’ ήρκεσε για να κατηγορηθεί το RT ότι προσπάθησε να επηρεάσει αρνητικά τις σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας. Ειδικότερα, η U.S Senate, αφού επισημαίνει την τεράστια διείσδυση του RT ως ‘tool of intelligence’ στις δυτικές κοινωνίες, αναφέρει για το άρθρο αυτό του RT ότι ήταν ένα κατασκευασμένο δημοσίευμα με σκοπό να επιρρίψει στις ΗΠΑ εμπλοκή σε δεύτερη απόπειρα πραξικοπήματος και ούτω να συμβάλει στη διακοπή της συνεργασίας Erdogan-ΗΠΑ³¹⁸. Στο ίδιο πνεύμα η Katherine Costello κάνει λόγο για ‘χρήση ομοιογενών κατασκευασμάτων’ από το RT σκοπίμως, όχι για να πείσει το κοινό του για την αλήθεια του συμβάντος μακροπρόθεσμα, αλλά να σπείρει σύγχυση, πανικό, αμοιβαία καχυποψία και δυσπιστία μεταξύ Τουρκικών και Αμερικανικών αρχών. Πιο αναλυτικά η Costello, εντοπίζει παραπληροφόρηση στο εν λόγω άρθρο του RT σε τρία σημεία: α) στο ρήμα ‘περικυκλώνω’ (‘surround’), που χρησιμοποιεί το RT, αφού η τουρκική ασφάλεια κατά την Costello απλώς ήταν παρούσα στη βάση (‘was present around the base’), β). στο σκοπό της παρουσίας των τουρκικών δυνάμεων στην αμερικανική βάση. Το RT κακώς αναφέρει ως τέτοιο την ‘επιθεώρηση, εν μέσω φημών για πραξικόπημα’ (the inspection’ amid rumors of coup attempt’) καθ’όσον κατά την Costello αυτές οι δυνάμεις εργάζονταν στην περιοχή για την υποδοχή του στρατηγού Joseph Dunford, γ). Στο ότι το RT κακώς κάνει λόγο για παρεμπόδιση της λειτουργίας της βάσης του Ιντσιρλίκ από τούρκους διαδηλωτές αφού κάτι τέτοιο δε συνέβη³¹⁹. Η κριτική αυτή της Costello είναι ανυπόστατη και αυθαίρετη για τους εξής λόγους: α). Το γεγονός της αποστολής από τον Erdogan τουρκικής αστυνομίας και στρατού στην αμερικανική βάση στις 30 Ιουλίου 2016 είναι αναμφισβήτητο³²⁰. Άρα το στατικό ρήμα για τη δράση της τουρκικής αστυνομίας, ‘ήταν παρούσα’ (‘was present’) της Costello δεν ταιριάζει στην προκειμένη περίπτωση αφού οι δυνάμεις ‘εστάλησαν’ τη νύχτα της 30^{ης} Ιουλίου. Για την περιγραφή του συμβάντος έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ρήμα κίνησης σημαντικό, όπως τα ‘επιθεώρω’, ‘περιπολώ’, ‘ελέγχω’, και περικυκλώνω ‘surround’ και επελέγη από τον αρθογράφο του RT το τελευταίο, όπως έγινε και από άλλα media, όπως το πολωνικό Defence24.com (‘Turkish Units Surround The NATO Incirlik Base’)³²¹ (Turkey Surrounds, Blocks Access To NATO’s Incirlik Airbase Amid Speculation Of Second Coup)³²². Σημειωτέον ότι άλλα MME χρησιμοποίησαν για το συμβάν ακόμη πιο ‘ισχυρά’ ρήματα από το ‘surround’ του RT όπως το ‘σφραγίζω’ (sealed off’) (σχετ. ‘Reports Turkish troops have sealed off Incirlik US/NATO nuclear air base’³²³). β). Για το σκοπό της αποστολής δυνάμεων, το RT γράφει στην επικεφαλίδα του άρθρου για ‘επιθεώρηση’ (‘for inspection’) σε εισαγωγικά, στο δε κείμενο για ‘έλεγχος ασφάλειας’, (security check’’, κατά τις δηλώσεις Τούρκου Υπουργού, έναντι

³¹⁸ United States of America, (2017), p. 2187.

³¹⁹ Costello K, (2018), *op.cit.* pp. 9-10.

³²⁰ Βλ. μεταξύ άλλων σχετικό βίντεο του RT, όπου καταφθάνουν στη βάση, κατά την πιο πάνω ημερομηνία δυνάμεις του Erdogan, (διαθέσιμο στο <https://www.youtube.com/watch?v=sOowyh7hOc8>).

³²¹ Defence24.com, (4 August 2016).

³²² Hedge Z, (30 June 2016).

³²³ Seidel J, (1 August 2016).

ενός φημολογούμενου δεύτερου πραξικόπηματος. Επιπλέον, το RT δεν αποκλείει τα μέτρα αυτά του Erdogan να είχαν ληφθεί για επικείμενη επίσκεψη υψηλού αξιωματούχου 'έχουν προκύψει εικασίες για ένα νέο πραξικόπημα'. Περαιτέρω το εν λόγω άρθρο παραπέμπει για την ορθότητα των πληροφοριών του σε ανάλογο δημοσίευμα τουρκικής εφημερίδας Hurriyet. γ). Σε κανένα δε σημείο του κειμένου το RT δεν αναφέρει ότι οι τούρκοι διαδηλωτές εμπόδισαν τη λειτουργία της βάσης του Ιντσιρλίκ, όπως σημειώνει ευφαντάστως η Katherine Costello. Το RT γράφει για το θέμα αυτό 'μερικοί υποστηρικτές του Ερντογάν... έχουν συγκεντωθεί στο σύρμα που περιβάλλει την βάση' και τούτο 'σύμφωνα με πληροφορίες'. Συνεχίζει δε το RT ότι η όλη σκηνή με τις διαδηλώσεις είναι λιγότερο φορτισμένη και οι συμμετέχοντες λιγότεροι από ότι οι πρόσφατες κινητοποιήσεις στα Άδανα με αίτημα το κλείσιμο της βάσης³²⁴. Αντί λοιπόν το RT να μεγενθύνει τον όγκο των διαδηλώσεων αλλά και όλο το συμβάν, αντιθέτως αποδίδει την πραγματικότητα, όπως διασταυρώνεται και από άλλα δημοσιογραφικά μέσα, αποφεύγοντας να πυροδοτήσει έτι περαιτέρω την κατάσταση με ευφάνταστα διηγήματα όπως ίσως ανέμεναν αμερικανικοί παράγοντες και 'εμπειρογνώμονες'³²⁵. Συνεπώς δε συντρέχει εν προκειμένω για 'φανταστικό αφήγημα' του αρθρογράφου του RT.

Το RT συνεχίζοντας τις αναλύσεις του για τις διεθνείς επιπτώσεις του 'failed coup', στο άρθρο *'Erdogan attempting to play hero by confronting US superpower'* μεταφέρει την εκτίμηση του πολιτειολόγου καθηγητή στο Helwan University, Maged Botros, ότι ο Erdogan θα χρησιμοποιήσει στο έπακρο τη σύγκρουσή του με τις ΗΠΑ για το εσωτερικό του ακροατήριο³²⁶. Εν συνεχεία, το RT στα άρθρα *'Erdogan ultimatum: US has to choose between Turkey & Gulen'*³²⁷, *'Turkey says US is 'no friend' for harboring 'coup planner' Gulen'*³²⁸, και *'Rift over US-based alleged coup leader, 'muted' response threaten to sour NATO-Turkey relations'*³²⁹, αναφέρεται στο δίλημμα που επιχειρεί να φέρει ο Erdogan τις ΗΠΑ, λέγοντας ότι σε περίπτωση μη έκδοσης του Gulen ή έστω και σιωπηρής άρνησης, οι ΗΠΑ θα θεωρηθούν εχθρός. Τούτο δε συμφέρει τις τελευταίες, όπως και το NATO, αφού χρειάζονται την Τουρκία στην αντιπαλότητά τους και στον ανταγωνισμό τους με τη Ρωσία στη Μέση Ανατολή (σχετ. *'US needs Erdogan as ally to put pressure on Russia,' but will never hand over Gulen'*³³⁰). Οι δε εκπεφρασμένες στο άρθρο *'NATO's Stoltenberg to Erdogan: Ensure full respect for democracy' in coup aftermath'*³³¹ ανησυχίες του NATO για τα δημοκρατικά standards στην Τουρκία, ως επακόλουθο του πραξικόπηματος, συναντούν τις αντιδράσεις Τούρκων διπλωματών (σχετ. *'Turkish diplomats slam*

³²⁴ RT d, (31 July 2016).

³²⁵ Μάλλον η συγκεκριμένη ανάλυση της Katherine Costello, για λογαριασμό της Rand Corporation, ενός πανίσχυρου Αμερικανικού Think-Tank με τεράστια επιρροή στις αμερικανικές κυβερνήσεις, επιρρωνύει αφενός τη φιλολογία για στενή σύνδεση του τελευταίου με τη CIA (βλ. σχετικά Daily Kos, (June 7, 2015), αφετέρου αποτελεί δείγμα για το πως η επιστήμη μπορεί να στρατεύεται για δημιουργία εντυπώσεων ή και συγκρούσεων ακόμη και με την 'κριτική ανάλυση' δημοσιευμάτων των MME.

³²⁶ RT e, (21 July 2016).

³²⁷ RT a, (11 August 2016).

³²⁸ RT e, (16 July 2016).

³²⁹ RT e, (17 July 2016).

³³⁰ RT f, (17 July 2016).

³³¹ RT b, (18 July 2016).

NATO for 'trying to dictate terms' of Ankara's foreign policy')³³². Προβοκατόρικο πάντως για τις σχέσεις NATO-Τουρκίας πρέπει να θεωρηθεί το άρθρο του δημοσιογράφου Afshin Rattansi 'Astonishing NATO nations did not come to aid of Erdogan govt'³³³. Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται ότι είναι εκπληκτικό ότι τα κράτη μέλη του NATO δεν προσέτρεξαν να στηρίξουν τον Erdogan. Αυτή η θέση του Rattansi δεν ευσταθεί αφού είναι ξεκάθαρο ότι αυτόβουλη επιχείρηση εντός ενός κράτους μέλους του NATO δεν επιτρέπεται ούτε από το καταστατικό του ούτε από την αρχή της μη ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις του της Χάρτας του ΟΗΕ, ούτε έχει συμβεί ποτέ ως προηγούμενο. Επίσης είναι αναληθές το αναφερόμενο στο άρθρο του Rattansi ότι η Αμερική, αντί να παρέχει άμεση στήριξη στον Erdogan, περίμενε να εκτιμήσει την κατάσταση, αφού ήδη στις 16 Ιουλίου, λίγες μόνο ώρες μετά το πραξικόπημα, το White House είχε κάνει τη δήλωση ότι όλα τα κόμματα στην Τουρκία πρέπει να στηρίξουν το δημοκρατικά εκλεγμένο Πρόεδρο³³⁴. Όσον αφορά τις σχέσεις Τουρκίας-ΕΕ, παρά τις δηλούμενες προθέσεις της Τουρκίας να μην εγκαταλείψει την πορεία της προς την ΕΕ, (σχετ. 'Unacceptable if we're not in': Turkey says it aims to be part of EU by 2023³³⁵, σημειώνεται από το RT ότι οι κατασταλτικές πρακτικές οδηγούν στην εν τοις πράγμασιν ματαίωση του όλου ευρωπαϊκού ενταξιακού εγχειρήματος (σχετ. 'Yes' to death penalty will mean 'No' to EU membership, EU warns Turkey³³⁶', 'EU leaders fear repression, strained relations after Turkey's attempted coup'³³⁷ και 'Negotiations are fiction': Austria & Turkey in EU membership spat³³⁸). Διαφαίνεται πάντως, κατά το RT, ότι η ενλόγω διάσταση των ερντογανικών εκκαθαρίσεων με το δημοκρατικό 'EU acquis communautaire' (σχετ. 'Erdogan says Turkish people want death penalty reintroduced, slams EU for 'inaction'³³⁹) οδηγεί τον Erdogan σε αναζήτηση άλλων εταίρων (σχετ. 'Turkey gave up EU membership hope, seeking other partners'³⁴⁰). Σε αυτό κυρίαρχο ρόλο παίζουν και οι ισλαμικές ρίζες της τουρκικής κοινωνίας που υπαγορεύουν, ειδικά μετά το 'failed coup', μία επιθετική πολιτική κατά των ΗΠΑ και του Ισραήλ ως εχθρών του μουσουλμανισμού σε όλη τη Μέση Ανατολή (σχετ. 'Islam is now front & center of Turkey's foreign policy'³⁴¹). Έτσι κατά το RT, η Τουρκία πλέον κινείται προς τον αντί-NATO διεθνή αμυντικό οργανισμό 'Shanghai Cooperation Organization' και δι' αυτού προς την Κίνα, (σχετ. 'Turkey considering military ties with Russia as NATO shows unwillingness to cooperate – Ankara'³⁴²) όπως επίσης προς συνασπισμό με το Ιράν και τη Ρωσία (σχετ. 'Putin meets Erdogan for 1st time since downing of Russian jet'³⁴³, Erdogan says talks with 'friend' Putin to start new page in Russia-Turkey relations³⁴⁴ και 'Hit the ATM: The Ankara-Tehran-

³³² RT b, (11 August 2016).

³³³ Rattansi A, (16 July 2016).

³³⁴ VOA News i. (July 16, 2016 10:35 AM), *op. cit.*

³³⁵ RT, (19 August. 2016).

³³⁶ RT c, (26 July 2016).

³³⁷ RT h, (16 July 2016).

³³⁸ RT, (4 August 2016).

³³⁹ RT d, (26 July 2016).

³⁴⁰ RT a, (9 August 2016).

³⁴¹ RT b, (29 July 2016).

³⁴² RT, (18 August 2016).

³⁴³ RT b, (9 August 2016).

³⁴⁴ RT, (7 August July 2016).

Moscow coalition'). Η δε διπλωματική αυτή μετατόπιση της Τουρκίας θα αποτελέσει 'μία μαζική γεωπολιτική τεκτονική μετακίνηση'³⁴⁵. Προβοκατόρικο επίσης για τις σχέσεις Erdogan-Δύσης είναι το άρθρο 'Western reaction to Turkish & Ukrainian coups: Forget 'democracy,' it's about 'interests', όπου επιχειρείται παραλληλισμός, της 'επανάστασης' κατά του Προέδρου Γιανουκόβιτς στην πλατεία Maidan στην Ουκρανία με το πραξικόπημα εναντίον του Erdogan. Ο παραλληλισμός γίνεται τόσο στο λεκτικό του κειμένου όσο και με αντιπαραβολή φωτογραφιών από τα δύο αυτά συμβάντα. Στο ενλόγω άρθρο λοιπόν 'φωτογραφίζονται' ΕΕ και ΗΠΑ ως ηθικοί αυτουργοί των δύο αυτών ανατρεπτικών επιχειρήσεων³⁴⁶. Περαιτέρω σε δύο πολύ σημαντικά άρθρα "What's behind Turkey's rapprochement with Russia?"³⁴⁷ και 'Can Russia trust Turkey this time?'³⁴⁸ ερμηνεύονται οι αιτίες της τουρκο-ρωσικής συνεργασίας, οι οποίες εστιάζονται στις οικονομικές συμφωνίες στον τομέα του τουρισμού, της ενέργειας, των αγροτικών προϊόντων αλλά και στα γεωστρατηγικά συμφέροντα. Αυτά για μεν την Τουρκία είναι η άρση του απομονωτισμού της, για δε τη Ρωσία η διείσδυση στην Μέση Ανατολή και η αποσταθεροποίηση της αντιρωσικής δυτικής συμμαχίας. Σύμφωνα με το RT, η συνεργασία Erdogan-Putin παίρνει σάρκα και οστά με συγκεκριμένες πράξεις με τη σύλληψη από τις τουρκικές αρχές των πιλότων που κατέρριψαν το ρωσικό αεροπλάνο SU-34 (σχετ. 'Turkish pilots involved in downing of Russian Su-24 arrested over links to coup attempt – minister'³⁴⁹) αλλά και την πρόταση της Τουρκίας για παραχώρηση της βάσης του Ιντσιρλίκ στους Ρώσους για αντι-ISIS αεροπορικές επιδρομές στο έδαφος της Συρίας'. Αυτή η παραχώρηση είναι μία άκρως παρακινδυνευμένη ενέργεια και πρόκληση για τα συμφέροντα του NATO στην περιοχή (σχετ. 'Russia could use Incirlik airbase 'if necessary' – Turkish PM'³⁵⁰). Για το RT, είναι ενδεχόμενο η Τουρκία παίζοντας το χαρτί της Ρωσίας να επιδιώκει περισσότερες παραχωρήσεις από τους αμερικανούς, (σχετ. 'Turkey's offer to Russia on joint anti-ISIS op: 'Positives & Qs'³⁵¹) και ευνοϊκότερη μεταχείριση από την ΕΕ (σχετ. 'Turkish FM: West failed test following coup attempt, in danger of losing Turkey'³⁵²). Εντούτοις απτά αποτελέσματα της ρωσο-τουρκικής συμμαχίας αναμένεται να διαφανούν στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας στη Μέση Ανατολή αφού 'ISIS και Al-Qaeda δεν μπορούν να διατηρήσουν το χλοστάπητα στη Συρία και το Ιράκ αν η Τουρκία κόψει τους αγωγούς' (σχετ. 'As Turkey changes geopolitical course, will Syria begin to heal?'³⁵³). Κατά το RT, μία από τις παράπλευρες συνέπειες του αποτυχημένου πραξικοπήματος, σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, είναι και η εξαγωγή των εσωτερικών ζητημάτων της Τουρκίας σε δυτικές χώρες. Έτσι στη Γερμανία λαμβάνουν χώρα διαδηλώσεις υπέρ του Erdogan και αντιδιαδηλώσεις του ακροδεξιού κόμματος ProNRW και HoGeSa (Hooligans against Salafists) με το σλόγκαν 'Σταματείστε τον Ισλαμιστή μονάρχη από το Βόσπορο' (σχετ. '40,000 rally to

³⁴⁵ Escobar P, (25 August 2016).

³⁴⁶ MacDonald B, (20 July 2016).

³⁴⁷ RT c, (9 August 2016).

³⁴⁸ MacDonald B, (12 August 2016).

³⁴⁹ RT, (19 July 2016).

³⁵⁰ RT, (21 August 2016).

³⁵¹ RT, (11 August 2016).

³⁵² RT, (10 August 2016).

³⁵³ Chaulia S, (22 August 2016).

*back Erdogan in Cologne, Germany amid counter-protests*³⁵⁴). Το γεγονός αυτό θεωρείται ανεπίτρεπτη παρεμβολή στα εσωτερικά μίας χώρας κατά το Γερμανό Υπουργό Εξωτερικών Frank-Walter Steinmeier³⁵⁵). Η αντιπαράθεση Τουρκίας-Γερμανίας έρχεται ως ‘μετασεισμός’ του πραξικοπήματος. Τούτο επειδή ο Erdogan κατηγορεί τη Γερμανική ηγεσία ότι έδειξε επιφυλακτικότητα και ολιγωρία στην καταδίκη της απόπειρας ανατροπής του. Η διάσταση λόγω του πραξικοπήματος διευρύνεται και εξαιτίας άλλων γεγονότων. Έτσι η αναγνώριση στις 29 Αυγούστου από τη Bundestag της γενοκτονίας των Αρμενίων (σχετ. *‘German lawmakers’ Incirlik visit hinges on Armenian ‘genocide’ stance – Turkish FM*³⁵⁶), όπως και μία αναφορά του γερμανικού Υπουργείου Εσωτερικών ότι ο Erdogan είναι ο βασικός τροφοδότης ισλαμικών τρομοκρατικών οργανώσεων ωθούν τις σχέσεις των δύο κρατών στα άκρα (σχετ. *‘Distorted mentality’: Turkey furious over ‘Islamist hub’ claims in leaked German govt report*³⁵⁷). Στο πνεύμα αυτό, το RT αναμεταδίδει δηλώσεις Γερμανών αλλά Αυστριακών αξιωματούχων, ότι υπάρχουν παραλληλισμοί ανάμεσα στις διώξεις στην Τουρκία μετά το πραξικόπημα και στις εκκαθαρίσεις των NAZI έπειτα από την προβοκατόρικη πυρκαγιά στο Reichstag το 1933 (σχετ. *‘Austrian, German party leaders compare Turkey’s post-coup crackdown to Hitler power grab*³⁵⁸). Σύμφωνα με το RT, οι εντάσεις με δυτικές χώρες, όπως η Αυστρία, συνεχίζονται καθώς γίνονται αντεγκλήσεις από την Άγκυρα για ‘ρατσισμό της Βιέννης’ και από τη Βιέννη προειδοποιήσεις για άμεση ματαίωση της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας λόγω των στυγνών πρακτικών του Erdogan (σχετ. *‘Accession brawl: Turkey calls Austria ‘capital of radical racism,’ Vienna tells Ankara ‘do homework*³⁵⁹). Η κρίση μεταφέρεται και σε άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, όπως το Παρίσι, που επίσης διαλαλεί την αντίθεσή του στις μεταπραξικοπηματικές διώξεις του Erdogan (σχετ. *‘Turkish coup ‘no carte blanche’ for purges, French FM says, as number of arrests reaches 6,000*³⁶⁰). Η Ολλανδία, όπως και η Γερμανία κατηγορεί την Τουρκία για ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της, στο μέτρο που το ‘μακρύ χέρι’ του Erdogan απειλεί με θανάτους τους Γκιουλενιστές που εγκαταβιούν στη χώρα. Ο δε Τούρκος Πρόξενος Sadin Ayyildiz κατηγορείται ότι στέλνει οδηγίες σε δημάρχους κοντά στο Ρότερνταμ για το πώς θα αποτρέψουν οργανωμένες διαμαρτυρίες κατά του Erdogan (σχετ. *‘Gulen supporters in Netherlands accuse Turkish government of ‘witch-hunt*³⁶¹, *Netherlands FM warns Ankara against meddling in Holland’s internal affairs*³⁶²). Τέλος, κατά το RT, το συγκρουσιακό αυτό περιβάλλον δεν θα ηδύνατο να μη μεταφερθεί και στην γειτονική προς την Τουρκία Ελλάδα, ήτις γίνεται δέκτης κυμάτων μεταναστών λόγω της αθέτησης της υποχρέωσης συγκράτησής τους από τον Erdogan, ως επακόλουθο της

³⁵⁴ RT a, (31 July 2016).

³⁵⁵ RT a, (30 July 2016).

³⁵⁶ RT, (29 August. 2016).

³⁵⁷ RT, (18 August 2016).

³⁵⁸ RT, (7 August 2016).

³⁵⁹ RT, (5 August 2016).

³⁶⁰ RT, (17 July 2016).

³⁶¹ RT b, (30 July 2016).

³⁶² RT, (27 August 2016).

μετά το πραξικόπημα απομάκρυνσής του από την ΕΕ (σχετ. *'Greek islands overflowing with migrants amid EU fears Turkey will abandon refugee deal'*)³⁶³.

Η Gazeta.ru αναφέρεται στο *'failed coup'* σε 63 άρθρα. Στα άρθρα *'Эрдоган победил военных'* (Ο Ερντογάν νίκησε τον στρατό)³⁶⁴ και *'«Армия Турции живет светскими идеями Ататюрка»'* ("Ο τουρκικός στρατός ζει με τις κοσμικές ιδέες του Ατατούρκ") αναλύεται το βαθύτατο ιδεολογικό χάσμα που χωρίζει στρατιωτικούς-ισλαμιστές στην Τουρκία όπερ αποτέλεσε και τη βασική αιτία του πραξικοπήματος. Η διαρκής αυτή αντιπαράθεση ώθησε μία μερίδα του στρατού να στραφεί κατά του καθεστώτος Erdogan, ενώ το ανεπιτυχές της προσπάθειας ωφείλεται στο ότι δε συμμετείχαν σε αυτή τα ανώτατα κλιμάκια του στρατού αλλά και στην απήχηση που έχει ακόμη ο Erdogan στην τουρκική κοινωνία³⁶⁵. Το ότι δε η σύγκρουση κεμαλιστών-ισλαμιστών δεν είναι ευκαιριακό ή σύγχρονο φαινόμενο το εξηγεί περίτρανα ο Alexander Vasiliev προβαίνοντας σε μία αποτίμηση όλων των πραξικοπημάτων στην Τουρκία από τα τέλη της δεκαετίας το 1950 έως αυτό της 15 Ιουλίου 2016 (σχετ. *'Турецкая армия: история переворотов'* (Τουρκικός στρατός: μια ιστορία πραξικοπημάτων))³⁶⁶. Στο πολυσήμαντο άρθρο *'«Лучше плохой Эрдоган, чем хорюшая хунта»'* ("Καλύτερα ένας κακός Ερντογάν από μια καλή χούντα") η Nadana Friedrichson παραθέτει τις διστάμενες απόψεις εμπειρογνομόνων όπως του Yashar Niyazbayev, ο οποίος αποκλείει την παρείσφρηση Γκιουλενικών στοιχείων στο στράτευμα λόγω της εξαιρετικά κλειστής δομής του και του αυστηρού φιλτραρίσματος του προσωπικού. Αντίθετα, σύμφωνα με τον ειδήμονα Ali Hajizadeh, οι Γκιουλενιστές έχουν διεισδύσει στο στρατό και τη χωροφυλακή αλλά είναι αδύναμοι λόγω της προσκόλλησης της ηγεσίας στον Erdogan. Κατ'άλλη εκτίμηση του διεθνολόγου Andrei Areshev, οι Γκιουλενιστές, μαζί με τους αμερικανούς εταίρους τους τις ΗΠΑ είναι πολύ πιθανό να είναι οι ηθικοί αυτουργοί του πραξικοπήματος λόγω της σφοδρής αντιπαράθεσής τους με τον Erdogan. Σε κάθε περίπτωση αποκλείεται η καθ'οιοδήποτε τρόπο σύπραξη των κούρδων στην επιχείρηση καθώς η όλη υπόθεση είναι αυστηρά ενδο-τομεακά τουρκική, το δε PKK δεν είχε λόγο να συμπράξει με τους στρατιωτικούς αφού θα είχε την ίδια αντιμετώπιση από τους κεμαλιστές όπως από το AK Party³⁶⁷. Σε μία άλλη ενδιαφέρουσα προσέγγιση παρατίθενται απόψεις του Alexei Malashenko, πολιτικού επιστήμονα στο Carnegie Center κατά τον οποίο, αν και υπάρχει μεγάλη απόσταση πλέον στις ιδεολογικές πλατφόρμες των Erdogan-Gulen, εντούτοις δεν υφίστανται επαρκείς αποδείξεις για ηθική αυτουργία του τελευταίου στο πραξικόπημα (σχετ. *'Ссора, расколовшая Турцию'* (Η διαμάχη που χωρίζει την Τουρκία))³⁶⁸.

Σε σχέση με την εσωτερική κατάσταση στην Τουρκία, η Nadana Friedrichson στο ως άνω άρθρο παραπέμπει στην εμβριθή ανάλυση του Andrei Areshev, κατά τον οποίο αναμένεται μετάβαση σε μία Προεδρική μορφή διακυβέρνησης, κορύφωση της απολυταρχίας του Erdogan, ενίσχυση από αυτόν του ελέγχου των σωμάτων ασφαλείας και του κρατικού μηχανισμού εν γένει, ριζοσπαστικοποίηση της τουρκικής

³⁶³ RT b, (31 July 2016).

³⁶⁴ Братерский А, Маетная Е, (16 июля 2016).

³⁶⁵ Згировская Е, (16 июля 2016).

³⁶⁶ Васильев А, (21 июля 2016).

³⁶⁷ Фридрихсон Н, (17 июля 2016).

³⁶⁸ Крючков И, Зорилэ Д, (25 июля 2016).

κοινωνίας με πόλωση των δύο στρατοπέδων κοσμικών-ισλαμιστών και διόγκωση του κουρδικού προβλήματος με απρόβλεπτες συνέπειες. Ο δε Alexei Malashenko, στην ανωτέρω ανάλυση θεωρεί ότι το χάσμα μεταξύ των υποστηρικτών του Erdogan και Gulen θα συνεχίσει να διευρύνεται, όσο συνεχίζονται τα μέτρα καταστολής, επιφέροντας βαθιά ρωγμή στο στρατόπεδο των ισλαμιστών.

Για την επίπτωση του πραξικοπήματος στις διεθνείς σχέσεις η Gazetta.ru παραθέτει τις ακόλουθες εκτιμήσεις. Δεν αναμένεται κάποια εξέλιξη στο κουρδικό ζήτημα, αφού κατά τον Ali Hajizadeh, η πολυδιάσπαση των κούρδων φεουδαρχών θα αποτελέσει εμπόδιο στην δημιουργία κουρδικού κράτους. Περαιτέρω η Άγκυρα θα τηρήσει την ίδια ως τώρα στάση υπέρ του Αζερμπαϊτζάν και κατά της Αρμενίας στη διασυννοριακή διαφορά του Ναγκόρνο Καραμπάχ. Σύμφωνα με τον Andrei Areshev, το πιο πιθανό είναι η ματαίωση των νεο-οθωμαντικών στόχων του Erdogan, η *de facto* ακύρωση της θεωρίας ‘των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες’, η αποφυγή της σύγκρουσης με τη Ρωσία στη συριακή κρίση αλλά και η συνέχιση της προσκόλλησης της Τουρκίας στο Νατοϊκό άρμα παρά τις προσωρινές προστριβές. Αντίθετη εκτίμηση κάνουν οι Ekaterina Zgirovskaaya και Mikhail Khodarenok, οι οποίοι δεν αποκλείουν μία αποχώρηση της Τουρκίας από το NATO. Κατ’ αυτούς οι διαταραγμένες σχέσεις ΗΠΑ-Erdogan, οίτινες επιτείνονται επί τα χείρω λόγω της μόνιμου αμερικανικής άρνησης εκδόσεως του Gulen, σπρώχνουν την Τουρκία στην αγκαλιά της Ρωσίας. Εκείνο που θεωρείται βέβαιο είναι ο αποκλεισμός μίας τουρκικής στρατιωτικής επιχείρησης ευρείας κλίμακας στη Συρία κατά των Κούρδων αφού κάτι τέτοιο θα προκαλούσε την μήνιν τόσο των φιλοκούρδων αμερικανών όσο και του Putin που στηρίζει τη συμμαχία Κούρδων-Assad (σχετ. ‘*Перспективы очень широкие, вплоть до выхода Турции из НАТО*»’ (“Οι προοπτικές είναι πολύ ευρείες, μέχρι την αποχώρηση της Τουρκίας από το NATO”))³⁶⁹. Ο Alexey Topalov εστιάζει στην ενέργεια ως συνδετικό κρίκο Ρωσίας-Τουρκίας. Αναφέρεται στη διπλωματία των αγωγών, με την οποία η μεν Ρωσία στοχεύει να πείσει την ΕΕ για τον αγωγό ‘Nord Stream 2’ η δε Τουρκία να αποκομίσει τέλη διέλευσης αλλά κυρίως να εισέλθει στο διεθνές ενεργειακό παιχνίδι. Εντούτοις, ο Alexey Topalov επισημαίνει τα αγκάθια στη συνεργασία αυτή αφού στο ‘τραπέζι των διαπραγματεύσεων’ θα πέσουν και άλλα θέματα όπως η υποστήριξη ή μη του Assad, θέμα που αποτελεί ‘κόκκινο πανί’ για τις δύο χώρες (σχετ. ‘*Турецкий поток» будет разморожен*’ (ο ‘Τουρκικός αγωγός’ θα παγώσει)³⁷⁰). Ο Alexander Bratersky θεωρεί ότι η τουρκο-αμερικανική διένεξη για την έκδοση του Gulen θα διαρκέσει χρόνια ενώ η κρίση περί το πρόσωπο του ισλαμιστή ιεροκήρυκα μπορεί να επεκταθεί και σε άλλες χώρες, αν ο τελευταίος πετύχει πολιτικό άσυλο σε αυτές, όπως την Αίγυπτο, τον Καναδά, την Νότια Αφρική την Αυστραλία ή το Μεξικό. Πάντως απίθανο φαίνεται η Ρωσία να δεχθεί στο έδαφός της το Gulen ως πολιτικά διωκόμενο αφού σε ανάλογη περίπτωση στη δεκαετία του 90 ο Yeltsin απέρριψε αντίστοιχο αίτημα του Abdullah Ocalan προτιμώντας την μη διατάραξη των σχέσεων με το τουρκικό κράτος (σχετ. ‘*Духовник на выданье*’ (Ο εξομολογητής του γάμου)³⁷¹). Οι Daria Zorile, Anton Samoilenko, Igor Kriyehkon υποστηρίζουν ότι παρά τις δηλώσεις Ευρωπαίων Αξιωματούχων, ότι η συστηματική και κατ’ επανάληψη παραβίαση βασικών αρχών του κράτους δικαίου

³⁶⁹ Згировская Е, Ходаренок М, (18 июля 2016).

³⁷⁰ Топалов А, (26 июля 2016).

³⁷¹ Братерский А, (3 августа 2016).

δε συμβαδίζει με το *'EU acquis communautaire'*, εντούτοις ΕΕ, ΝΑΤΟ, ΗΠΑ και Τουρκία θα οδηγηθούν σε μία *'cohabitation forcée'*, υπαγορευόμενη από την ανάγκη συνεργασίας στο πεδίο των μαχών στη Συρία, στην πάταξη της διεθνούς τρομοκρατίας και στον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών (σχετ. *'Месть Эрдогана напугала Запад'* (Η εκδίκηση του Ерντογάν φόβισε τη Δύση)³⁷². Τέσσερα πάντως δεδομένα, δύο κοινοί στόχοι και μία ρωσική παράδοση δε θα αφήσουν τον Erdogan να αποστεί εύκολα από τον Putin. Το πρώτο δεδομένο είναι η είδηση του ιρανικού πρακτορείου ειδήσεων Fars ότι οι ρωσικές μυστικές υπηρεσίες υπέκλεψαν τα μηνύματα των συνομιτών, διέκοψαν με παρεμβολές στη μεταξύ τους επικοινωνία και ειδοποίησαν σχετικά τον Erdogan (σχετ. *'СМИ: Минобороны России спасло Эрдогана'* (ΜΜΕ: Το Ρωσικό Υπουργείο Αμύνης έσωσε τον Ернτογάν))³⁷³. Η είδηση αυτή φαίνεται να έχει ισχυρά στοιχεία αλήθειας αν συνδυαστεί με το γεγονός ότι ο Putin ήταν ο πρώτος ξένος ηγέτης που τηλεφώνησε για να συγχαρεί τον Erdogan για την κατάπνιξη του πραξικοπηματικού κινήματος (σχετ. *'Ερдогана обрадовал звонок Путина после попытки госпереворота в Турции'* (Τον Ернτογάν ευχαρίστησε η τηλεφωνική κλήση του Πούτιν μετά από μια απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία)³⁷⁴. Το δεύτερο δεδομένο είναι η πεποίθηση του Erdogan, ότι στο πραξικόπημα εμπλέκεται το 'μακρύ χέρι της Αμερικής'. Το τρίτο δεδομένο είναι ότι οι Κούρδοι, στο μέτρο που στηρίζονται απροκάλυπτα από τις ΗΠΑ, μπορεί να αποτελέσουν κοινό αντίπαλο Τούρκων-Ρώσων κατά το 'ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου' (σχετ. *'Путин и Эрдоган помирим Сирия'*, (Πούτιν και Ернτογάν θα συμφιλιώσει η Συρία))³⁷⁵. Το τέταρτο δεδομένο είναι η άρση των παρεξηγήσεων μετά τη συγγνώμη του Erdogan προς τον Putin για την κατάρριψη του ρωσικού Su-24, η πρόθεση για την καταβολή αναλόγου αποζημίωσης αλλά και η παράδοση στις ρωσικές αρχές του υπεύθυνου τούρκου πιλότου, ο οποίος σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις ενήργησε κατ' εντολή των αντιπάλων του Erdogan για να προκαλέσει τη ρωσική μήνιν. (σχετ. *'Анкара сдает пилотов'* (Η Άγκυρα παραδίδει τους πιλότους))³⁷⁶. Ο πρώτος κοινός στόχος Ρώσων-Τούρκων είναι η ενεργειακή διεύρυνση στις Ευρωπαϊκές αγορές. Οι μεν Ρώσοι επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν τον 'Turkish stream' ως διαπραγματευτικό χαρτί για τον 'Nord-Stream 2', οι δε Τούρκοι με αναβαθμίσουν τη χώρα τους σε ενεργειακό διακομιστικό κέντρο και κόμβο (σχετ. *'Снова вместе, снова рядом'* (Ξανά μαζί, ξανά δίπλα))³⁷⁷. Ο δεύτερος ρωσο-τουρκικός κοινός στόχος είναι η δημιουργία ενός ανατολικού-ευρωασιατικού γεωπολιτικού άξονα, ως αντίποδα της Ευρω-αντλαντικής συμμαχίας, κυριαρχούμενου από τις Ρωσία-Κίνα, στην οποία η Τουρκία καλείται να συμμετέχει, (σχετ. *'Ножу и помидору'*, (Μαχαίρια και ντομάτες)³⁷⁸. Η ρωσική παράδοση είναι το Κρεμλίνο παρέχει σε δικτάτορες οιονεί 'after sales services' ήτοι καταφύγιο, διαμονή και ασφάλεια σε ανατραπέντες ισχυρούς ηγέτες που συνεργάστηκαν με αυτό όπως στην περίπτωση του Ουκρανού Προέδρου Victor Yanoukovic, και ενδεχομένως για τον Assad (σχετ. *'Переворот с разворотом'* (Στροφή επί

³⁷² Зорилэ Д, Самойленко А, Крючков И, (18 июля 2016).

³⁷³ Газета.ru, (20 июля 2016).

³⁷⁴ Земляниченко А, (9 августа 2016).

³⁷⁵ Рыбин А, (9 августа 2016).

³⁷⁶ Крючков И, Самойленко А, Зорилэ Д, (19 июля 2016).

³⁷⁷ Крючков И, Баранова М, Топалов А, (9 августа 2016).

³⁷⁸ Газета.Ru, (9 августа 2016).

τόπου))³⁷⁹. Πάντως κατά το Beniamin Poron, πρώην Ρώσο Πρέσβη στις Αραβικές Δημοκρατίες, η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει, ως παράγοντας ελέγχου παραστρατιωτικών ισλαμιστικών κινημάτων, ένα σημείο σύγκλισης Αμερικής-Ρωσίας στο βαθμό που και οι δύο αυτοί διεθνείς παίκτες συμφωνούν στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας (σχετ. *‘Турция опять воюет’* (Η Τουρκία και πάλι πολεμάει))³⁸⁰.

Η Novaya Gazeta αφιερώνει 23 άρθρα στο πραξικόπημα. Σύμφωνα με την εμβριθή ανάλυση του εμπειρογνώμονα Alexander Shumilin, στο άρθρο *‘Режимом недовольны полковники’* (Οι συνταγματάρχες είναι δυσαρεστημένοι με το καθεστώς)³⁸¹, η εν λόγω κρίση προήλθε από τη βαθιά διαμάχη μεταξύ Οθωμανιστών-ισλαμιστών και κοσμικών-στρατιωτικών. Η ίδια εκτίμηση εκφέρεται και από τον Alexander Chursin στο άρθρο *‘Путь провалился — настало время репрессий. Почему Запад, оппозиция и даже курды встали на сторону Эрдогана’* (Το πραξικόπημα απέτυχε: καιρός για καταστολή. Γιατί η Δύση, η αντιπολίτευση ακόμη και οι κούρδοι στήριξαν τον Ерντογάν)³⁸². Ο Shumilin περαιτέρω αναφέρεται και στην εκδοχή, υποκινητής να είναι ο Gulen, δεδομένης της επιρροής του στα μεσαία στρώματα του στρατού καθώς εκτέμπει ένα λόγο που ‘παντρεύει’ τις ισλαμικές αξίες με αυτές της δημοκρατίας και του ευρω-ατλαντικού πολιτισμού. Ο Shumilin αποκλείει πάντως το πραξικόπημα να οργανώθηκε από το ίδιο τον Erdogan για να ενισχύσει το καθεστώς του, καθώς προς τούτο δεν ήταν απαραίτητο να προσφύγει σε τέτοια αιματοχυσία.

Όσον αφορά τα επακόλουθα της αποτυχίας του πραξικοπήματος στο εσωτερικό της Τουρκίας, κατά την ανωτέρω ανάλυση του Shumilin, δεν αναμένεται αύξηση της ισλαμοποίησης της χώρας, καθώς αυτή έχει αγγίξει τα ανώτατα επίπεδα, εκτίμηση που αναιρείται στο σημείο αυτό από το Chursin. Ο τελευταίος βλέπει ότι από δω και πέρα η Τουρκία θα ‘τρέχει προς τον περαιτέρω εξισλαμισμό της με ‘σπασμένα τα φρένα’ (σχετ *‘Месть — это острое блюдо. В Турции — массовые репрессии, и это только начало’*, (Η εκδίκηση είναι ένα πικάντικο πιάτο. Στην Τουρκία-η μαζική καταστολή ξεκίνησε και αυτό είναι μόνο η αρχή)³⁸³. Εκφράζεται δε η θέση από το Shumilin ότι σε περίπτωση επικράτησης των στρατιωτικών η Τουρκία θα εξευρωπαϊζόταν και η προάσπιση των ανθρωπίνων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα ενισχυόταν. Στο αμέσως προηγούμενο άρθρο του Chursin γίνεται λόγος για εκκαθαρίσεις, αυθαίρετες φυλακίσεις και απολύσεις τις οποίες ο αρθρογράφος ευστόχως τις συνδέει με το υπερεθνικιστικό σκάνδαλο Ergenekon, όπως και με τη φυλάκιση του Erdogan, για να καταλήξει στο ότι ο Erdogan εκδικείται ανηλεώς τους αντιπάλους του. Τα δε αντίποινα δύνανται να φθάσουν έως και τη θανατική ποινή (σχετ *‘Народ требует казни’*, (Ο λαός απαιτεί εκτελέσεις))³⁸⁴ και *‘«Страшный сон притеснителей» Турецкий народ «защитил демократию» и теперь требует смерти для ее обидчиков,’* (“Ο εφιάλτης των καταπιεστών” Ο τουρκικός λαός “υπερασπίστηκε τη δημοκρατία” και τώρα ζητά το θάνατο για τους παραβάτες του)

³⁷⁹ Никольский А, (22 июля 2016).

³⁸⁰ Крючков И, Самойленко А, (20 июля 2016).

³⁸¹ Шумилин А, (17 July 2016).

³⁸² Чурсин А, (17 July 2016).

³⁸³ Чурсин А, (19 июля 2016).

³⁸⁴ Гордиенко И, (18 июля 2016).

³⁸⁵. Οι κυρώσεις του Erdogan διευρύνονται και στον οικονομικό τομέα όπως για παράδειγμα με τη θέση σε αναστολή εργασιών της ελεγχόμενης από το Gulen ιδιωτικής τράπεζας 'Bank Asya' (σχετ. *Τурция приостановила работу связанного с Фетхуллахом Гюленом банка*'), (Η Τουρκία ανέστειλε την εργασία της τράπεζας που συνδέεται με το Φετουλάχ Γκιουλέν)³⁸⁶. Σύμφωνα τέλος με τις πληροφορίες της Novaya Gazeta, τα ΜΜΕ φιμώνονται, δημοσιογράφοι συλλαμβάνονται, ενώ κρατούμενοι υπόκεινται σε στέρση τροφής, ταπεινώσεις, βασανιστήρια ακόμη και βιασμούς (σχετ. *МАССОВЫЕ РЕПРЕССИИ В ТУРЦИИ. ЧТО ДАЛЬШЕ? Всему свое стоило. В Турции ликвидировано более сотни СМИ, а задержанных уже так много, что узников держат даже в конюшнях*'), (ΜΑΖΙΚΕΣ ΔΙΩΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ. ΤΙ ΕΠΕΤΑΙ? Στον καθένα ό, τι αξίζει. Στην Τουρκία πάνω από εκατό ΜΜΕ εκκαθαρίστηκαν και υπάρχουν ήδη πολλοί κρατούμενοι που κρατούνται ακόμα και σε στάβλους)³⁸⁷

Το προφίλ του ίδιου του Erdogan σκιαγραφείται με τα πιο μελανά χρώματα. Έτσι στο άρθρο *Почему Запад делает ошибку, поддерживая Эрдогана*'), (Γιατί η Δύση κάνει λάθος, υποστηρίζοντας τον Ερντογάν), η Yulia Latinna αναφέρεται στον Erdogan ως 'Ισλαμικό Χίτλερ' 'ανεπαρκή δικτάτορα', ο οποίος κυριαρχείται από μία μανιακή υπέρ-ιδέα, αυτή της επανασύστασης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, γεγονός που θα αναγκάσει στο εγγύς μέλλον τη Δύση να ασχοληθεί μαζί του πολύ περισσότερο από όσο με τον ISIS³⁸⁸. Στο ίδιο πνεύμα και ο πηχουαίος τίτλος 'Δικτάτορας. Η απομίμηση της υστερίας' όπου εξιστορούνται όλες οι παρανοϊκές πρακτικές του Erdogan για την πάταξη κάθε φωνής αμφισβήτησής του (σχετ. *Диктатор. Имитация истерики. Эрдоган нагнетает обстановку в стране, чтобы остановиться у нужной черты и остаться в ЕС*'), (Δικτάτορας. Απομίμηση της υστερίας. Ο Ερντογάν επιδεινώνει την κατάσταση στη χώρα προκειμένου να μείνει στη σωστή γραμμή και να παραμείνει στην ΕΕ)³⁸⁹.

Όσο για τις επιπτώσεις του 'failed coup' στις διεθνείς συμμαχίες της Τουρκίας ο Shumilin επισημαίνει την αρχικώς επιφυλακτική στάση των Putin-Medvedev καθώς δεν επέκριναν άμεσα την ανατρεπτική κίνηση των συνταγματαρχών. Αυτή η καθυστέρηση δε συνάδει με την παράδοση της ρωσικής πολιτικής, να αντιτίθεται σε ανατροπές του *status quo*, εντούτοις είναι απόρροια των ψυχρών διπλωματικών σχέσεων μετά την τουρκική κατάρριψη του ρωσικού Su-24. Πάντως εκφέρεται τελικώς η άποψη πως το Κρεμλίνο θα 'συνεννοηθεί' πιο εύκολα με την Erdogan παρά με μία φιλοδυτική κυβέρνηση συνταγματαρχών. Το παράδοξο είναι ότι κατά τον Chursin στο ως άνω άρθρο *Путч провалился — настало время репрессий. Почему Запад, оппозиция и даже курды встали на сторону Эрдогана*' και οι δυτικοί επιθυμούν την παραμονή του Erdogan στην εξουσία. Τούτο αφού αυτός θεωρείται εγγυητής της σταθερότητας στην Τουρκία, ανάχωμα στη ριζοσπαστική ισλαμική τρομοκρατία και τη ροή της μετανάστευσης στην Ευρώπη. Στο άρθρο *Τурция ставит ультиматум Европе. Анкара спорится с Западом и намекает*

³⁸⁵ Гордиенко И, (20 июля 2016).

³⁸⁶ Новая газета, (18 июля 2016).

³⁸⁷ Гордиенко И, (29 июля 2016).

³⁸⁸ Латынина Ю, (17 июля 2016).

³⁸⁹ Гордиенко И, (24 июля 2016).

на дружбу с Москвой', (Η Τουρκία θέτει τελεσίγραφο στην Ευρώπη. Η Άγκυρα διαφωνεί με τη Δύση και υπονοεί τη φιλία με τη Μόσχα))³⁹⁰ αναφέρεται ότι το κλειδί πάντως το κρατά ο ίδιος ο Erdogan, ο οποίος θέτει τελεσίγραφο στην Ευρώπη απειλώντας για την αναγνώριση της γενοκτονίας των Αρμενίων από τη Γερμανία και εκβιάζοντας, με το όπλο της διάχυσης στην Ευρώπη μεταναστών, για κατάργηση των θεωρήσεων από την ΕΕ για τους τούρκους υπηκόους. Σε αυτό το κλίμα η συνεργασία με τη Ρωσία φαντάζει πιο λογική επιλογή αφού και οι δύο κυβερνητικές élites έχουν κοινά όπως νοσταλγία για το αυτοκρατορικό μεγαλείο, σκληρό νόμο για την 'καταπολέμηση εξτρεμιστικών δραστηριοτήτων', υποτίμηση του νομίσματος, πληθωρισμό, πτώση των διεθνών επενδύσεων και το κυριότερο τους συνδέει η ρήση 'ο εχθρός του εχθρού μου είναι φίλος μου. Άλλωστε όπως επισημαίνεται στο 'МИД Турции: Россия оказала наибольшую поддержку во время мятежа' (Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας: Η Ρωσία προσέφερε τη μεγαλύτερη υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εξέγερσης), η συμμαχία Τουρκίας-Ρωσίας έρχεται *inter alia* και ως εξαργύρωση της προειδοποίησης αλλά και της ευρύτερης βοήθειας που έλαβε ο Erdogan από τον Putin κατά τη διάρκεια του πραξικοπήματος. Έτσι γίνεται αναφορά σε δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Mevlut Cavusoglu περί ευρύτερης υλικότεχνικής υποστήριξης της Ρωσίας και παραπομπή σε δημοσιεύματα ότι ο ρωσικός στρατός αποκωδικοποίησε μηνύματα των συνωμοτών, εμπόδισε τις συνομιλίες τους και ενημέρωσε την Τουρκική Υπηρεσία Πληροφοριών (MIT)³⁹¹. Συγκεκριμένες δε πράξεις της αναμενόμενης συνεργασίας Τουρκίας-Ρωσίας είναι η έναρξη διμερών συμφωνιών σε ζητήματα όπως η αποζημίωση του καταρριφθέντος Su-24, η λειτουργία του πυρηνικού σταθμού Akkuyu, η στρατιωτική συνεργασία, ο τουρισμός, ο αγωγός South-stream, ('Путин: Россия и Турция выступают за возобновление двусторонних отношений', (Πούτιν: Η Ρωσία και η Τουρκία υποστηρίζουν την επανάλυση των διμερών σχέσεων)³⁹². Ωστόσο στο άρθρο 'Да не отсохнет «рука дружбы». Ради чего президент Турции Эрдоган приехал в Петербург' (Ναι 'το χέρι της φιλίας' δεν είναι στεγνό. Για όσα έφτασε ο Πρόεδρος της Τουρκίας Ернτογάν στην Αγία Πετρούπολη) ο Chursin επισημαίνει ότι πολλά από τα θέματα αυτά είναι ακανθώδη. Έτσι οι προσφορές της Gazprom προς την Τουρκία δεν είναι συμφέρουσες, οι Βρυξέλλες μπορούν να 'στοπάρουν' εν συνεχεία τη διάχυση του ρωσικού αερίου στην Ευρώπη, το εμπορικό ισοζύγιο της Άγκυρας με την ΕΕ είναι τεραστίως ανώτερο από αυτό με τη Ρωσία και οι ενέσεις με ρωσικό τουριστικό συνάλλαγμα δεν επαρκούν για να σώσουν την τουρκική οικονομία. Επιπλέον, υπάρχει διάσταση στόχων για την ένοπλη σύρραξη στη Συρία, την εξάπλωση του ισλαμισμού και το δίλημμα για την περιφερειακή ηγεσία μεταξύ της ουνιτικής Τουρκίας ή του σιιτικού Ιράν³⁹³. Ταύτα πάντα κάνουν τον αρθρογράφο να διατηρεί έντονες επιφυλάξεις κατά πόσο ο νέος αυτός γύρος 'ρωσοτουρκικής φιλίας' είναι ειλικρινής και κατά πόσο θα αντέξει στο χρόνο (σχετ. 'Путч завершился контрпереворотом. Зачем Эрдоган ввел чрезвычайное положение' (Το

³⁹⁰ Чурсин А, (3 августа 2016).

³⁹¹ Новая газета, (23 июля 2016).

³⁹² Новая газета, (9 августа 2016).

³⁹³ Чурсин А, (10 августа 2016).

πραξικόπημα κατέληξε σε αντι-πραξικόπημα. Γιατί ο Ερντογάν κήρυξε κατάσταση έκτακτης ανάγκης).³⁹⁴

Η διαμάχη πάντως Erdogan εκτείνεται και σε άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα το Καζακστάν, όπου κατόπιν πίεσεως του Erdogan, το Υπουργείο Παιδείας της χώρας ανέλαβε την υποχρέωση να ελέγξει τους δεσμούς, οικονομικούς και πνευματικούς, των σχολείων του με το ίδρυμα Gulen αφού σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί την εκ τούτου διατάραξη των σχέσεων των δύο κρατών (σχετ. 'Казахско-турецкие лицеи в Казахстане проверят на связь с Гюленом' (Καζακικά-Τουρκικά Λύκεια θα ελέγξουν τη σύνδεση με το Γκιουλέν))³⁹⁵. Τέλος σε μία εύστοχη ανάλυση 'От заката в Ницце до рассвета в Стамбуле. Фоном для переговоров Джона Керри в Москве стали теракт и попытка военного переворота' (Από το ηλιοβασίλεμα στη Νίκαια μέχρι την αυγή στην Κωνσταντινούπολη. Το σκηνικό για τις διαπραγματεύσεις του Τζον Κέρρι στη Μόσχα ήταν μια τρομοκρατική επίθεση και μια απόπειρα στρατιωτικού πραξικοπήματος') του Paul Felgenauer, καλύπτεται το γεγονός της συνάντησης John Kerry-Sergey Lavrov στις 17 Ιουλίου 2016 στη Μόσχα, όπου εξετάστηκε η σύνδεση του τρομοκρατικού χτυπήματος στην Νίκαια με το πραξικόπημα στην Τουρκία. Συμπέρασμα του αρθρογράφου είναι ότι, κατά τη σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης, ο πόλεμος κατά της διεθνούς τρομοκρατίας περνάει μέσα από την Άγκυρα, αλλά είναι αμφίβολο αν ο σημερινός ισλαμιστής Πρόεδρος είναι ειλικρινά διατεθειμένος να μαχηθεί κατ' αυτής³⁹⁶.

Η Kommersant αναφέρεται σε 231 άρθρα στο ενλόγω πραξικόπημα. Σε μία πρώιμη εκτίμηση, ο αρθρογράφος Μάξιμος Yusin, στο 'Почему турецкие военные решили свергнуть президента Эрдогана' (Γιατί ο Τούρκος στρατός αποφάσισε να ανατρέψει τον Πρόεδρο Ερντογάν), χωρίς να κατονομάζει τους ηθικούς αυτουργούς του πραξικοπήματος, αναφέρεται στις αιτίες της εσωτερικής κρίσης. Έτσι επικεντρώνεται στη διαρκή συγκρουσιακή σχέση ισλαμιστών στρατιωτικών, στη πολιτική αποσταθεροποίηση της χώρας στις συνεχείς εξεγέρσεις στο Τουρκικό Κουρδιστάν και στην απώλεια δυτικών συμμάχων, λόγω συνεργασιών του Erdogan με σκληροπυρηνικούς ισλαμιστές, όπως ο Mohamed Morsi της Αιγύπτου. Ταύτα πάντα αρκούσαν για να οπλίσουν το χέρι μίας μερίδας του στρατού, προκειμένου να αποφύγει η χώρα την κατάρρευση³⁹⁷. Στο άρθρο της Kommersant 'Рамзан Кадыров: независимая от Запада политика президента Турции могла стать причиной переворота', (Ραζμάν Καντίροφ: Η ανεξάρτητη από τη Δύση πολιτική του Προέδρου της Τουρκίας θα μπορούσε να αποτελέσει αιτία πραξικοπήματος) αναλύεται η άποψη ότι δράστες και ηθικοί αυτουργοί είναι οι φιλοδυτικοί στρατιωτικοί που αντέδρασαν στην ανεξάρτητη και αδέσμευτη πολιτική του Erdogan και στη σταδιακή εξομάλυνση των σχέσεών του με τη Ρωσία. Αν και το υποκείμενο της ενλόγω ανάλυσης είναι ο Ramzan Kadyrov, Πρόεδρος της Τσετσενίας, εντούτοις πρόκειται για στενό συνεργάτη του Κρεμλίνου και συνεπώς αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις επίσημες ρωσικές θέσεις³⁹⁸. Στο άρθρο 'Оппозиционер Фетхуллах Гюлен:

³⁹⁴ Чурсин А, (21 июля 2019).

³⁹⁵ Новая газета, (6 августа 2016).

³⁹⁶ Фельгенгауэр П, (17 июля 2016).

³⁹⁷ Юсин М, (16 июля 2016).

³⁹⁸ Коммерсантъ, (16 июля 2016).

попытку переворота в Турции могли инсценировать власти’ (Ο Αντιπολιτευόμενος Φετουλλάχ Γκιουλέν: Η απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία θα μπορούσε να έχει οργανωθεί από τις αρχές) αναμεταδίδονται οι κατηγορίες του Erdogan κατά του Gulen ότι ήταν ο ‘agent provocateur’ της επιχείρησης αλλά και οι αντεγκλήσεις του τελευταίου ότι πιθανός υποκινητής του όλου εγχειρήματος είναι ο ίδιος ο Πρόεδρος της Τουρκίας για να καταπνίξει εν συνεχεία οιαδήποτε αντίσταση εναντίον του³⁹⁹. Η θέση πάντως των αρθρογράφων Sergey Strokan, Maxim Giousen είναι ότι προφανώς ο Gulen δε σχετίζεται με τα γεγονότα αλλά πρόκειται καθαρά για μάχη του στρατού με τους Ισλαμιστές για την εξουσία (σχετ. *‘Турция утратила безмятежность. Попытка военного переворота радикально изменит страну и ее отношения с внешним миром’*, (Η Τουρκία έχει χάσει την ηρεμία της. Η στρατιωτική προσπάθεια πραξικοπήματος θα αλλάξει ριζικά τη χώρα και τις σχέσεις της με τον έξω κόσμο)⁴⁰⁰. Η άποψη αυτή εκφέρεται και από τον Alexander Zotin, ο οποίος θεωρεί το πραξικόπημα καρπό της διχοστασίας ανάμεσα στο ‘βαθύ κοσμικό κράτος’ ‘Derin Laik Devlet’ και στο ισλαμικό κράτος ‘Islam Devleti’ που θέλει να οικοδομήσει ο Erdogan (σχετ. *‘Анкара идет к Магомету’*, (Η Άγκυρα πηγαίνει στο Μωάμεθ))⁴⁰¹. Αντίθετη εκδοχή υποστηρίζει ο Πρώην Πρέσβης της Ρωσίας στην Τουρκία, Peter Stegnyy, κατά τον οποίο *‘Конечно, гюленовцы стали костяком попытки переворота 15 июля’* (Φυσικά, οι Γκιουλενίστες έγιναν η ραχοκοκαλιά της απόπειρας πραξικοπήματος της 15 Ιουλίου). Για το συγκεκριμένο διπλωμάτη ο Gulen, ενεργών ως ‘Σόρος της Ανατολής’, ήτοι με χρηματικά εμβάσματα, ‘μπόλιασε’ τις τάξεις των στρατιωτικών με τις ιδέες ενός δυτικόστροφου σύγχρονου κράτους, διαπνεόμενο με την ισλαμική κοσμοθεωρία, μένοντας ο ίδιος στην αφάνεια κατά τα μασονικά πρότυπα (σχετ. *‘Гюленовская система напоминает масонскую’*, (Το Γκιουλενικό σύστημα μοιάζει με μασονικό)⁴⁰². Το σενάριο πάντως ο Ерνογάν να σκηνοθέτησε ο ίδιος μία απόπειρα εναντίον του δε γίνεται πιστευτό, κατά τον Gleb Pavlovsky, αφού αν κάτι πήγαινε στραβά, ο Erdogan θα διακινδύνευε την ίδια τη ζωή του (σχετ. *‘«Эрдоган не стал бы строить ловушку с участием самого себя»*, (“Ο Ерνογάν δεν θα δημιουργούσε μια παγίδα που θα εγκλώβιζε τον ίδιο”))⁴⁰³. Υποστηρίζεται όμως και η εκδοχή από το Vladimir Beider, ο Erdogan να μην οργάνωσε μεν το πραξικόπημα αλλά να γνώριζε τη συνωμοτική δράση, να την άφησε να εξελιχθεί σε στρατιωτική δράση όντας βέβαιος ότι η κατάσταση είναι απολύτως διαχειρίσιμη και ετοιμάζοντας το ‘κρύο πιάτο’ της εκδίκησης για τους εχθρούς του (*‘Диктатура замкнутого круга’* (Δικτατορία του φαύλου κύκλου)⁴⁰⁴.

Όσον αφορά την εσωτερική κατάσταση όπως διαμορφώνεται μετά το ‘failed coup’, οι ανωτέρω αρθρογράφοι στο ίδιο δημοσίευμα επισημαίνουν ότι οι συνεχείς εκκαθαρίσεις των στελεχών του στρατεύματος, του δικαστικού αλλά και του δημόσιου τομέα ενγένηι θα αποδυναμώσουν τις συνολικές δυνατότητες (aggregate capabilities) της Τουρκίας. Απ’ την άλλη πλευρά, κατά το Maxim Yousin, το πραξικόπημα ανεδείχθη για τον Erdogan σε μία πρώτη τάξεως ευκαιρία για τη

³⁹⁹ Коммерсантъ, (17 июля 2016).

⁴⁰⁰ Строкань С, Юсин М, (17 июля 2016).

⁴⁰¹ Зотин А, (15 августа 2016).

⁴⁰² Сухова С, (22 августа 2016).

⁴⁰³ Коммерсантъ а, (18 июля 2016).

⁴⁰⁴ Бейдер В, (25 июля 2016).

συντριβή κάθε αντιπάλου στο εσωτερικό γεγονός που θα του ‘λύσει τα χέρια’ σε οιαδήποτε μελλοντική επιδίωξή του (*«Эрдоган воспользовался благоприятной ситуацией, чтобы решить все свои внутренние проблемы»*, (" Ο Ερντογάν εκμεταλλεύτηκε την ευνοϊκή κατάσταση για να λύσει όλα τα εσωτερικά του προβλήματα")⁴⁰⁵. Σε άλλο άρθρο της Kommersant επισημαίνεται ότι αντίπαλος του Erdogan είναι και ο Davudoglu, όστις δήλωσε ότι αυτοβούλως, διέταξε την κατάρριψη του ρωσικού Su-24, γεγονός που κατά πάσα πιθανότητα θα ενισχύσει το υπέρπον κλίμα καχυποψίας και εντός του AK Party (σχετ. *‘Ахмет Давутоглу подтвердил, что именно он отдал приказ сбивать российский Су-24’*, (Ο Αχμέτ Νταβούτογλου επιβεβαίωσε ότι ήταν εκείνος που έδωσε την εντολή να καταρριφθεί το ρωσικό Su-24)).⁴⁰⁶ Λόγος γίνεται ασφαλώς στην Kommersant και για τις απηνείς διώξεις κάθε αντιφρονούντα, με την ιδιότητα του υπόπτου να φέρει πλέον ο κάθε τούρκος πολίτης (σχετ. *‘Задерживаются всех, кто может попасть под подозрение»*) (Κρατούνται όλοι, όσοι μπορούν να θεωρηθούν ύποπτοι)⁴⁰⁷. Κατά δε το Vladimir Beider, ο Erdogan δεν περιορίζει τα αντίμετρά του μόνο στις τάξεις του στρατού αλλά τα επεκτείνει και σε ακαδημαϊκούς, δημοσιογράφους, συγγραφείς, τα ονόματα των οποίων ‘φιγουράριζαν’ σε συνταχθέντες ήδη πριν το πραξικόπημα καταλόγους, γιατί στοχεύει στη φίμωση της διανοήσης και στη ματαίωση της εκφοράς κάθε δομημένου μη ισλαμιστικού λόγου. Οι αντιδημοκρατικές πάντως αυτές πρακτικές, συνιστούν ‘κατάχρηση εξουσίας’, κατά τη γνώμη του δημοσιογράφου Abdurahman Kamburoglu (σχετ. *‘«Есть опасение, что у граждан будут ограничения в свободе жизни»*, ("Υπάρχει κίνδυνος ότι οι πολίτες θα έχουν περιορισμούς στην ελευθερία της ζωής")⁴⁰⁸. Τούτο δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί αφού η Τουρκία έχει θέση σε αναστολή την ισχύ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (σχετ. *‘Турция временно приостановит действие Европейской конвенции по правам человека’*, (Η Τουρκία θα άρει προσωρινά την ισχύ της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων))⁴⁰⁹. Στο δε άρθρο *‘Башир Асад: президент Турции использовал попытку переворота для реализации экстремистской программы’*, (Μπασάρ αλ-Аσαντ: Ο Πρόεδρος της Τουρκίας χρησιμοποίησε την απόπειρα πραξικοπήματος για να εφαρμόσει ένα εξτρεμιστικό πρόγραμμα)) μεταφέρεται δήλωση του Assad ότι ο Erdogan χρησιμοποίησε το πραξικόπημα ως όχημα για το εξτρεμιστικό, ισλαμιστικό του πρόγραμμα τόσο εντός Τουρκίας, όσο και στο εγγύς εξωτερικό συμπεριλαμβανομένης και της Συρίας⁴¹⁰. Η εκρηκτική αυτή κατάσταση πάντως δεν αποκλείεται να οδηγήσει σε ένα δεύτερο πραξικόπημα, φόβος που διακατέχει εντόνως την παρούσα τουρκική ηγεσία (σχετ. *‘Премьер-министр Турции: есть риск повторной попытки переворота’*, (Πρωθυπουργός της Τουρκίας: Υπάρχει κίνδυνος επανάληψης του πραξικοπήματος))⁴¹¹. Τέλος η Tatiana Yedovina αναφέρεται, στη μετά το πραξικόπημα, μείωση της πιστοληπτικής ικανότητας της Τουρκίας από τη ‘Standard& Poor’s’ από ‘BB+’ σε ‘BB’ γεγονός που οδήγησε στο

⁴⁰⁵ Юсин М, (21 июля 2016).

⁴⁰⁶ Коммерсантъ, (28 июля 2016).

⁴⁰⁷ Коммерсантъ б, (18 июля 2016).

⁴⁰⁸ Коммерсантъ а, (21 июля 2016).

⁴⁰⁹ Коммерсантъ б, (21 июля 2016).

⁴¹⁰ Коммерсантъ в, (21 июля 2016).

⁴¹¹ Коммерсантъ г, (21 июля 2016).

ιστορικό χαμηλό της ισοτιμίας της λίρας σε 1, 5% ήτοι στα 3, 09 σε σχέση με το \$1 αλλά και στην επιδείνωση του επενδυτικού κλίματος, του τραπεζικού τομέα και στο έλλειμμα του ισοζυγίου πληρωμών, ανησυχίες που διατυπώθηκαν και από τους διεθνείς οίκους αξιολόγησης ‘Moody’s’ και ‘Fitch’ (σχετ. *‘Τурция теряет кредитоспособность’*, (η Τουρκία χάνει την πιστοληπτική της ικανότητα)⁴¹².

Το προφίλ του Erdogan περιγράφεται στο άρθρο *‘Что нужно знать о правлении Эрдогана’*, (Τί πρέπει να γνωρίζεται για τη διακυβέρνηση του Ερντογάν), όπου γίνεται αναφορά σε όλη την επιτυχημένη πολιτική διαδρομή του από τη Δημαρχία της Κωνσταντινούπολης έως την Προεδρία της Δημοκρατίας. Η επιτυχία αυτή του Erdogan αποδίδεται σε στηρίγματα κυρίως από τους θρησκευόμενους πολίτες και την παλιότερη γενιά, στα οικονομικά επιτεύγματα της διακυβέρνησής του και στη μείωση του ρόλου του στρατού ιδίως μετά τις αποτυχημένες επιχειρήσεις ‘Ergenekon’ και ‘Hammer Operation’. Εντούτοις, στο εν λόγω άρθρο γίνεται μνεία και στις αυταρχικές πολιτικές που στο εσωτερικό έχουν επιφέρει βαρύ πλήγμα στα ανθρώπινα δικαιώματα. Ατυχείς θεωρούνται, από τους συντάκτες του ανωτέρω άρθρου, οι επιλογές του Erdogan στην εξωτερική του πολιτική όπως η συμμαχία του με τη Μουσουλμανική Αδερφότητα του Μέρσι, η στήριξη του ISIS, η απομάκρυνσή του από τις ΗΠΑ, κυρίως λόγω του πραξικοπήματος και των Κούρδων, και το πάγωμα των ενταξιακών διαπραγματεύσεων με την ΕΕ λόγω της μη υιοθέτησης του ευρωπαϊκού κεκτημένου. Τέλος και οι σχέσεις με τη Μόσχα, παρά την προσωρινή βελτίωσή τους, διέπονται από καχυποψία ιδίως μετά από γεγονότα όπως η κατάρριψη του Su-24⁴¹³. Σε άλλο αφιέρωμα στο πρόσωπο του Erdogan, γίνεται λόγος για τις έκνομες επιχειρηματικές δράσεις της οικογένειάς του, στον τομέα της ναυτιλίας, της λαθρεμπορίας καυσίμων με τον ISIS, και χρυσού με ιρανικές εταιρίες όπως και για την εισαγωγή στην Ιταλία τεράστιων κεφαλαίων, για τα οποία ο αρμόδιος Ιταλός εισαγγελέας διεξάγει έρευνα για νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες (σχετ. *‘Султан Эрдоган’*, (Ο Σουλτάνος Ερντογάν))⁴¹⁴.

Σε σχέση με τις διεθνείς επιπτώσεις του πραξικοπήματος οι Sergey Strokan, Maxim Yousen υποστηρίζουν ότι η ‘αποψίλωση’ του στρατού από έμπειρα και ικανά στελέχη θα δυσκολέψει τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Erdogan στη Συρία. Κατά τους ίδιους συντάκτες αναμένεται επιδείνωση των σχέσεων Τουρκίας-ΗΠΑ και ΕΕ, αφού οι τελευταίες δεικνύουν ιδιαίτερες δημοκρατικές ευαισθησίες, κάτι που δεν πράττει η Μόσχα. Η τελευταία λόγω της ‘χωρίς αστερίσκους’ στήριξης του Erdogan αναδεικνύεται κερδισμένη από τη κρίση αναμένοντας την υπογραφή ενεργειακών και επιχειρηματικών εν γένει συμφωνιών με την Άγκυρα. Το φιλορωσικό κλίμα που δημιουργείται πλέον στην Τουρκία επιβεβαιώνει και ο Ruslan Puhov, ο οποίος αναμένει για τη Ρωσία δισεκατομμύρια από τις επισπευδόμενες επενδύσεις της ‘Lukoil’ και κατασκευή του πυρηνικού σταθμού Akkuyu. (σχετ. *«Турция как геополитический игрок на время выдвинула из игры»*, (Η Τουρκία, ως γεωπολιτικός παίκτης, έχει εγκαταλείψει προσωρινά το παιχνίδι)⁴¹⁵). Ομοίως σύμφωνα με το Yuri Barsykov η ‘διπλωματία των αγωγών’ Ρωσίας-Τουρκίας θα κορυφωθεί αφού με

⁴¹² Едовина Т, (21 июля 2016).

⁴¹³ Левинский Д, Малаев М, (20 июля 2016).

⁴¹⁴ Коммерсантъ, (25 июля 2016).

⁴¹⁵ Пухов Р, (16 июля 2016).

αγωγούς όπως ο ‘Turkish stream’ η μεν Άγκυρα θα δείξει στη Δύση ότι διαθέτει ‘εναλλακτικούς εταίρους’, η δε Μόσχα θα διαπραγματευτεί αποτελεσματικότερα με την ΕΕ το ενεργειακό project ‘Nord Stream 2’ (σχετ. *‘Дуэт на трыбе’*, (Ντουέτο στον αγωγό)⁴¹⁶. Κατά δε τον Ivan Safronof, οι ΗΠΑ δε θα πρέπει να θεωρούν πλέον δεδομένη τη βάση του Ιντσιρλίκ. Η Ρωσία έχει να αναμένει συνεργασία σε όλα τα επίπεδα αν και επισημαίνεται ότι οι σχέσεις των δύο χωρών ‘έχουν περάσει από σαράντα κύματα’, όπως μετά την κατάρριψη του Su-24, την απόρριψη από την Τουρκία του ρωσικού συστήματος αεροπορικής άμυνας Antey-2500 (S-300VM) και τις τουρκικές στρατιωτικές επεμβάσεις στη Συρία, γεγονός που ανάγκασε τη Ρωσία στην ανάπτυξη πυραύλων Iskander-M για την προστασία του Assad. Παρόλα αυτά, τα κοινά συμφέροντα Ρωσίας- Τουρκίας θα υπερκεράσουν τις όποιες διαφωνίες των δύο χωρών. Τούτο αν αναλογιστεί κανείς ότι ήδη ‘ξεχάστηκαν’ καταγγελίες του Ρωσικού Υπουργείου Άμυνας για χρηματοδότηση και προμήθεια όπλων από τον Erdogan προς τον ISIS και το παράνομο μεταξύ τους εμπόριο συριακού πετρελαίου (σχετ. *‘Ночь длинных последствий’* (Η νύχτα των μεγάλων συνεπειών)⁴¹⁷. Υπάρχει πάντως και η εκτίμηση του Dmitry Driese ότι τίποτε δεν θα αλλάξει από την νέα κατάσταση αφού η Μόσχα δεν έχει να κερδίσει κάτι παραπάνω υποστηρίζοντας τον ιστορικό της αντίπαλο την Τουρκία, οι Βρυξέλλες θα συνεχίσουν να ‘ταλαιπωρούνται’ με τα ατέλειωτα παζάρια του Erdogan και η Ουάσιγκτον αναγκαστικά θα συνεχίσει να κάνει ‘τα στραβά μάτια’ όπως έκανε με την παράνομη εισβολή στην Κύπρο το 1974 («*Ничего хорошего после переворота в Турции Москве ожидать не стоит*» (‘Τίποτα καλό μετά το πραξικόπημα στην Τουρκία η Μόσχα δεν πρέπει να αναμένει’)⁴¹⁸. Την ίδια επιφυλακτικότητα εκφράζει στην Kommersant και ο εμπειρογνώμονας, Mikhail Alekseevich, αναλύοντας ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο να υπονομευτεί η συμμαχία δεκαετιών ανάμεσα σε ΗΠΑ και Τουρκία, λόγω μη έκδοσης του Gulen, ενώ οι διαπραγματεύσεις Ρωσίας-Τουρκίας δε φαίνεται να οδηγούν σε απτά αποτελέσματα (σχετ. *«Речь идет о илльной мобилизации сторонников Эрдогана»* (Λόγος γίνεται για θορυβώδη κινητοποίηση υποστηρικτών του Ерντογάν’))⁴¹⁹. Αναφερόμενος στην επίπτωση του πραξικοπήματος στις διμερείς σχέσεις της Τουρκίας με δυτικά κράτη, ο Semyon Baghdasaron επικεντρώνεται στη ψύχρανση των επαφών Γερμανίας-Τουρκίας αφού η πρώτη αποκαλεί τη δεύτερη ‘βάση της διεθνούς τρομοκρατίας’. Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν αφίσταται της πραγματικότητας δεδομένων των αποδεδειγμένων δεσμών του Erdogan με τη ‘Μουσουλμανική Αδελφότητα’ στην Αίγυπτο και τη Χαμάς στα Παλαιστινιακά εδάφη (‘*«Настолько плохих отношений у Германии с Турцией никогда не было»*’ (‘‘Τόσο κακές σχέσεις της Γερμανίας με την Τουρκία ποτέ δεν υπήρξαν’’)⁴²⁰. Άλλωστε η Γερμανία έχει καταστεί όμηρος της μεγάλης τουρκικής μειονότητας που ζει στη χώρα και των ατέλειωτων προσφυγικών ροών (σχετ. *‘Турецкая заноза’*, (Τουρκικό θραύσμα)⁴²¹. Στο άρθρο *‘Австрия вызвала посла Турции после демонстрации в поддержку Реджепа Тайипа Эрдогана’* (Η Αυστρία κάλεσε τον Πρεσβευτή της Τουρκίας μετά τη διαδήλωση για την

⁴¹⁶ Барсуков Ю, (27 июля 2016).

⁴¹⁷ Сафронов И, (25 июля 2016).

⁴¹⁸ Дризе Д, (18 июля 2016).

⁴¹⁹ Коммерсантъ Г, (18 июля 2016).

⁴²⁰ Коммерсантъ, (17 августа 2016).

⁴²¹ Коммерсантъ, (22 августа 2016).

υποστήριξη του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν) μεταφέρεται η έντονη δυσαρέσκεια της αυστριακής κυβέρνησης κατά του Τούρκου Πρεσβευτή για τη διοργάνωση διαδηλώσεων στη χώρα υπέρ του Erdogan καθώς τούτο αποτελεί 'έντεχνη' διάχυση του εσωτερικού προβλήματος της Τουρκίας στο εξωτερικό. Η τακτική αυτή του Erdogan επεκτείνεται και στην υπόλοιπη Ευρώπη, την Ασία, την Αφρική, την Αμερική και τη Μέση Ανατολή⁴²². Η διεθνοποίηση πάντως της τουρκικής εσωτερικής κρίσης είναι ήδη γεγονός καθώς, κατά τον Alexander Rar, ισλαμιστικές τρομοκρατικές ενέργειες στη Γερμανία και τη Γαλλία συνδέονται άμεσα με τις μεταναστευτικές ροές, ο έλεγχος των οποίων έχει αναληφθεί με διεθνή σύμβαση από τον Erdogan (σχετ. «*Это первый теракт в Германии за многие годы*», (Αυτή είναι η πρώτη επίθεση στη Γερμανία για πολλά χρόνια)⁴²³. Ο αρθρογράφος πάντως Shamsudin Mamaev θεωρεί ότι εφόσον πλέον άλλαξαν οι συμμαχίες, η Μόσχα δύναται να πείσει ευχερέστερα την Άγκυρα να εγκαταλείψει τη στήριξη ισλαμιστικών παραστρατιωτικών οργανώσεων και ούτω να νικηθεί ευκολότερα το 'Ισλαμικό Χαλιφάτο' με τις διεθνείς διασυνδέσεις του (σχετ. «*Дружить против*, (Κάνε φίλους ενάντια)⁴²⁴. Σε περιφερειακό επίπεδο, μεταφέρεται από την Kommersant η είδηση των προσπαθειών του Erdogan να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με το Ιράν, επιλογή που αποτελεί γι αυτόν μονόδρομο δεδομένης της 'αποστασιοποίησής', του από τις ΗΠΑ και το Ισραήλ (σχετ. «*Реджеп Тайип Эрдоган: Турция готова вместе с Россией восстановить мир в регионе*» (Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν: Τουρκία είναι έτοιμη με τη Ρωσία να αποκαταστήσει την ειρήνη στην περιοχή)⁴²⁵. Οι κινήσεις αυτές βρίσκουν ευήκοα ώτα στην κυβέρνηση του Ιράν (σχετ. «*МИД Ирана: Хасан Роухани и Владимир Путин обсудят помощь Реджепу Тайипу Эрдогану*» (Το ιρανικό υπουργείο Εξωτερικών: ο Χασσάν Ρουχαμί και ο Βλαδιμίρ Πούτιν θα συζητήσουν βοήθεια προς τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν)⁴²⁶. Εντούτοις η βιωσιμότητα της τριμερούς συμμαχίας Τουρκίας-Ιράν-Ρωσίας καθίσταται αμφίβολη λόγω των αντικρουόμενων επιδιώξεων. Τούτο γιατί η σουνιτική Τουρκία αντιμάχεται το σιιτικό Ιράν για την κυριαρχία στον ισλαμικό κόσμο, ο Assad αποτελεί μέλο της έριδος μεταξύ Τουρκίας- Ιράν και Ρωσίας. Η δε Τουρκία συνιστούσε ως τώρα για το Ιράν 'το μισθωμένο όργανο του μεγάλου εχθρού των ΗΠΑ' ή τον 'πράκτορα της Δύσης', ιδιότητα που δύσκολα θα αποβάλλει (σχετ. «*Засоюзилось*, (Ενώθηκαν)⁴²⁷. Πέραν αυτού, οι Κούρδοι διχάζουν τα ως άνω μέρη καθ'όσον η Ρωσία συνεργάζεται μαζί τους, όποτε εξαπολύει επιθέσεις κατά των ισλαμιστών στη Συρία, ενώ Τουρκία και Ιράν αναζητούν μία κοινή πλατφόρμα συνεργασίας για την αποτροπή κάθε κουρδικής αποσχιστικής τάσης (σχετ. «*Признали примирение*, (Αναγνωρισμένη συμφιλίωση)⁴²⁸. Ο Sergey Strokan εστιάζει στην επερχόμενη εξομάλυνση των σχέσεων των παρά την Κασπία χωρών, και στο ρόλο της Τουρκίας, που μετατρέπεται πλέον σε μοχλό της ευρασιατικής ολοκλήρωσης (σχετ. «*Россия сосредотачивается на евразийском пространстве*» (Η Ρωσία επικεντρώνεται στον ευρασιατικό χώρο)

⁴²² Коммерсантъ d, (21 июля 2016).

⁴²³ Коммерсантъ, (19 июля 2016).

⁴²⁴ Мамаев Ш, (1 августа 2016).

⁴²⁵ Коммерсантъ d, (18 июля 2016).

⁴²⁶ Коммерсантъ, (8 августа 2016).

⁴²⁷ Степанов Г, (15 августа 2016).

⁴²⁸ Сафронов И, (15 августа 2016).

⁴²⁹. Εξαιρετικά εμβριθής, εμπειριστατωμένη και τεκμηριωμένη είναι η ανάλυση του Pyla Lakstygai για το κατά πόσο το ενλόγω πραξικόπημα μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία του κράτους του Κουρδιστάν. Έτσι ένας συντονισμός και μία υπέρβαση των εσωτερικών διαιρέσεων της κουρδικής οργάνωσης που δρα στην Τουρκία (PKK), με τις αντίστοιχες στη Μέση Ανατολή (KDP, PUK, KDP, CPM, DCT και PSK) σε συνδυασμό με την αστάθεια στην περιοχή αλλά κυρίως την βαθύτατη πολιτική κρίση στην Τουρκία μπορεί να οδηγήσουν σε ανάδυση κουρδικού κράτους (σχετ. *‘Знаки различия’*, (Διακριτικά σημάδια))⁴³⁰. Η Kommersant αναφέρεται και σε μία επιμέρους τριβή των ελληνο-τουρκικών σχέσεων, κατόπιν της αίτησης ασύλου στρατιωτικών, συμμετεχόντων στο πραξικόπημα, που εισήλθαν παράνομα με ελικόπτερο στο ελληνικό έδαφος, διαμάχη που δεν επιθυμεί σε καμία περίπτωση η Αθήνα (σχετ. *«Ссориться с Турмией Греции совершено не хочется»*, (‘Να φιλονικήσει με την Τουρκία η Ελλάδα δε θέλει πραγματικά’))⁴³¹.

Συμπεραίνεται εκ της συγκριτικής ανάλυσης των ανωτέρω δημοσιευμάτων ότι στα υπό κρίση αμερικανικά και ρωσικά δίκτυα η θεματολογία κινείται στο πλαίσιο που ορίζουν οι δρώντες πολιτικοί κατά τη θεωρία ‘Index hypothesis’. Το ‘CNN effect’ δεν τυγχάνει εφαρμογής αφού τα ΜΜΕ ακολουθούν την επικαιρότητα, όπως αυτή διαμορφώνεται από τους πολιτικούς. Επίσης η ‘authoritarian theory’ όπως θα περίμενε κανείς για τα ρωσικά ΜΜΕ δεν ισχύει αφού η κάλυψη των Ρωσικών μέσω των προσομοιάζει σε αυτή των αμερικανικών. Τούτο προκύπτει από το ότι σε όλα τα εξεταζόμενα μέσα αναμοχλεύονται τα ίδια σενάρια για τους πρωτεργάτες και υποκινητές του πραξικοπήματος Gulen-CIA, στρατιωτικοί υπό τον έλεγχο ή την ανοχή του Erdogan, χωρίς να παρέχονται επαρκείς αποδείξεις παρά μόνο εκτιμήσεις που βασίζονται στη φημολογία λόγω ακριβώς της χρονικής εγγύτητας της εξεταζόμενης περιόδου με το πραξικόπημα. Σε σχέση με τις επιπτώσεις του πραξικοπήματος στο εσωτερικό της Τουρκίας γίνεται αδιακρίτως από όλα τα ΜΜΕ λόγος για απηνείς διώξεις, για έναν αυταρχικό Πρόεδρο, για αναζωπύρωση του χάσματος λαϊκών-ισλαμιστών και για κίνδυνο εξ’ αυτού ανάφλεξης του κουρδικού ζητήματος. Για τον αντίκτυπο του ‘failed coup’ στις διεθνείς σχέσεις όλα τα ΜΜΕ αναλύουν το ‘μετέωρο βήμα’ του Προέδρου μεταξύ NATO-ΗΠΑ-ΕΕ και Ρωσίας-Κίνας και των περιφερειακών συμμάχων τους και το ρόλο που θα παίξει η τελική επιλογή στη διαμόρφωση της πολιτικής κατάστασης στη Μέση Ανατολή, δεδομένου του κομβικού ρόλου της Τουρκίας. Συνεπώς στην εξεταταζόμενη περίπτωση δεν ισχύουν τόσο οι επικρίσεις τούρκων αναλυτών για την αντικειμενικότητα της κάλυψης από δυτικά ΜΜΕ⁴³² όσο και το γενικό συμπέρασμα των Zakem V *et.al.* για

⁴²⁹ Строкань С, (1 августа 2016).

⁴³⁰ Лакстыгал И, (25 июля 2016).

⁴³¹ Павлюченко Н, (18 июля 2016).

⁴³² Ειδικότερα, οι Ulker και Efe, κατηγορούν τα δυτικά ΜΜΕ για ‘Hypocrisy ...and victim reversal’. Για τη θεμελίωση της παραδοχής τους παραπέμπουν μόνο στο ήδη μνημονευθέν άρθρο στο New York Post website “Why the coup in Turkey could mean hope?”, το οποίο ως προαναφέρθη ήταν η εξαίρεση και όχι ο κανόνας. (Ulker O, Efe I, (11 August 2016)). Στο ίδιο πνεύμα και η αυστηρή κριτική του Dr Cherkauoi, ο οποίος απομονώνει το ως άνω The New York Times tweet και καταλήγει ότι αυτού του είδους τα σχόλια εγείρουν αμφιβολίες για τα standards της δημοσιογραφίας σε σχέση με το συγκεκριμένο επεισόδιο (Cherkauoi T, (2018)). Ομοίως ο Şener υποστηρίζει ότι η διφορούμενη ύποπτη στάση των δυτικών ΜΜΕ προς τους συνωμότες, ένωσε τον Τουρκικό λαό θέτοντας περαιτέρω το ερώτημα της παραμονής της Τουρκίας στο NATO. Τούτο αυθαιρέτως υποστηρίζεται καθ’όσον μέσα στην πλειάδα των άρθρων μόνο το άρθρο της White στο CNN φαίνεται να δείχνει συμπάθεια

τα Ρωσικά ΜΜΕ ότι ο ρόλος των media στην προώθηση της εξωτερικής πολιτικής του Putin έχει καταστεί πλέον ορατός⁴³³. Όθεν η συγκριτική επισκόπηση της κάλυψης Αμερικανικών και Ρωσικών ΜΜΕ φαίνεται πως έχει γίνει στο πλαίσιο της 'Index Hypothesis' σε πνεύμα πολυφωνίας, χωρίς 'πραγματικές ιστορίες φανταστικής κατασκευής'⁴³⁴ και με την έννοια αυτή και η δεύτερη, σχετική υπόθεση του παρόντος πονήματος μπορεί να θεωρείται αποδεδειγμένη.

5. Τελικές παρατηρήσεις

Η παρούσα μελέτη επιχείρησε να μην εξετάσει αποσπασματικά την αποτυχημένη απόπειρα ανατροπής του Erdogan. Τουναντίον την ενέταξε στον ευρύτερο αγώνα για επικράτηση μεταξύ κεμαλιστών-λαϊκών-δυτικόστροφων και μετριοπαθών ισλαμιστών, όπως στο πλαίσιο της αμερικανορωσικής διαμάχης για επικράτηση στη Μέση Ανατολή. Κατέδειξε ότι επρόκειτο για πραξικόπημα κατά την νομική του όρου έννοια ενώ συνέτρεξαν σε μεγάλο βαθμό και γεγονότα, όπως οι μαζικές εκκαθαρίσεις αντιπάλων, άτινα είναι συμφυή με την αποτυχία ενός πραξικοπήματος. Τα ως άνω Αμερικανικά και Ρωσικά ΜΜΕ κάλυψαν στο πλαίσιο της 'Index hypothesis' το συμβάν με αναφορές για τους συντελεστές του και στα παρεπόμενά του στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Τουρκίας αλλά και στις διεθνείς σχέσεις.

Πέραν αυτών πρέπει εν κατακλείδι να σημειωθεί, για τις μελλοντικές εξελίξεις στην Τουρκία, ότι το σημαντικότερο πλήγμα που επέφερε το αποτυχημένο πραξικόπημα της 15-16^{ης} Ιουλίου 2016 είναι η έντονη καχυποψία και η απώλεια εμπιστοσύνης όχι μόνο μεταξύ κεμαλιστικών και μετριοπαθών ισλαμιστών αλλά και εντός αυτών των τελευταίων⁴³⁵. Όπως δε ορθά επισημαίνει ο Fisher 'εφόσον χαθεί η εμπιστοσύνη κανείς δεν θέλει να είναι το κορόιδο ενώ οι υπόλοιποι σχεδιάζουν να κάνουν το σπιούνο'⁴³⁶. Αυτή ακριβώς η διαρκής έλλειψη εμπιστοσύνης στο εντονότατα φορτισμένο εσωτερικό, τοξικό πολιτικό κλίμα στην Τουρκία⁴³⁷, σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις του αμερικανικού και ισραηλινού παράγοντα ίσως αποτελέσει το πρελούδιο ενός νέου πραξικοπήματος⁴³⁸.

προς τους πραξικοπηματίες ενώ η συντριπτική πλειονότητα των αναλύσεων απλώς μένει σε μία αναπαραγωγή των σεναρίων που δεν απέχουν των αντίστοιχων ρωσικών (Şener A, (2016), p. 162). Πιθανόν παρόμοιες αναλύσεις να είναι προϊόντα self-censorship ως απόρροια της κήρυξης της χώρας σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης (Human Rights Watch, (2016), p.12).

⁴³³ Zakem V *et.al*, (2018), *op.cit.* abstract.

⁴³⁴ Eco U, (1994), p. 99.

⁴³⁵ Βλ. τις εκκαθαρίσεις στελεχών εντός του AK Party, που προανήγγειλε ο Erdogan μετά την ήττα στις δημοτικές εκλογές της 31 Μαρτίου 2019, καθώς θεώρησε ότι υπονόμισαν την εκλογική εκστρατεία του κόμματος (Haaretz (27 April 2019)).

⁴³⁶ Fisher M, (December 3, 2013).

⁴³⁷ Civil Rights Defenders, (2018), p.13.

⁴³⁸ Βλ. εκτιμήσεις Τούρκων αναλυτών ότι δεν αποκλείεται έως το 2023 να ξεσπάσει νέο πραξικόπημα εναντίον του Erdogan με δυτική στήριξη, προκειμένου η χώρα να επιστρέψει στην 'κανονικότητα', ήτοι στην αποκατάσταση των σχέσεων με το NATO, την ΕΕ, και το Ισραήλ, στην έναρξη ουσιαστικού διαλόγου με Ελλάδα και Κύπρο, στην εγκατάλειψη των δεσμών με διεθνείς ισλαμιστικούς κύκλους και στην απομάκρυνση του ευρασιατικού 'ονείρου' (Aktar C, (July 18, 2019)).

6. Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2019), Πώς καθορίζονται οι προτεραιότητες, *Ed. Online*, διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-and-goals/how-priorities-are-set_el, (πρόσβαση 22/05/2019).

Ίσαρη Φ, Πουρκός Μ, (2015), *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*, Εκδ. Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, Αθήνα, σ. 125.

Μανιτάκης Α, (2004), *Ελληνικό Συνταγματικό δίκαιο*, τ.1, Εκδ. Σάκκουλας ΑΕ, Αθήνα σσ. 185-186.

Μπόκλουντ-Λαγοπούλου Κ, (1983) 'Τί είναι η σημειωτική', *Διαβάζω, Αφιέρωμα*, Τομ. 71, σ. 18.

Παπαδάκη Π, (2017), 'Η Νομική Θεωρία της Επανάστασης', Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών 'Δημήτρης Μπάτσης' (διαθέσιμο στο: http://www.ikempatsis.gr/wp-content/uploads/2017/02/%CE%A3%CE%94%CE%9D%CE%A4_1.pdf, (πρόσβαση 2/5/2019), σσ 22-24, 34-35, 41, επ.

Πουρκός Μ, Δαφέρμος Μ (2010), *Ποιοτική έρευνα στις κοινωνικές Επιστήμες, Επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα*, Εκδ. Μοτίβο Α.Ε, Αθήνα, σ. 36.

Ράϊκος Α, (2017), *Γενική Πολιτειολογία και Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα τ.Ι, σσ. 119 επ.

Τουλουμάκου-Καραθανάση Ε, (2004), *Η ηθική φιλοσοφία του Αριστοτέλη στη φιλοσοφική σκέψη του μεσοπολέμου*, Διδακτορική Διατριβή, ΑΠΘ, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Θεσσαλονίκη, , available at: <http://ikee.lib.auth.gr/record/13255/files/gri-2005-470.pdf>, (accessed 14/05/2019), σ. 18.

Χασάπης Α, Βαμβακίδου Ι, Φωτόπουλος Ν, (2011), 'Βίωμα, Μεταφορά, Πολυτροπικότητα & Spectacle Vivant: Η συναυλία της Madonna "The confessions tour"', *Ηλεκτρονικός Συλλογικός Τόμος*, Ψηφιακές Εκδόσεις Νησίδες., 1, Κεφ.17, σ. 1.

CNN Greece, (6 Μαΐου 2019), Ο Ερντογάν δεν... χάνει ποτέ! Επαναλαμβάνονται οι δημοτικές εκλογές στην Κωνσταντινούπολη, *Εκδ. Online*, CNN Greece, διαθέσιμο στο: <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/175582/o-erntogan-den-xanei-pote-epanalamvanontai-oi-dimotikes-ekloges-stin-konstantinoypoli>, (πρόσβαση 14/07/2019).

CNN Greece, (20 Ιουλίου 2019), Τουρκία: 141 φορές ισόβια σε 17 κατηγορούμενους για το αποτυχημένο πραξικόπημα, *Εκδ. Online*, CNN Greece, διαθέσιμο στο <https://www.cnn.gr/news/kosmos/story/181411/toyrkia-141-fores-isovia-se-17-katigoroymenous-gia-to-apotyximeno-praxikopima>, (πρόσβαση 20/06/2019).

Iefimerida, (20 Δεκεμβρίου 2018), Τι σημαίνει ο όρος «Γαλάζια Πατρίδα» που χρησιμοποιούν οι Τούρκοι στρατηγοί, *Ed. Online*, available at: <https://www.iefimerida.gr/news/466858/ti-simainei-o-oros-galazia-patrida-poy-hrisimopoioun-oi-toyrkoi-stratigoi>, (accessed 10/07/2019).

Newsbreak, (13 Ιουλίου 2019), Στο πλευρό του Ερντογάν για τους S-400 και η αντιπολίτευση, *Εκδ. Online*, available at: <https://www.newsbreak.gr/kosmos/sto-pleyro-toy-erntogan-gia-toys-s-400-kai-i-antipoliteysi/>, (accessed 14/7/2019).

New247, (2018), Τουρκία: Δύο χρόνια από το πραξικόπημα και οι φυλακές ακόμη γεμίζουν, *Εκδ. Online*, διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/kosmos/toyrkia-dyo-chronia-apo-to-praxikopima-kai-oi-fylakes-akomi-gemizoyn.6633046.html>, (πρόσβαση 14/07/2019)

News247 (2016), Τα πέντε πραξικοπήματα της Τουρκίας. Οι πιο αδίστακτοι στρατηγοί, *Εκδ. Online*, διαθέσιμο στο: <https://www.news247.gr/afieromata/ta-pente-praxikopimata-tis-toyrkias-oi-pio-adistaktoi-stratigoi.6441930.html>, (πρόσβαση 29/06/2019).

Pressroom (Δεκεμβρίου 12, 2017), Κιλιντσάρογλου κατά Ερντογάν-Ελλάδας: Τον καταγγέλλει γιατί έβαλε θέμα Λωζάνης-Διεκδικεί 18 ελληνικά νησιά, *Εκδ. Online*, διαθέσιμο στο: <https://www.presspublica.gr/kilintsaroglou-kata-erntogan-elladaston-katangelli-giati-evale-thema-lozanis-diekdiki-18-ellinika-nisia/>, (πρόσβαση 26/06/2019).

Ξενόγλωσση

Αγγλόφωνη

Aemy Elyanin Mat Z, Jaffary A, Idris Z, (2014), ‘Inter-Religious Dialogue: The Perspective of Malaysian Contemporary Muslim Thinkers’, *International Journal of Islamic Thought*, Vol. 5, p. 3.

Al Jazeera, (16 July 2016), Turkey coup attempt: Reaction from around the world, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/news/2016/07/turkey-coup-attempt-reaction-world-160715215141043.html>, (accessed 5/9/2019).

Al Jazeera, (29 June 2016), Russia closes 'crisis chapter' with Turkey, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/russia-closes-crisis-chapter-turkey-160629131937917.html>, (accessed 31/8/2019).

Al Jazeera, (3 June 2018), Journalism or propaganda ? US state-sponsored media, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/programmes/listeningpost/2018/06/journalism-propaganda-state-sponsored-media-180602110533574.html>, (accessed 21/07/2019).

Al-Obaidi M, (2017), ‘Turkey After Failed Coup d’état: Internal and External Repercussions’, *Journal of US-China Public Administration*, Vol. 14, No. 3, p. 153.

Al Sarhan A, (2017), ‘United States Foreign Policy and the Middle East’, *Open Journal of Political Science*, pp. 454-472.

Althaus S, Edy J, Entman R, Phalen P, (1996), 'Revising the indexing hypothesis: Officials, media, and the Libya crisis', *Journal Political Communication*, Vol. 13, p. 407.

Akkoc R, (28 August 2019), Turkey's most powerful president since Ataturk: A profile of Recep Tayyip Erdogan, *Ed. Online*, available at: <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/turkey/11548369/Turkeys-most-powerful-president-since-Ataturk-A-profile-of-Recep-Tayyip-Erdogan.html>, (accessed 08/06/2019).

Aktar C, (July 18, 2019), Are Turkish coup d'états over?, *Ed. Online*, available at: <https://ahvalnews3.com/failed-coup-attempt/are-turkish-coup-detats-over>, (accessed 19/07/2019).

Ahvalnews, (7 April 2019), 'Thousands in Istanbul join pro-Palestine march', *Ed. Online*, Ahvalnews, available at: <https://ahvalnews.com/protests/thousands-istanbul-join-pro-palestine-march>, (accessed 13/05/2019)

Anadolu Agency (AA), (July 21, 2016), Western media criticized over coup coverage, *Ed. Online*, available at: <https://www.aa.com.tr/en/europe/western-media-criticized-over-coup-coverage/612510>, (accessed 2/8/2019).

Anastasopoulos A, Kolovos E, (2007), *Ottoman rule and the Balkans, 1760-1850 conflict, transformation, adaptation*, Ed. University of Crete – Department of History and Archaeology, Rethymno, pp. 77-94.

Angey G, (2018), 'The Gülen Movement and the Transfer of a Political Conflict from Turkey to Senegal', *Politics, Religion & Ideology*, Vol. 19, Issue 1, pp. 53-68.

Arango T, Yeginsu C, (July 15, 2016), Turkish President Returns to Istanbul in Sign Military Coup Is Faltering, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/2016/07/16/world/europe/military-attempts-coup-in-turkey-prime-minister-says.html?searchResultPosition=1>, (accessed 31/7/2019).

Arango, T, Yeginsu, C a, (16 July 2016), As Turkey Coup Unfolded, 'The Whole Night Felt Like Doomsday', *Ed. Online*, The New York Times, available at: https://www.nytimes.com/2016/07/17/world/europe/as-the-coup-in-turkey-unfolded-the-whole-night-felt-like-doomsday.html?ref=world&_r=0, (accessed 31/7/2019).

Arango T, Yeginsu C b, (July 16, 2016), Turkey Rounds Up Thousands of Military Personnel, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/2016/07/17/world/europe/turkey-attempted-coup-erdogan.html?searchResultPosition=7>, (accessed 31/7/2019).

Arango T, Barnard A, Yeginsu C, (Aug. 24, 2016), Turkey's Military Plunges Into Syria, Enabling Rebels to Capture ISIS Stronghold, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/2016/08/25/world/middleeast/turkey-syria-isis.html?searchResultPosition=3>, (accessed 31/7/2019).

Arango T, (Aug. 25, 2016), With Operation in Syria, Erdogan Shows His New Power Over Turkey's Military, *Ed. Online*, The New York Times, available at:

<https://www.nytimes.com/2016/08/26/world/europe/turkey-tanks-syria.html?searchResultPosition=2>, (accessed 31/7/2019).

Arqoub O, (2018), Israeli Media Coverage for The Failed Coup Attempt in Turkey 2016, "Yedioth Ahronoth" Newspaper as a Case Study, *Conference Paper*, 1st International CICMS Conference Proceedings, Kuşadası, p. 508.

Arslan A, (2005), 'The evaluation of parliamentary democracy in turkey and Turkish political elites', *Historia Actual Online*, p.140.

Aydintasbas A, (2016), 'The Good, The Bad, and the Gülenists: The Role of the Gülen Movement In Turkey's Coup Attempt', *European Council for Foreign Relations*, Vol. 188, p.1.

Aydogan A, Slapin J, (2015), 'Left-right reversed: Parties and ideology in modern Turkey', *Party Politics*, Vol. 21, Issue 4, p. 615.

Associated Press a, (July 16, 2016), US would consider extradition request for exiled cleric, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/us/us-would-consider-extradition-request-for-exiled-cleric>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press b, (16 July 2016), US-based Turkish cleric denies involvement in coup, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/us/us-based-turkish-cleric-denies-involvement-in-coup>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press c, (16 July 2016), Turkish president says he's in control, coup faltering, *Ed. Online*, Fox News, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkish-president-says-hes-in-control-coup-faltering>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (July 17, 2016), Turkey arrests 100 judges, 60 military for alleged coup ties, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkey-arrests-100-judges-60-military-for-alleged-coup-ties>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (July 20, 2016), The Latest: Turkey bars all foreign assignment for academics, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/the-latest-turkey-bars-all-foreign-assignment-for-academics>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (July 20, 2016), Experts: Restoring death penalty in Turkey would be risky, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/experts-restoring-death-penalty-in-turkey-would-be-risky>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press a, (July 18, 2016), For those who love him, Turkey's Erdogan is the "Tall Man", *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/for-those-who-love-him-turkeys-erdogan-is-the-tall-man>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press b, (July 18, 2016), Turkey economy facing fresh problems after coup attempt, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkey-economy-facing-fresh-problems-after-coup-attempt>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press c, (July 18, 2016), The Latest: EU poised to back rule of law in Turkey, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/the-latest-eu-poised-to-back-rule-of-law-in-turkey>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (July 29, 2016), Pentagon says no US military support for Turkey coup, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/us/pentagon-says-no-us-military-support-for-turkey-coup>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (Aug. 1, 2016), Tensions between US, Turkey at a high point, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/us/tensions-between-us-turkey-at-a-high-point>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (Aug. 4, 2016), The Latest: Austrian leader suggests Turkey EU bid 'reset', *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/the-latest-austrian-leader-suggests-turkey-eu-bid-reset>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (Aug. 9, 2016), Turkey unlikely to drop Syria rebels in latest realignment, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkey-unlikely-to-drop-syria-rebels-in-latest-realignment>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (July 31, 2016), Erdogan supporters denounce failed coup at rally in Germany, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/erdogan-supporters-denounce-failed-coup-at-rally-in-germany>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (August. 22, 2016), Analysis: Turkey's potentially momentous shift on Assad, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/analysis-turkeys-potentially-momentous-shift-on-assad>, (accessed 1/8/2019).

Associated Press, (August. 24, 2016), Turkey targets Gulen-inspired projects around the world, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkey-targets-gulen-inspired-projects-around-the-world>, (accessed 1/8/2019).

Azeri S, (2016), 'The July 15 Coup Attempt in Turkey: The Erdogan–Gülen Confrontation and the Fall of 'Moderate' Political Islam', *Critique*, p. 465.

Baiquni B, (2016), Making sense of failed coup d'état in Turkey and its aftermath, Conference Proceedings – ARICIS, Vol, I, pp. 695-698.

Balabanova E, (2007), *Media, Wars and Politics: Comparing the Incomparable in Western and Eastern Europe*, Ed. Ashgate Publishing limited, Aldershot, p. 9.

Balamir C, (2019), 'Turkey's Relations with Russia after the Failed Coup: A Friend in Need of a Friend Indeed', *New Middle Eastern Studies*, Vol. 9, Issue 1, p. 36.

Balci B, (17 January 2014), 'What Are the Consequences of the Split Between Erdoğan and Gülen on Turkey's Foreign Policy?', *Foreign Policy Journal*, *Ed. Online*, available at: <https://carnegieendowment.org/2014/01/17/what-are-consequences-of>

[split-between-erdo-and-g-len-on-turkey-s-foreign-policy-pub-54288](#), (accessed 19/05/2019).

Barner-Barry C, Hody C, (1994), 'Soviet Marxism-Leninism as Mythology', *Political Psychology*, Vol. 15, No. 4, pp. 609-630.

Barnes, P (1971), 'Scotland and the Glorious Revolution of 1688', *A Quarterly Journal Concerned with British Studies*, Vol. 3, No. 3, pp. 116-127.

Barnes P, Gregory Baum G (2016), *Conversations on Fethullah Gülen and the Hizmet Movement*, Ed. Lexington Books, Ed. London, p. 94.

BBCnews, (20 December 2003), 1969: Bloodless coup in Libya, *Ed. Online*, BBCnews, available at: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/september/1/newsid_3911000/3911587.stm, (accessed 09/06/2019).

BBCnews, (29 July 2014), Turkey PM Erdogan returns US Jewish award in Israel row, *Ed. Online*, BBCnews, available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-28544391>, (accessed 13/05/2019).

BBCnews, (28 November 2015), Turkey-Russia jet downing: Moscow announces sanctions, *Ed. Online*, BBCnews, available at: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34954575>, (accessed 31/8/2019).

Bennett, W (1990), 'Toward a theory of press-state relations', *Journal of Communication*, Vol. 20, no 2, p. 106.

Bermek S, (2019), Why Erdoğan's political machine is losing its grip over Turkey, *Ed. Online*, available at: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2019/04/12/why-erdogans-political-machine-is-losing-its-grip-over-turkey/>, (accessed 08/06/2019).

Bjørnskov C, Freytag A, Gutmann J, (2018), Coups, Regime Transition, and the Dynamics of Press Freedom, *IFN Working Paper No. 1225*, Research Institute of Industrial Economics, Stockholm, p. 18.

Bilgic B, (17 July 2019), Turkish court upholds jail term for ex-HDP leader, *Ed. Online*, available at: <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkish-court-upholds-jail-term-for-ex-hdp-leader/1534589>, (accessed 20/07/2019).

Bilici M, (2006), 'The Fethullah Gulen Movement and Its Politics of Representation in Turkey', *The Muslim World*, Vol. 96. pp. 6-8.

Bora B, (17 January 2017), Turkey's constitutional reform: All you need to know, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/01/turkey-constitutional-reform-170114085009105.html>, (accessed 7/9/2019)).

Bredemeier K a, (July 18, 2016 04:55 PM), Turkey, US Deadlocked Over Extradition of Alleged Coup-plotter Cleric, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkey-us-deadlocked-over-extradition-alleged-coup-plotter-cleric>, (accessed 27/7/2019).

Bredemeier K b, (July 19, 2016 01:24 AM), US Urges Turkey to Respect Rule of Law as it Probes Coup, *Ed. Online*, available at: <https://www.voanews.com/europe/us-urges-turkey-respect-rule-law-it-probes-coup-attempt>, (accessed 29/7/2019).

Brown N, Shahin E, (2010), *The Struggle Over Democracy in the Middle East: Regional Politics and External Policies*, Ed. Routledge, London, p. 152.

Browne R, (July 16, 2016), Why Turkey's coup attempt matters big time for the United States, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/16/politics/how-turkey-coup-affects-us-and-nato/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Browne R, (July 24, 2016), Could NATO be the next alliance to unravel?, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/24/politics/nato-trump-turkey-brexit/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Brulle R, Carmichael J, Jenkins C, (2012), 'Shifting public opinion on climate change: an empirical assessment of factors influencing concern over climate change in the U.S., 2002–2010', *Climatic Change*, Vol 114, Issue 2, p. 175.

Capelouto S, Tuysuz G, (July 23, 2016), Turkey: Presidential decree increases detention time for suspects, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/23/world/turkey-emergency-law/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Castañeda D,P, Markevich A, (2017), Democratic Support for the Bolshevik Revolution: An Empirical Investigation of 1917 Constituent Assembly Elections, *Ed. Online*, available at: <https://ssrn.com/abstract=3059131>, (accessed 30/06/2019), pp. 26-27.

Cengiz G, (2015), Transition from Soviet-Communist Media Theory to New Authoritarian Media System: Turkmenistan and Azerbaijan Media Case, *Revista de Stiinte Politice*, No. 47, pp. 257-265.

Centrih L, (2014), 'The Road to Collapse: The Demise of the League of Communists of Yugoslavia', *Research Paper Series of Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe No.2*, Belgrade, p. 20.

Cevallos D, (July 18, 2016), After failed Turkey coup, must U.S. extradite cleric? , *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/18/opinions/gulen-turkey-coup-erdogan-cevallos/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Çeviköz Ü, (28 September 2018), Turkey's relations with NATO & Russia: a foreign policy impasse?, *Ed. Online*, available at: <http://turkishpolicy.com/article/918/turkeys-relations-with-nato-russia-a-foreign-policy-impasse>, (accessed 17/07/2019).

Chaliand G, (1980), *A People Without a Country: The Kurds and Kurdistan*, Ed. Zed Books Ltd, London, p. 62.

Chang C, (December 2, 2015), Is the fight over a gas pipeline fuelling the world's bloodiest conflict? *Ed. Online*, available at: <http://www.news.com.au/world/middle>

east/is-the-fight-over-a-gas-pipeline-fuelling-the-worlds-bloodiest-conflict/news-story/74efc9a9554c10bd35e280b63a9afb74, (accessed 29/8/2019).

Chengu G, (March 18, 2019), America Created Al-Qaeda and the ISIS Terror Group, *Ed. Online*, Global Research, available at: <https://www.globalresearch.ca/america-created-al-qaeda-and-the-isis-terror-group/5402881>, (accessed 29/8/2019).

Cherkaoui T, (2018), Representation of Politics or Politics of Representation? Patterns of Western Mainstream Media Coverage during Turkey's 2018 Elections, *Report*, TRT Research Centre, Ed. Online, available at: <https://researchcentre.trtworld.com/images/files/reports/PatternsOfWesternMainstreamMediaCoverageDuringTurkey2018Elections.pdf>, (accessed 28 August 2019), p. 9.

CHP, (2019), CHP's vision for EU membership, Ed. Online, available at: <https://chpbrussels.org/chps-vision-for-eu-membership/>, (accessed 17/07/2019).

Chudziak M, (2017), 'The coup as a founding myth The ideological pillars of the New Turkey', *Point of View*, No 66, pp. 22-25.

Ciddi S, Esen B, (2014), 'Turkey's Republican People's Party: Politics of Opposition under a Dominant Party System', *Turkish Studies*, Vol. 15, Issue 3, p. 420.

Ciftci K, (2013), The Kemalist Hegemony in Turkey and the Justice and Development Party (AKP) as an 'Other', *L'Europe en Formation*, Vol. 1, No 367, pp. 143-169.

Cingi A, (2011), CHP: A Party on the Road to Social Democracy, *International Policy Analysis*, Friedrich Ebert Stiftung, available at: <https://library.fes.de/pdf-files/id/ipa/08193.pdf> (accessed 25/06/2019), p. 7.

Civil Rights Defenders, (2018), Turkey: A state in emergency, Report, Stockholm, p.13.

Cizre U, (2016), *The Turkish AK Party and its Leader: Criticism, opposition and dissent*, Ed. Routledge, London, p. 34.

Chaulia S, (22 August. 2016), 'As Turkey changes geopolitical course, will Syria begin to heal?', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/356745-turkey-strategy-change-syria/>, (accessed 7/8/2019).

CNN, (July 15, 2016), Failed military coup in Turkey, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/15/world/gallery/turkey-coup-attempt-0715/index.html>, (accessed 4/8/2019).

CNN, (July 26, 2016), Turkey unites in anti-coup rally, *Ed. Online*, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/25/europe/gallery/taksim-square-rally/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Cocoli I, (16 July 2016, 01:44 PM), Turkey Alleges Exiled Muslim Cleric Was Behind Coup Bid, *Ed. Online*, VOA news, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkey-alleges-exiled-muslim-cleric-was-behind-coup-bid>, (accessed 27/7/2019).

Cohen R, (July 16, 2016), Turkey's Coup That Wasn't, *Ed. Online*, available at: <https://www.nytimes.com/2016/07/18/opinion/turkeys-coup-that-wasnt.html?action=click&module=RelatedCoverage&pgtype=Article®ion=Footnote>, (accessed 31/7/2019).

Colborne M, Edwards M, (2018), Erdogan Is Making the Ottoman Empire Great Again, *Ed. Online*, available at: <https://foreignpolicy.com/2018/06/22/erdogan-is-making-the-ottoman-empire-great-again/>, (accessed 14/06/2019).

Commission Interaméricaine des Droits de l'Homme (1993), Rapport sur la situation des Droits de l'Homme en Haïti, *Ed. Online*, available at: <https://www.cidh.oas.org/countryrep/Haiti.93fr/chapitre.1.htm>, (accessed 12/06/2019).

Cook S, (26 July 2019), Erdogan Is Weak. And Invincible, *Ed. Online*, available at: <https://foreignpolicy.com/2019/03/26/erdogan-is-weak-and-invincible/>, (accessed 20/07/2019).

Çolak Ç, Bülent Şener B, Yunus M, (2017), 'Comparative analysis of the Turkish Presidential system with government systems including separation of powers', *Journal of faculty of Economics and Administrative Sciences*, Vol. 18, Issue 1, p. 125.

Coşkun, Bezen Balamir (2019) 'Turkey's Relations with Russia after the Failed Coup: A Friend in Need of a Friend Indeed?', *New Middle Eastern Studies*, Vol. 9, Issue 1, pp. 36-52.

Costello K, (2018), Russia's Use of Media and Information Operations in Turkey, Rand Corporation, *Ed. Online*, available at: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE200/PE278/RAND_PE278.pdf, (accessed 22/07/2019), p. 3.

Daily Kos, (June 7, 2015), CIA, RAND Ties Muddy APA Torture "Investigation", *Ed. Online*, available at: <https://www.dailykos.com/stories/2015/6/7/1391345/-CIA-RAND-Ties-Muddy-APA-Torture-Investigation>, (accessed 9/8/2019).

Daily Sabah (2019), Turkish Elections, *Ed. Online*, available at: <https://www.dailysabah.com/election-results>, (accessed 20/07/2019).

Daily Sabah Centre for Policy Studies (2016), 'July 15: Gülenist coup attempt', *Report*, Issue 3, pp. 28-29.

Dalay G, (16 July 2016), The people defeated the coup in Turkey, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2016/07/people-defeated-coup-turkey-160716112337899.html>, (accessed 28/9/2019).

Danesi M, (2004), *Messages, Signs, and Meanings: A Basic Textbook in Semiotics and Communication Theory*, Ed. Canadian Scholars' Press Inc. Toronto, p. 8.

Darnton R, (1989), The Revolutionary Character of the French Revolution, *Ed. Online*, available at: http://www.iea.usp.br/publicacoes/textos/copy_of_darntonfrenchrevolution.pdf, (accessed 31/05/2019), pp. 1-13.

Defence24.com, (4 August 2016), Turkish Units Surround The NATO Incirlik Base, *Ed. Online*, Defence24.com ,available at: <https://www.defence24.com/turkish-units-surround-the-nato-incirlik-base>, (accessed 8/9/2019).

Dettmer J a, (July 15, 2016), Experts Saw Signs of Turkish Military Discontent Before Coup, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/experts-saw-signs-turkish-military-discontent-coup>, (accessed 27/7/2019).

Dettmer J b , (July 16, 2016), Erdogan Launches Crackdown After Failed Coup in Turkey, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/erdogan-launches-crackdown-after-failed-coup-turkey>, (accessed 27/7/2019).

Demirtaş S, (January 8 2018), MHP to support Erdoğan in 2019 presidential election, calls on AKP for alliance, *Ed. Online*, Hurriyetdailynews, available at: <http://www.hurriyetdailynews.com/mhp-will-not-present-presidential-candidate-for-2019-election-bahceli-125379>, (accessed 19/05/2019).

Derman S, Oba H, (2016), ‘Making a determination from the operational code of a new and influential actor: President of Turkey Recep Tayyip Erdogan’, *Bilig*, No 79, p. 45.

Derpanopoulos G, Frantz E, Geddes B, Wright J, (2016), ‘Are coups good for democracy?’, *Research and Politics*, Vol. 3, Issue 1, p. 1.

Devran Y, Benrazek Y, (2017), ‘The French Media Coverage of the Turkish Failed Coup: Analytical Study of Le Monde Newspaper’, *Atatürk İletişim Dergisi*, Vol.12, p. 180.

Dogan R, (2018), ‘Political Islam (The Justice and Development Party in Turkey) Versus the Gülen Movement’, *Journal of Social Science Studies*, Vol. 5, No 2, pp. 92-94.

Dorian J, (18 May 2018), ‘Erdogan Seeks to Rally Support for Palestinians’, available at: <https://www.voanews.com/a/turkey-urges-muslim-nations-to-stand-with-palestinians/4400163.html>, (accessed 13/05/2019).

Dorian J, (9 January 2018), Erdogan Accuses US of 'Political Coup Attempt', *Ed. Online*, VOA news, available at: <https://www.voanews.com/europe/erdogan-accuses-us-political-coup-attempt> (accessed 26/8/2019).

Dragovic J, (2007), Why Did Yugoslavia Disintegrate? An Overview of Contending Explanations. In: Lenard J. Cohen and Jasna Dragovic-Soso, eds. State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration. Purdue University Press, pp. 20-21.

Drechsler W, (2009), ‘Political semiotics’, *Semiotica*, Vol 1, Issue 4, pp 83-84.

Dubrovsky D, (2017), The Bolsheviks and the Law: The Legacy of Arbitrary Justice, available at: <https://eurasianet.org/the-bolsheviks-and-the-law-the-legacy-of-arbitrary-justice>, (accessed 31/05/2019).

Durden T, (9 October 2015), Competing Gas Pipelines Are Fueling The Syrian War & Migrant Crisis, *Ed. Online*, available at: <http://www.zerohedge.com/news/2015-09-10/competing-gas-pipelines-are-fueling-syrian-war-migrant-crisis>, (accessed 29/8/2015).

Dursunoğlu I, (2019), 'The Socio-Political Analysis of the July 15 Coup Declaration', *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches*, Vol 11, Issue 18, pp. 2677, 2680, 2682.

Dumont P, (1984), The origins of Kemalist Ideology, in Landau Jakob M., Atatürk and the Modernization of Turkey, *Ed. Westview Press*, Colorado, p. 29.

Doucet L, (2018), 'Syria & the CNN Effect: What Role Does the Media Play in Policy-Making?', *Daedalus*, Vol, 147, Issue 1, p. 143.

Duzor M, (July 15, 2016 08:06 PM), What to Know About the Gulen Movement By Megan Duzor, *Ed. Online VOA News*, available at: <https://www.voanews.com/europe/what-know-about-gulen-movement>, (accessed 27/7/2019).

Eco U, (1994), *Six walks in the fictional woods*, *Ed. Harvard University Press*, Cambridge, Mass, p. 99.

Egan M, (July 16, 2016), Turkey's currency plunges amid military coup attempt, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://money.cnn.com/2016/07/15/investing/turkey-military-coup-lira-dollar/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Eissenstat H, (2017), Erdoğan as Autocrat: A Very Turkish Tragedy, *Report*, Program on Middle East Democracy, *Ed. Online*, available at: https://pomed.org/wp-content/uploads/2017/04/erdogan_as_autocrat.pdf, p. 14.

Ekathimerini, (30 May 2019), Erdogan: Turkey still committed to EU membership despite bloc's failed promises, *Ed. Online*, available at <http://www.ekathimerini.com/241077/article/ekathimerini/news/erdogan-turkey-still-committed-to-eu-membership-despite-blocs-failed-promises>, (accessed 15/07/2019).

El-Kazaz S, (2015), 'The AKP and the Gülen: The End of a Historic Alliance', *Middle East Brief*, No 94, p.3

Ellis T, (2019), Erdoğan's mosques in the Balkans, *Ed. Online*, available at: <http://www.ekathimerini.com/236852/article/ekathimerini/comment/erdogans-mosques-in-the-balkans>, accessed 10/07/2019)

Embassy of the Republic of Turkey in Washington, (2007), Constitution and Foundations of the State System, *Ed. Online*, available at: https://web.archive.org/web/20070115010917/http://www.turkishembassy.org/index.php?option=com_content&task=view&id=188&Itemid=165, accessed 14/06/2019).

Escobar P, (25 Aug. 2016), Hit the ATM: The Ankara-Tehran-Moscow coalition, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/357205-turkey-erdogan-russia-iran-isis/>, (accessed 7/8/2019).

European Commission, (2017), *Quality of Public Administration. A Toolbox for Practitioners*, Publications Office of the European Union, Ed. Publications Office of the European Union, Luxembourg, pp. 97-98.

European Commission (2019), Turkey: Membership status, *Ed. Online*, available at: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en, (accessed 17/07/2019).

Euronews, (9 January 2019), Turkey's Erdogan snubs Bolton as rift between NATO allies deepens, *Ed. Online*, available at: <https://www.euronews.com/2019/01/09/turkey-s-erdogan-snubs-john-bolton-rift-between-nato-allies-n956011>, (accessed 19/07/2019).

Fedorov A, (2015), Semiotic and Identification Analysis of Media Textson Media Education Classes With Students, *Journal of International Network Center for Fundamental and Applied Research*, Vol. 5, Issue 3, pp. 113, 118.

Fenton S, (17 July 2016), Turkey coup: Tensions between US and Erdogan administration rise after failed power grab, *Ed. Online*, Independent, available at: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/turkey-coup-erdogan-barack-obama-us-tensions-air-space-isis-a7141151.html>, (accessed 26/8/2019).

Fernandes R, Carvalhais I, (2018), 'Understanding Erdogan's leadership in the "New Turkey"', *JANUS.NET, e-journal of International Relations*, Vol. 9, No. 1, pp. 97-99.

Fields B, (2005), School Discipline Coverage in Australian Newspapers: Impact on Public Perceptions, Educational Decisions and Policy, *Paper presented at the AARE Annual Conference*, Parramatta, pp. 3,6.

Fırıncı Y, (2018), 'The Possible Interconnectedness of Religious Populism, Stigmatization, Dehumanization and Hate Crimes and an Evaluation on Muslims in Russia', *Medya ve Din Araştırmaları Dergisi | Journal of Media and Religion Studies*, Vol. 1, Issue 2, pp. 266-267.

Fisher M, (December 3, 2013), Thailand has had more coups than any other country. This is why, *Ed. Online*, The Washington Post, available at: https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/12/03/thailand-has-had-more-coups-than-any-other-country-this-is-why/?utm_term=.b581c83f9a9e, (accessed 08/06/2019).

Fisher M, (June 13, 2013), In case you weren't clear on Russia Today's relationship to Moscow, Putin clears it up, *Ed. Online*, The Washington Post, available at: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2013/06/13/in-case-you-werent-clear-on-russia-todays-relationship-to-moscow-putin-clears-it-up/>, (accessed 20 July 2019).

Findley C, (1986), 'Economic Bases of Revolution and Repression in the Late Ottoman Empire, *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 28, No. 1, p. 82.

Fox News a, (July 16, 2016), What we know about the terrorist behind the Nice attack; James Woolsey on fallout from 'clumsy' coup in Turkey, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/transcript/what-we-know-about-the->

[terrorist-behind-the-nice-attack-james-woolsey-on-fallout-from-clumsy-coup-in-turkey](#), (accessed 1/8/2019).

Fox News b, (July 16, 2016), Thousands in military detained as Turkey's government reasserts control after failed coup, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/thousands-in-military-detained-as-turkeys-government-reasserts-control-after-failed-coup>, (accessed 1/8/2019).

Fox News, (July 25, 2016), Geraldo vouches for US general accused of plotting failed Turkish coup, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/geraldo-vouches-for-us-general-accused-of-plotting-failed-turkish-coup>, (accessed 1/8/2019).

Fox News, (July 17, 2016), US jets resume strike missions against ISIS from key Turkey air base after power cut, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/us-jets-resume-strike-missions-against-isis-from-key-turkey-air-base-after-power-cut>, (accessed 1/8/2019).

Fox news, (July 19, 2016), Turkish coup attempt spawns conspiracy theories, bolsters Erdogan's clout, *Ed. Online*, Fox news, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkish-coup-attempt-spawns-conspiracy-theories-bolsters-erdogans-clout>, (accessed 26/8/2019).

Fox News, (August. 24, 2016), Turkey takes aim at ISIS, but also targets America's Kurdish allies, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/world/turkey-takes-aim-at-isis-but-also-targets-americas-kurdish-allies>, (accessed 1/8/2019).

Fox T, (20 June, 2019), Main officers in Turkey's failed coup handed life sentences, *Ed. Online*, Al Jazeera, available at: <https://www.aljazeera.com/news/2019/06/main-officers-turkey-failed-coup-handed-life-sentences-190620105552096.html>, (accessed 26/8/2019).

Gaines S, (2017), Repression, Civil Conflict, And Leadership Tenure: A Case Study of Turkey, Paper, Institute for International Economic Policy, *Ed. Online*, University of Leeds, available at: <https://www2.gwu.edu/~iiep/assets/docs/papers/2017WP/GainesIIEP2017-14.pdf>, p.23.

Gedmin J, Schmitt S, (July 21, 2016), Europe in crisis: After Turkey, Nice and Brexit... can Germany lead the way?, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/opinion/europe-in-crisis-after-turkey-nice-and-brex-it-can-germany-lead-the-way>, (accessed 1/8/2019).

Gelfert A, (2018), 'Fake News: A Definition', *Informal Logic*, Vol. 38, No.1, pp.85-86.

Georgy Egorov, Sergei Guriev, Konstantin Sonin (2009), 'Why Resource-poor Dictators Allow Freer Media: A Theory and Evidence from Panel Data', *American Political Science Review* Vol. 103, No. 4, p. 645.

Ghitis F, (July 21,2016), Will Erdogan's countercoup succeed?, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/21/opinions/turkish-coup-erdogan-winning-ghitis/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Gilboa E, (2005), 'The CNN Effect: The Search for a Communication Theory of International Relations', *Political Communication*, Vol 22, Issue 1, p. 29.

Global Research, (2015), US Media Executive Includes Russia Today (RT) in the same "Challenge List" as ISIS and Boko Haram available at: <http://www.globalresearch.ca/us-media-executive-includes-russia-today-rt-in-the-same-challenge-list-as-isis-and-boko-haram/5426669>, (accessed 16/7/2019).

Globaltimes, (2012), Conservatism becomes mainstream in Turkish society, *Ed. Online*, available at: <http://www.globaltimes.cn/content/736649.shtml>, (accessed 14/05/2019).

Goodin R, Klingemann H-D, (2003), *Political Science and the Other Social Sciences*, Ed. Oxford Scholarship Online, pp. 98-125.

Grewal S, (2018), 'Who Wants a Coup? A List Experiment in Turkey', *Ed. Online*, available at: https://scholar.princeton.edu/sites/default/files/grewal/files/grewal_turkey.pdf, (accessed 11/5/2019), p. 2.

Grinberg E, McKenzie S, (July 19, 2016), Turkey's President Erdogan won't rule out death penalty, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/18/europe/turkey-president-erdogan-interview-coup/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Grove T, Karouny M, (March 6, 2013), Militants from Russia's North Caucasus join "jihad" in Syria, *Ed. Online*, Reuters, available at: <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-russia-militants-idUSBRE9251BT20130306>, (accessed 30/8/2019).

Haaretz, (27 April 2019), Erdogan Warns He Will Act Against His Own Party Members After Election Setback, *Ed. On line*, Haaretz, available at: <https://www.haaretz.com/middle-east-news/turkey/erdogan-warns-he-will-act-against-his-own-party-members-after-election-setback-1.7170096>, (accessed 09/06/2019).

Habibi N, Walker J. (2011), 'What Is Driving Turkey's Reengagement with the Arab World?', *Middle East Brief*, No 49, p. 8.

Haddock V, (November 19, 2006), Power is not only an aphrodisiac, it does weird things to some of us, *Ed. Online*, available at: <https://www.sfgate.com/opinion/article/Power-is-not-only-an-aphrodisiac-it-does-weird-2546085.php>, (accessed 7/9/2019).

Hadžić M, (2004), *The Violent Dissolution of Yugoslavia causes, dynamics and effects Collection of Papers*, Ed. Centre for Civil-Military Relations, Belgrade, pp. 105, 197.

Hacaoglu S, (2019), Mapping the Turkish Military's Expanding Footprint, *Ed. Online*, available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-03-07/mapping-the-turkish-military-s-expanding-footprint-quicktake>, (accessed 10/07/2019).

Hakyemez S, (2017), 'Turkey's Failed Peace Process with the Kurds: A Different Explanation', *Middle East Brief*, Vol 3, p. 3.

Hale W, (2018), 'The Turkish Military in Politics, and the Attempted Coup of 15-16 July 2016', *Contemporary Research in Economics and Social Sciences*, Vol. 2, Issue 1, p. 31.

Hamilton P, (1995), *Emile Durkheim: Critical Assessments*, Ed. Routledge, London, p. 69.

Hammargren B, (2019), 'Turkey's tightrope act: Staying in Nato while warming towards Russia', *The Asia and Middle East Programme*, FOI, Swedish Defence Research Institute, p. 1.

Hanioglu S, (2011), *Ataturk: An Intellectual Biography*, Ed. Princeton University Press, Princeton, p. 153.

Hanna J, Hume T, (July 27, 2016), CNN Turkey detainees tortured, raped after failed coup, rights group says, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/26/europe/turkey-coup-attempt-aftermath/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Harding L, (12 April 2009), Journalism in the shadow of death and Putin, *Ed. Online*, The Guardian, available at: <https://www.theguardian.com/media/2009/apr/12/newspapers-russia>, (accessed 20 July 2019).

Harvard Divinity School, (2019), Fethullah Gülen, *Ed. Online*, available at: <https://rlp.hds.harvard.edu/faq/fethullah-g%C3%BClen>, (accessed 30/06/2019).

Haugom L (2016), 'Turkey after the coup attempt', *IFS Insights*, Norwegian Institute for Defence Studies, Vol. 4, p. 2-4.

Haynes M, (July 17, 2017), Violence and Revolution in 1917, *Ed. Online*, available at: <https://jacobinmag.com/2017/07/lenin-trotsky-russia-1917-war-wwi>, (accessed 09/06/2019).

Head J, (22 June 2014), Thai military stifles dissent, *Ed. Online*, available at: <https://www.bbc.com/news/av/world-asia-27969600/thai-military-stifles-dissent> (accessed 5/9/2019).

Hedge Z, (30 June 2016), Turkey Surrounds, Blocks Access To NATO's Incirlik Airbase Amid Speculation Of Second Coup, *Ed. Online*, Mondialisation.ca, available at: <https://www.mondialisation.ca/turkey-surrounds-blocks-access-to-natos-incirlik-airbase-amid-speculation-of-second-coup/5538978>, (accessed 8/9/2019).

Hem M, (2017), Evading the censors: Critical journalism in authoritarian states.p Reuters Institute Fellowship Paper University of Oxford, *Ed. Online*, available at: [https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-10/Evading the Censors Critical journalism in authoritarian states 0.pdf](https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2017-10/Evading%20the%20Censors%20Critical%20journalism%20in%20authoritarian%20states%200.pdf), p. 16.

Herman S a, (August 2, 2016), US Responds Coolly to Turkish Accusation That West Supports Terror, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/usa/us-responds-coolly-turkish-accusation-west-supports-terror>, (accessed 27/7/2019).

Herman S b, (July 28, 2016), Turkey-US Relations Strained by Coup Attempt, *Ed. Online*, VOA News available at: <https://www.voanews.com/usa/turkey-us-relations-strained-coup-attempt>, (accessed 27/7/2019).

Herman S c, (August 1, 2016), *Turkey Warns of Consequences if Extradition Request Not Heeded*, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/usa/turkey-warns-consequences-if-extradition-request-not-heeded>, (accessed 27/7/2019).

Human Rights Watch, (2016), Silencing Turkey's Media The Government's Deepening Assault on Critical Journalism, *Ed. Online*, Human Rights Watch, available at: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1216_web.pdf, (accessed 14/9/2019), p.12.

Hume T, Sariyuce I, Westcott B, (August. 18, 2016), Turkey bombings: 11 killed, nearly 300 injured in 3 attacks, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/17/europe/turkey-car-bomb-van/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Hurriytdailynews (25 July 2016), Turkey thanks Putin for unconditional support over coup attempt, *Ed. Online*, Hurriytdailynews, available at: <http://www.hurriytdailynews.com/turkey-thanks-putin-for-unconditional-support-over-coup-attempt---102062>, (accessed 5/9/2019).

Hurriytdailynews, (23 November 2016), Ahead of key vote, CHP tells EU 'Turkey is bigger than Erdoğan', *Ed. Online*, Hurriytdailynews, available at: <http://www.hurriytdailynews.com/ahead-of-key-vote-chp-tells-eu-turkey-is-bigger-than-erdogan--106491>, (accessed 20/07/2019).

Hurriytdailynews, (27 February 2018), Main opposition CHP leader blasts government for privatizing sugar plants in central Turkey, *Ed. Online*, Hurriytdailynews, available at: <http://www.hurriytdailynews.com/main-opposition-chp-leader-blasts-government-for-privatizing-sugar-plants-in-central-turkey-128004>, (accessed 25/06/2019).

Hurriytdailynews, (5 March 2019), CHP tells voters to 'mind economy', *Ed. Online*, Hurriytdailynews, <http://www.hurriytdailynews.com/chp-tells-voters-to-mind-economy-141662>, (accessed 25/06/2019).

Hurriytdailynews, (26 July 2012), CHP refuses to budge on secularism, *Ed. Online*, Hurriytdailynews, available at: <http://www.hurriytdailynews.com/chp-refuses-to-budge-on-secularism-26361>, (accessed 25/06/2019).

Hurriytdailynews, (27 June 2019), 'Turkey elections 2018', *Ed. Online*, Hurriytdailynews, available at: <http://www.hurriytdailynews.com/turkey-elections-2018/>, (accessed 27/06/2019).

Hume T, (Aug 9, 2016), Turkey's Erdogan, Russia's Putin reset relationship after jet shootdown, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/09/world/turkey-russia-erdogan-putin-meeting/index.html>, (accessed 4/8/2019).

İçener E, (2016), 'Turkey – EU Relations after the Failed July 15 Coup Attempt', *Bilig*, No 79, p. 69.

Izmaylov, R., Fakhrutdinov, R., Galimzyanova, L. (2017), 'Kemalism: The Term, Content, and Contemporary Visions, *Journal of History Culture and Art Research*, Vol. 6, Issue 4, p. 1254.

Jamons P, (2014), How did Greece return to democracy following the 1967 coup d'état by the military junta?, *History Initiates*, Vol. 2, No. 1, p. 53.

Jarrells A, (2005), *Britain's Bloodless Revolutions: 1688 and the Romantic Reform of Literature*, Ed. Palgrave Macmillan, New York, p. 2.

Jenkins G, (2008), *Political Islam in Turkey: Running West, Heading East?*, Ed. Palgrave Macmillan, New York, p. 133

Jones A, Malloy A, (August 24, 2016), Biden aims to reassure Turks of US support after failed coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/24/politics/joe-biden-turkey-coup-us-support/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Inglehart R, (2003), 'How Solid Is Mass Support for Democracy-- and How Can We Measure It?', *Political Science and Politics*, Vol. 36, Issue 1, p. 51.

Kassimeris C, (2006), Causes of the 1967 Greek Coup, *Democracy and Security*, Vol. 2, Issue 1, pp. 61-72.

Katalin S, (2016), 'Fear Not...! Turkish Nationalism and the Six Arrows Aystem – A State in Search of a Nation', *Hungarian Journal of Legal Studies*, Vol. 57, No 3, p. 284.

Kazancıgil A, Özbudun E (1981), *Atatürk. Founder of a Modern State*, Ed. C. Hurst & Company, London, pp. 149, 150.

Keltner D, Gruenfeld D, Andersonp C, (2003), 'Power, Approach, and Inhibition', *Psychological Review*, Vol. 110, No. 2, p. 275.

Kenterelidou C, (2005), '*Public Political Communication and Media. The case of contemporary Greece*', Paper published on the 2nd PhD Symposium on Modern Greece, "Current Social Science Research on Greece", London, p. 9.

Kinney D, (2016), 'Civilian Actors in the Turkish Military Drama of July 2016', *Eastern Mediterranean Policy*, No 10, pp. 2-4.

Kirişci K, Winrow G, (1997), *The Kurdish Question and Turkey*, Ed. Frank Cass, London, 1997, pp. 143-145.

Kotz K, Weir F, (1997), *Revolution from Above: The Demise of the Soviet System*, Ed. Routledge, New York, p. 6.

Küçüközyiğit U, (2016), 'The days of the coups: a discourse analysis of Turkish newspapers' approach to military coups', *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science*, Vol 3, Issue 9, p. 315.

La Porte A, Watson I, Tuysuz (G), (16 July, 2016), Who is Fethullah Gulen, the man blamed for coup attempt in Turkey? , *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/16/middleeast/fethullah-gulen-profile/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Labott E, Starr V, Gaouette N, (July 19, 2016), US-Turkey ties at a crossroads? , *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/18/politics/turkey-us-coup-military-relationship/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Landau, J, (1995), *Pan-Turkism: From Irredentism to Cooperation*, Ed. Indiana University Press, pp. 186-187.

Lee I, (July 23, 2016), How people in Turkey feel about the failed coup one week on, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/23/europe/turkey-people-photos/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Linz J, Stepan A, (1996), *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South America, and post-communist Europe*, Ed. Johns Hopkins University Press, Baltimore, p. 196.

Liptak K, Browne R, (Aug. 30, 2016), Obama to meet Erdogan amid anti-ISIS squabble, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/29/politics/obama-erdogan-g20-meetings/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Liptak K, Browne R, Chason R, (July 22, 2016), Obama: US was not involved in Turkish coup attempt, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/22/politics/obama-turkey-extradition-news-conference/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Lister T, (August 25, 2016), Why Turkey sending tanks into Syria is significant, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/25/middleeast/turkey-isis-syria-explainer-lister/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Livingston S, (1997), Clarifying the CNN effect: An Examination of Media Effects According to Type of Military Intervention, *Research Paper R-18*, Harvard University, Cambridge, p. 2.

Lawrence R, (2019), Indexing, *Ed. Online*, Oxford Bibliographies, available at: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756841/obo-9780199756841-0090.xml>,(accessed 3/9/2019).

Kadir Y, (2018), Erdoğan's Persistent Popularity, *Ed. Online*, Carnegie Endowment for International Peace, available at: <https://carnegieendowment.org/sada/76588>, (accessed 14/9/2019).

- Kevin Liptak Aug 13, 2016 Biden to visit Turkey amid coup attempt dispute, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/13/politics/biden-turkey-visit/index.html>, (accessed 4/8/2019).
- Loğoğlu F, (2011), 'CHP on Turkey and NATO', *Turkish Policy*, Vol. 10, No, 3, p. 42.
- Lourenço C, (2019), Turkish EU accession: where are we?, *Ed. Online*, available at: <https://www.thenewfederalist.eu/turkish-eu-accession-where-are-we>, (accessed 17/07/2019).
- Lucifora C, Moriconi S, (2012), *Political Instability and Labor Market Institutions*, Discussion Paper No. 6457, Ed. The Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, p.2.
- MacDonald B, (20 July 2016), Western reaction to Turkish & Ukrainian coups: Forget 'democracy,' it's about 'interests', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/352267-western-reaction-turkish-ukraine/>, (accessed 7/8/2019).
- MacDonald B, (12 August. 2016), Can Russia trust Turkey this time?, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/355661-russia-trust-turkey-erdogan/>, (accessed 7/8/2019).
- Majeed, M, MacDonald R, (2010), 'Corruption and the Military in Politics: Theory and Evidence from around the World,' *SIRE Discussion Papers 2010-91*, Scottish Institute for Research in Economics (SIRE), pp. 8-10.
- Malashenko U, (November 7, 2015), Top 10 Russian media any Kremlin watcher needs to know, *Ed. Online*, available at: <http://www.russia-direct.org/reviews/top-10-russian-media-any-kremlin-watcher-needs-know>, (accessed 20 July 2019).
- Mango A, (1999), 'Atatürk and the Kurds', *Middle Eastern Studies*, Vol.35, No.4, p. 20.
- Marshall M, Marshall D, (2017), Coup D'état Events, 1946-2016 Codebook, Center for Systemic Peace, *Ed. Online*, available at: <http://www.systemicpeace.org/inscr/CSPCoupsCodebook2016.pdf>, (accessed 05/06/2019).
- Mastny V, Nation C, (1996), *Turkey between East and West. Challenges for a Rising Regional Power*, Ed. Westview Press, Oxford, 1996, pp. 155-178.
- Matheson, D. (2005), *Media Discourse: Analysing Media Text*, Open University Press, Berkshire, pp. 19-24.
- McKenzie S, (August 18, 2016), Joe Biden to visit Turkey: Exiled cleric will be 'top of agenda', *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/20/europe/biden-erdogan-gulen-us-turkey-trip/index.html>, (accessed 4/8/2019).
- McKirdy E, (July 15, 2016), Watch CNN Turk's final moments on air before soldiers shut it down, *Ed. Online*, CNN, available at:

<https://edition.cnn.com/2016/07/15/asia/cnn-turk-taken-off-air/index.html> , (accessed 4/8/2019).

McKirdy E, (August 8, 2016), Turkey's Erdogan tells million-strong unity rally: I support death penalty, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/08/europe/turkey-coup-unity-rally/index.html> , (accessed 4/8/2019).

McLaren L, Cop B, (2011), 'The Failure of Democracy in Turkey: A Comparative Analysis', *Government and Opposition*, Vol. 46, No. 4, pp. 485-516.

Merley S, (2011), Turkey, the Global Muslim Brotherhood, and the Gaza Flotilla, *Report*, Jerusalem Center for Public Affairs, Ed. Online, available at: http://www.jcpa.org/text/Turkey_Muslim_Brotherhood.pdf, (accessed 30/8/2019), pp. 31-36.

Merryman J, (2013), 'Kemalism: A Revolutionary Ideology and its Islamist Opposition', *Syracuse University Honors Program Capstone Projects*, No, 49, abstract, pp. 73, 74.

Merz F, (2018), 'Security and Stability in Turkey', *CSS Analyses in Security Policy*, No 221, p. 2.

Meurmishvili I, (July 17, 2016), 'Could Turkey Become US Ally 'Like Pakistan'? *Ed. Online*, available at: <https://www.voanews.com/middle-east/could-turkey-become-us-ally-pakistan>, (accessed 27/7/2019).

Miller A, (December 29, 2013), The Gulen movement: a self-exiled imam challenges Turkey's Erdogan, *Ed. Online*, available at: <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/1229/The-Gulen-movement-a-self-exiled-imam-challenges-Turkey-s-Erdogan>, (accessed 29/06/2019).

Miner L, Scott C, Weiss T (1994), *The News Media, Civil Wars and Humanitarian Action*, Ed. Cable News Network, Inc, Colorado, p. 51.

Moorhouse L, (August 13, 2016), This is how many people Turkey has arrested since the failed coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/29/europe/turkey-post-coup-arrest-numbers/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Moustakis F, (2003), *The Greek-Turkish Relationship and NATO*, Ed. Frank Cass Publishers, London, p. 63.

Nader A, Hanauer L, Allen B, Scotten A, (2016), Regional Implications of an Independent Kurdistan, *Ed. Online*, Rand Corporation, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR1400/RR1452/RAND_RR1452.pdf, (accessed 31/8/2019), p. 64.

Nafeez A, (30 October 2015), The US-Russia gas pipeline war in Syria could destabilise Putin *Ed. Online*, available at: <http://www.middleeasteye.net/columns/us-russia-gas-pipeline-war-syria-could-destabilise-putin-103505758>, (accessed 29/8/2019).

Nafpliotis A, (2005), The British Labour government's policy towards the Greek Colonels, 1967-68, Paper presented at the 2nd LSE, PhD Symposium on Modern Greece: Current Social Science Research on Greece, London, available at: http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/pdf/2nd_Symposium/Alexandros_Nafpliotis_paper.pdf, (accessed 21/05/2019), p. 7.

New York Times World, (July 19, 2016), 'The Erdogan supporters are sheep, and they will follow whatever he says', *Ed. Online*, available at <https://twitter.com/nytimesworld/status/755364571389591558>, (accessed 2/8/2019).

Nocera L, (16 July 2016), Turkey: Will the Failed Coup d'Etat Be a Coup de Grace for Freedom?, *Ed. Online*, Reset DOC, available at: <https://www.resetdoc.org/story/turkey-will-the-failed-coup-detat-be-a-coup-de-grace-for-freedom/>, (accessed 5/9/2019).

Noonan P, (1984), 'Revolutions and Treaty Termination', *Penn State International Law Review*, Vol. 2, No. 2, p. 303.

Oduntan G, (July 16, 2016), Can you really pull off a coup d'état these days?, *Ed. Online*, The Conversation.com, available at: <https://theconversation.com/can-you-really-pull-off-a-coup-detat-these-days-62600>, (accessed 5/9/2019).

Oguntola-Laguda D, (2008), 'Religion and Politics in a pluralistic society: The Nigerian experience' *Politics and Religion*, Vol 2, p.124.

Oosthuizen L, (2007), *Media Ethics in the South African Context: An Introduction and Overview*, Ed. SED Printing Solutions, Lansdowne, p. 39.

Orbach D, (July 27, 2017), The not-so-secret ingredients of military coups, *Ed. Online*, available at: <https://warontherocks.com/2017/07/the-not-so-secret-ingredients-of-military-coups/>, (accessed 4/9/2019).

Othman G, (5 June 2009), Fethullah Gülen: the neo-Ottoman dream of Turkish Islam, *Ed. Online*, available at: <http://www.asianews.it/news-en/Fethullah-G%C3%BClen:-the-neo-Ottoman-dream-of-Turkish-Islam-15165.html>, (accessed 30/06/2019).

Özel S, (2019), At the End of the Day, Where Will Turkey Stand? *Paper prepared for the Istituto Affari Internazionali (IAI)*, Ed. Online, available at: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1904.pdf>, (accessed 15/07/2019), p. 13.

Ozisiki F, (2015), *The "New Turkey" narrative and public policy change in Turkey*, Paper submitted in International Conference On Public Policy, 1-4 July 2015, Milan, available at: <http://www.ippapublicpolicy.org/file/paper/1433902731.pdf>, (accessed 10/07/2019), p.1.

Ozkahraman C, (14 February 2019), Erdoğan's aggression against Turkey's Kurds—it's personal, *Ed. Online*, available at: <https://www.socialeurope.eu/turkeys-kurds>, (accessed 18/06/2019).

Öztürk A, (2016), 'Turkey's Diyanet under AKP rule: from protector to imposer of state ideology?', *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 16, Issue 4, p. 619.

Özyürek E, Özpinar G, Altındış E, (2019), *Authoritarianism and Resistance in Turkey: Conversations on Democratic and Social Changes*, Ed. Springer, Gewerbestrasse, p. 31,

Papastathis K, Kark R, (2014), 'Orthodox Communal Politics in Palestine after the Young Turk Revolution (1908-1910)', *Jerusalem Quarterly*, Vol. 56 & 57, pp. 118-135.

Party of the European Socialists (PES), (2019), Opposition victory in Istanbul: a new hope for Turkey, *Ed. Online*, available at: <https://www.pes.eu/en/news-events/news/detail/Opposition-victory-in-Istanbul-a-new-hope-for-Turkey/>, (accessed 21/07/2019).

Pagliery J, Pallotta F, Ellis R, (July 15, 2016), Turkey's beleaguered president addresses country on FaceTime, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://money.cnn.com/2016/07/15/technology/turkey-coup-facetime-interview/index.html> , (accessed 4/8/2019).

Pearson R, (March 27, 2019), Turkey's election: Wins and illusions, *Ed. Online*, available at: <https://www.mei.edu/publications/turkeys-election-wins-and-illusions>, (accessed 08/06/2019).

Peters R, (July 17, 2016), Turkey's last hope dies, *Ed. Online*, Fox News, available at: <https://www.foxnews.com/opinion/turkeys-last-hope-dies>, (accessed 1/8/2019).

Pleitgen F, (August 3, 2016), Turks in Germany face identity crisis as rift between nations grows wider, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/08/03/europe/turks-in-germany-face-identity-crisis/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Poetranto I, Adam S, (2016), Internet Governance During Crisis: The Changing Landscape of Thailand, *GigaNet: Global Internet Governance Academic Network, Annual Symposium*, pp. 11, 14, 21.

Popp M, (6 July 2017), Revisiting Turkey's Failed Coup Attempt *Ed. Online*, Spiegel, available at: <https://www.spiegel.de/international/world/turkey-coup-a-chronology-of-events-a-1155762.html>, (accessed 30/8/2019).

Powell J, (2012), 'Determinants of the Attempting and Outcome of Coups d'Etat', *Journal of Conflict Resolution*, Vol.56, Issue, 6, p. 1021.

Radu M, (2015), Political stability-a condition for sustainable growth in Romania?, *Procedia Economics and Finance*, Vol. 30, pp. 751-757.

Ram K, (1 October 2015), McCain: Obama's Weakness Giving Putin Control of the Entire Middle East, *Ed. Online*, Breitbart, available at: <http://www.breitbart.com/video/2015/10/01/mccain-obamas-weakness-giving-putin-control-of-the-entire-middle-east>, (accessed 29/8/2019).

Ramirez L, (August 8, 2016), 'EU Human Rights Groups Warn Turkey on Death Penalty', *Ed. Online*, available at: <https://www.voanews.com/europe/eu-human-rights-groups-warn-turkey-death-penalty>, (accessed 27/7/2019).

Rattansi A, (16 July 2016), Astonishing NATO nations did not come to aid of Erdogan govt. *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/355532-turkey-nato-russia-relations/> (accessed 7/8/2019).

Renino R, (2017), The “stability paradox” in the Turkish authoritarian regime, *ResetDOC Seminars Final Paper*, available at [https://www.academia.edu/37711250/The Stability Paradox in the Turkish Authoritarian Regime](https://www.academia.edu/37711250/The_Stability_Paradox_in_the_Turkish_Authoritarian_Regime), (accessed 08/06/2019), p. 2.

Reuters (22 February 2011), Factbox: Gaddafi rule marked by abuses, rights groups say, *Ed. Online*, available at: <https://www.reuters.com/article/us-libya-protest-abuses/factbox-gaddafi-rule-marked-by-abuses-rights-groups-say-idUSTRE71L1NH20110222>, accessed 09/06/2019).

Reuters, (25 November 2015), Russian deputies seek accountability for Armenia genocide denial, *Ed. Online*, Reuters, available at: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-armenia-russia-bill-idUSKBN0TE1WL20151125>, (accessed 31/8/2019).

Reuters, (29 July 2016), U.S. general denies involvement in Turkish coup attempt, *Ed. Online*, Reuters, available at: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-security-usa-votel/u-s-general-denies-involvement-in-turkish-coup-attempt-idUSKCN10925Y>, (accessed 25/8/2019).

Robinson P, (1999), ‘The CNN effect: can the news media drive foreign policy?’, *Review of International Studies*, Vol 25, Issue 2, p. 302.

Rogin J, (April 14, 2017), America's Allies Are Funding ISIS, *Ed. Online*, Daily Beast, available at: <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/06/14/america-s-allies-are-funding-isis.htm>, (accessed 29/8/2019).

RT a, (16 July 2016), Turkey coup plotter’ Gulen: Failed uprising could have been ‘staged’ by Erdogan himself, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351656-gulen-erdogan-staged-coup-claims/> (accessed 7/8/2019).

RT b, (16 July 2016), Erdogan’s policies led to very fragile balance of civil unity, as coup reveals – analyst to RT, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/351603-erdogan-coup-turkey-shakdam/> (accessed 7/8/2019).

RT c, (16 July 2016), ‘Will Erdogan survive Turkey's time of troubles?’, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/351652-erdogan-time-of-troubles/>, (accessed 7/8/2019).

RT f, (16 July 2016), Turkey says US is 'no friend' for harboring 'coup planner' Gulen, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351611-turkey-us-friend-coup/>, (accessed 7/8/2019).

RT a, (21 July 2016), 1,000s Turkish forces surround NATO’s Incirlik air base for ‘inspection’ amid rumors of coup attempt *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354042-turkish-police-incirlik-nato-coup/>, (accessed 7/8/2019).

RT b, (21 July 2016), Gulen movement ‘founded by CIA, like Mormons and Scientology’ – Turkish prosecutor *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/357944-gulen-movement-founded-cia/> (accessed 7/8/2019).

RT c, (21 July 2016), Turkey post-coup purge: Licenses of 21,000 teachers revoked, 1,577 deans ordered to resign *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/352119-turkey-purge-coup-attempt/> (accessed 7/8/2019).

RT d, (21 July 2016), Turkish shares plunge due to political uncertainty, analysts warn worse to come *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/business/352461-turkey-stock-market-fall/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (23 July 2016), Turkey detains key aide to US-based 'coup mastermind' Gulen, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/352931-turkey-gulen-aide-arrest/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (29 July 2016), Turkish prosecutor claims CIA, FBI trained coup plotters, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353963-cia-fbi-turkey-coup/>, (accessed 7/8/2019).

RT a, (26 July 2016), ‘Former NATO commander ‘behind failed coup against Erdogan’ – Turkish daily *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353126-campbell-nato-coup-turkey/>, (accessed 7/8/2019).

RT b, (26 July 2016), Turkey using political rather than legal pressure against US to get Gulen extradited, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/353347-turkey-coup-us-gulen/> (accessed 7/8/2019).

RT c, (26 July 2016), ‘Yes’ to death penalty will mean ‘No’ to EU membership, *EU warns Turkey*, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351830-turkey-death-penalty-eu/>, (accessed 7/8/2019).

RT d, (26 July 2016), Erdogan says Turkish people want death penalty reintroduced, slams EU for ‘inaction *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353277-turkey-erdogan-death-penalty-eu/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (24 July 2016), ‘Failed Turkish coup attempt sympathizers suffer torture & rape – Amnesty *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353032-turkish-authorities-torture-detained/> (accessed 7/8/2019).

RT, (20 July 2016), ‘All Turkish academics banned from traveling abroad amid widening post-coup purge *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/352218-turkey-academics-ban-travel/> (accessed 7/8/2019).

RT, (27 July 2016), ‘Turkey orders shutdown of over 130 media outlets, dismisses 1,600 military personnel – broadcaster’ *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353594-turkey-media-military-crackdown/> (accessed 7/8/2019).

RT, (2 Aug. 2016), Coup attempt cost Turkish economy \$100bn - Trade Minister, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/business/354271-turkey-coup-cost-billions/> (accessed 7/8/2019).

RT d, (17 July 2016), Thousands celebrate at Taksim Square after failed coup attempt (VIDEO), *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351664-turkey-erdogan-rallies-coup-taksim/>, (accessed 7/8/2019).

RT f, (16 July 2016), 'Even failed coup to sow doubt in people, witch-hunt in military likely', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/351616-erdogan-military-turkey-coup/>, (accessed 7/8/2019).

RT e, (21 July 2016), Erdogan attempting to play hero by confronting US superpower, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/352466-turkey-erdogan-coup-crackdown/> (accessed 7/8/2019).

RT a, (11 Aug. 2016), 'Erdogan ultimatum: 'US has to choose between Turkey & Gulen' *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/355509-us-choice-turkey-gulen/>, (accessed 7/8/2019).

RT e, (17 July 2016), Rift over US-based alleged coup leader, 'muted' response threaten to sour NATO-Turkey relations, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351665-turkey-nato-relations-post-coup/> (accessed 7/8/2019).

RT f, (17 July 2016), 'US needs Erdogan as ally to put pressure on Russia,' but will never hand over Gulen. *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/351708-gulen-turkey-erdogan-coup/> (accessed 7/8/2019).

RT b, (18 July 2016), NATO's Stoltenberg to Erdogan: 'Ensure full respect for democracy' in coup aftermath, *Ed. Online*, RT, available at: (accessed 7/8/2019).

RT b, (11 Aug. 2016), Turkish diplomats slam NATO for 'trying to dictate terms' of Ankara's foreign policy, *Ed. Online*, RT, available at: (accessed 7/8/2019).

RT, (19 Aug. 2016), 'Unacceptable if we're not in': Turkey says it aims to be part of EU by 2023, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/356534-turkey-join-eu-envoy/> (accessed 7/8/2019).

RT h, (16 July 2016), 'EU leaders fear repression, strained relations after Turkey's attempted coup *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351649-turkey-coup-repressions-eu-tusk/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (4 August 2016), Negotiations are fiction?: Austria & Turkey in EU membership spat *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354585-austria-turkey-eu-talks/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (9 August 2016), Turkey gave up EU membership hope, seeking other partners *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/355402-russia-germany-eu-turkey/> (accessed 7/8/2019).

RT b, (29 July 2016), Islam is now front & center of Turkey's foreign policy, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/353909-turkey-nato-incirlik-base/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (18 August 2016), Turkey considering military ties with Russia as NATO shows unwillingness to cooperate – Ankara, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/356380-turkey-russia-military-nato/>. (accessed 7/8/2019).

RT b, (9 August 2016), Putin meets Erdogan for 1st time since downing of Russian jet, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/355173-erdogan-putin-first-meeting/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (7 August July 2016), *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354990-erdogan-turkey-russia-relations/> (accessed 7/8/2019).

RT c, (9 August 2016), What's behind Turkey's rapprochement with Russia?, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/355282-erdogan-putin-meeting-russia/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (19 July 2016), Turkish pilots involved in downing of Russian Su-24 arrested over links to coup attempt – minister, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/352050-turkish-pilots-arrested-su24/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (21 August 2016), Russia could use Incirlik airbase 'if necessary' – Turkish PM *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/356626-russia-turkey-incirlik-airbase/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (11 August 2016), Turkey's offer to Russia on joint anti-ISIS op: 'Positives & Qs', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/355575-turkey-isis-nato-russia-fight/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (10 August 2016), Turkish FM: West failed test following coup attempt, in danger of losing Turkey *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/355404-eu-failed-turkey-test/>, (accessed 7/8/2019).

Reuters, (1 December 2017), Turkey seeks arrest of ex-CIA officer over suspected coup links: Hurriyet, *Ed. Online*, Reuters, available at: <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-security/turkey-seeks-arrest-of-ex-cia-officer-over-suspected-coup-links-hurriyet-idUSKBN1DV54W>, (accessed 25/8/2019).

RT a, (31 July 2016), 40,000 rally to back Erdogan in Cologne, Germany amid counter-protests, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354087-cologne-germany-erdogan-rally/> (accessed 7/8/2019).

RT a, (30 July 2016), Do not import conflict – German politicians ahead of massive pro- and anti-Erdogan demos in Cologne', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354035-erdogan-rally-germany-politicians/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (29 August. 2016), German lawmakers' Incirlik visit hinges on Armenian 'genocide' stance – Turkish FM, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/357555-germany-turkey-incirlik-visit/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (18 August. 2016), 'Distorted mentality': Turkey furious over 'Islamist hub' claims in leaked German govt report, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/356332-turkey-islamist-hub-germany/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (7 Aug. 2016), Austrian, German party leaders compare Turkey's post-coup crackdown to Hitler power grab, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354909-austria-germany-nazi-turkey/> (accessed 7/8/2019).

RT, (5 Aug. 2016), Accession brawl: Turkey calls Austria 'capital of radical racism,' Vienna tells Ankara 'do homework, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354760-austria-turkey-diplomatic-row/>, (accessed 7/8/2019).

RT, (17 July 2016), Turkish coup 'no carte blanche' for purges, French FM says, as number of arrests reaches 6,000 *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/351763-ayrault-erdogan-turkey-coup/> (accessed 7/8/2019).

RT b, (30 July 2016), Gulen supporters in Netherlands accuse Turkish government of 'witch-hunt', *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/353976-netherlands-turkey-gulen-violence/> (accessed 7/8/2019).

RT, (27 Aug. 2016), Netherlands FM warns Ankara against meddling in Holland's internal affairs, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/357409-netherlands-turkey-coup-meddling/> (accessed 7/8/2019).

RT b, (31 July 2016), Greek islands overflowing with migrants amid EU fears Turkey will abandon refugee deal, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/news/354073-greek-islands-refugees-turkey/> (accessed 7/8/2019).

Salinas M, (July 21, 2016 09:15 PM), White House Walks Fine Line in Wake of Turkey Coup Attempt, *Ed. Online*, VOA News, <https://www.voanews.com/usa/white-house-walks-fine-line-wake-turkey-coup-attempt>, (accessed 27/7/2019).

Sanchez R, (July 15, 2016), Turkey coup: Who is President Recep Tayyip Erdogan? , *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/15/europe/turkey-coup-president-recep-tayyip-erdogan/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Sanchez R, (Jul 31, 2016) Fethullah Gulen on 'GPS': Failed Turkey coup looked 'like a Hollywood movie', *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/31/world/fethullah-gulen-turkey-fareed-zakaria-gps/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Sanchez R, McKenzie S, (July 15, 2016), Turkish president wants U.S. to send rival cleric home, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/15/asia/turkey-military-action/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Sanger D, (July 15, 2016), U.S. Finds Itself on Shakier Ground as Erdogan Confronts Mutiny, *Ed. Online*, available at: <https://www.nytimes.com/2016/07/16/world/europe/erdogan-turkey-coup-us-fear.html?searchResultPosition=4>, (accessed 31/7/2019).

Saral M, (2017), *Turkey's 'Self' and 'Other' Definitions in the Course of the EU Accession Process*, Ed. Amsterdam University Press, Amsterdam, pp. 19-20.

Sari D, Yusuf Y, (2012), 'Different representations and semiotics analysis of web news texts', *International Journal of Language Studies*, Vol. 6, Issue 3, p. 17.

Sariyuce I, Tuysuz G, Dewan A, (July 23, 2016), Turkey coup: What does the state of emergency mean for democracy?, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/21/europe/turkey-coup-emergency/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Sariyuce I, McKirdy E, Dewan A, (July 25, 2016) Turkey issues arrest warrants for 42 journalists after failed coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/25/world/turkey-coup-attempt-aftermath/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Saul S, (2011), Charter Schools Tied to Turkey Grow in Texas, *Ed. Online*, available at: <https://web.archive.org/web/20160717180813/http://www.nytimes.com/2011/06/07/education/07charter.html>, (accessed 21/07/2019).

Saygın T, Önal M, (2008), "Secularism" from the last years of the Ottoman Empire to the early Turkish Republic, *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, Vol 7, Issue, 20, p. 41.

Sazak S, (2018), The U.S.-Turkey Relationship Is Worse Off Than You Think, *Ed. Online*, available at: <https://foreignpolicy.com/2018/09/11/the-u-s-turkey-relationship-is-worse-off-than-you-think/>, (accessed 21/07/2019).

Scazzieri L, (2018), Europe should keep Turkey close, *Centre for European Reform*, Ed. Online, available at: https://www.cer.eu/sites/default/files/pbrief_turkeyeu_ls_27.7.18_0.pdf, p. 1.

Szénási E, (2017), 'Syria: another dirty pipeline war', *Defence Review*, Vol 47, Issue 1, pp. 188-201

Seidel J, (1 August 2016), Reports Turkish troops have sealed off Incirlik US/NATO nuclear air base, *Ed. Online*, News.com.au, available at: <https://www.news.com.au/world/reports-turkish-troops-have-sealed-off-incirlik-usnato-nuclear-air-base/news-story/4d7bb16e4e86842218b5b0d7d70f582b> (accessed 8/9/2019).

Şenel E, (19 July 2017), Turkey's democracy is dying – but this brutal crackdown can't last, *Ed. Online*, The Guardian, available at: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/jul/19/turkey-erdogan-turkish-democracy>, (accessed 19/07/2019).

- Şener A, (2016), Turkey's Civil Rights Movement and the Reactionary Group: Segregation, Emancipation and the Western Reaction, *Insight Turkey*, Vol. 18, No.3, p. 162.
- Sen M, (July 2, 2014) "Total Censorship in the Air": How the Thai Junta Has Policed Online Media, *Ed. Online*, available at: <https://blogs.harvard.edu/internetmonitor/category/countries/thailand/>, (accessed 5/9/2019).
- Shambayati, H (2004), 'A Tale of Two Mayors: Courts and Politics in Iran and Turkey', *International Journal of Middle East Studies*. Cambridge University Press, Vol 36,
- Shane T, (2018), 'The Semiotics of Authenticity: Indexicality in Donald Trump's Tweets', *Social media and Society*, Vol. 4, Issue 3, pp. 1-14), Issue 2, pp. 253-275.
- Sharp G, Jenkins B, (2009), *L'anti-Coup d'État*, Ed. L'Harmattan, Paris, pp. 21, 43-44, 99.
- Sheri B, (2003), 'Islamism, Revolution, and Civil Society', *Perspectives on Politics*, Vol. 1, Issue, 2, p. 258.
- Siddiqui K, (1980), The Islamic Revolution: achievements, obstacles, goals, *Paper presented at a seminar of the same name organized by the Muslim Institute in London on March 1, 1980*, available at: <http://kalimsiddiqui.com/wp-content/uploads/2014/08/KS1980-Islamic-Revolution-Achievements.pdf>, (accessed 04/06/2019), pp. 2-3.
- Simcic T, (2013), Coups d'état and Democracy: Implications for Development Aid, *MPA/MPP Capstone Projects 52*, available at: https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1051&context=mpampp_etds, (accessed 12/06/2019), p. 4.
- Sloat A, (2018), 'The West's Turkey Conundrum', *Foreign Policy at Brookings*, Vol. 2. p. 29.
- Soares, B. Otayek R, (2007), *Islam and Muslim Politics in Africa*, Ed. Palgrave Macmillan, Ed. New York, p. 192.
- Sorby K, (2005), 'Arab Nationalism after the Young Turk Revolution (1908, 1914)', *Asian and African Studies*, Vol, 14, Issue 1, pp. 4-21.
- Sotnichenko A, (July 17, 2016), Four big reasons why Turkey's coup d'état failed, *Ed. Online*, available at: <https://russia-direct.org/opinion/four-big-reasons-why-turkeys-coup-detat-failed>, (accessed 5/9/2019).
- Soylu R, (July 22, 2016), The West should embrace Turkey's democratic resistance, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/21/middleeast/west-turkey-democratic-resistance-ragip-soylu/index.html>, (accessed 4/8/2019).
- Spaulding H, Kozak C, Harmer C, Urchick D, McFate J, Cafarella J, Gambhir H, Kagan K, (2015), Russian deployment to Syria: Putin's Middle East came changer,

Institute for the Study of War (ISW), *Ed. Online*, available at: [http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Deployment%20to%20Syria%2017%20September%202015%20\(1\).pdf](http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Russian%20Deployment%20to%20Syria%2017%20September%202015%20(1).pdf), (accessed 29/8/2019), pp. 1-10.

Sputniknews, (28 November 2015), Turkey's True Goals in Syria are Much More Than Just Oil and Money, *Ed. Online*, Sputniknews, available at: <http://sputniknews.com/politics/20151128/1030925038/turkish-goals-syria.html#ixzz3ufw4deIN>, (accessed 29/8/2019).

Stan Hok-Wui Wong (2015), *Electoral Politics in Post-1997 Hong Kong: Protest, Patronage, and the Media*, Ed. Springer, Singapore, p. 15.

Stein A, (14 July 2017), Take to the streets: Turkey's failed coup, one year later, *Ed. Online*, available at: <https://warontherocks.com/2017/07/take-to-the-streets-turkeys-failed-coup-one-year-later/>, (accessed (27/8/2019)).

Stockholm Center for freedom (2017), 15 July Erdogan's Coup, Report, *Ed. Online*, available at: https://stockholmcf.org/wp-content/uploads/2017/07/15_July_Erdogans_Coup_13.07.2017.pdf, accessed 26/8/2019), pp.11-12.

Stratfor, (August 23, 2010), Islam, Secularism and the Battle for Turkey's Future, *Ed. Online*, <https://worldview.stratfor.com/article/islam-secularism-and-battle-turkeys-future>, (accessed 14/05/2019).

Suna K, (1980), 'Kemalism in Contemporary Turkey', *International Political Science Review*, Vol. 1, No 3, pp. 381-404.

Sunay C, Ataseven E, (2017), Prelude to a Coup: The Press and the May 27 1960, *Curr Res Soc Sci*, Vol. 3, Issue 3, pp. 143-153.

Taş H, (2018), 'The 15 July abortive coup and post-truth politics in Turkey', *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 18, No 1, pp. 1-19.

Talcoth R, (26 March 2015), Thailand's social media battleground, *Ed. Online*, available at: <https://www.newmandala.org/thailands-social-media-battleground/>, (accessed 5/9/2019)

Tatum S, (November. 29, 2018), Times readers live in 'entirely different' realities, *Ed. Online*, available at: <https://edition.cnn.com/2018/11/28/politics/barack-obama-media-climate/index.html>, (accessed 1/8/2019).

Taylor A, (July 3, 2014), 'Why being Chechen is a badge of honor for Islamist militants', *Ed. Online*, The Washington Post, available at: <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/07/03/why-being-chechen-is-a-badge-of-honor-for-islamist-militants/>, (accessed 30/8/2019).

The Conversation.com, (18 July 2016), Why did Turks react so strongly against anti-Erdoğan coup?, *Ed. Online*, The Conversation.com, available at: <http://theconversation.com/why-did-turks-react-so-strongly-against-anti-erdogan-coup-62643>, (accessed 27/8/2019).

The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights (2018), The Syrian armed conflict: nearing the end? *The war report*, Ed. Online, available at: <https://www.geneva-academy.ch/joomlatools-files/docman-files/The%20Syrian%20Armed%20Conflict%20Nearing%20The%20End.pdf>, accessed (2/9/2019), pp.2-5.

The Economist (28 July 2018), Erdogan inaugurates a new political era in Turkey, *Ed. Online*, available at: <https://www.economist.com/europe/2018/06/28/erdogan-inaugurates-a-new-political-era-in-turkey>, (accessed 10/07/2019).

The Guardian, (2 January 2019), Turkey's gift of a mosque sparks fears of 'neo-Ottomanism' in Kosovo, *Ed. Online*, The Guardian, available at: <https://www.theguardian.com/cities/2019/jan/02/turkey-is-kosovo-controversy-over-balkan-states-new-central-mosque>, (accessed 10/07/2019).

The New York Times, (July 15 2016), Tumult in Turkey: The Key Players, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/2016/07/16/world/europe/tumult-in-turkey-what-we-know-and-what-we-dont-know.html?searchResultPosition=2>, (accessed 31/7/2019).

The New York Times, (August 25, 2016), A Complicated Alliance With Turkey, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/2016/08/26/opinion/a-complicated-alliance-with-turkey.html?searchResultPosition=1>, (accessed 31/7/2019).

The New York Times, (April 15, 2019), The New York Times Wins Two 2019 Pulitzer Prizes, for Explanatory Reporting and Editorial Writing, Bringing Total to 127, *Ed. Online*, The New York Times, available at: <https://www.nytimes.com/press/the-new-york-times-wins-two-pulitzers-bringing-its-total-wins-to-127/>, (accessed 2/9/2019).

Tol G, (10 January 2019), 'Turkey's Bid for Religious Leadership. How the AKP Uses Islamic Soft Power', *Ed. Online*, available at <https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2019-01-10/turkeys-bid-religious-leadership>, (accessed 12/05/2019).

Tol G, Mainzer M, Ekmekci Z, (17 August 2016), 'Unpacking Turkey's Failed Coup: Causes and Consequences', *Middle East Institute*, *Ed. Online*, available at: <https://www.mei.edu/publications/unpacking-turkeys-failed-coup-causes-and-consequences>, (accessed 27/8/2019).

Trtworld, (23 June 2018), Turkey elections 2018: Understanding the political parties, *Ed. Online*, available at: <https://www.trtworld.com/turkey/turkey-elections-2018-understanding-political-parties-18224>, (accessed 14/06/2019).

Turkish Minutes, (May 13, 2019), Pro-gov't journalist says Davutoğlu could soon be expelled from AKP, *Ed. Online*, available at: <https://www.turkishminute.com/2019/05/13/pro-govt-journalist-says-davutoglu-could-soon-be-expelled-from-akp/>, (accessed 08/06/2019).

Turkish Heritage Organization, (2015), Tho Commemorates Mustafa Kemal Ataturk's Legacy With Gratitude, *Ed. Online*, available at: <https://www.turkheritage.org/en/publications/tho-statements/tho-commemorates-mustafa-kemal-ataturks-legacy-with-gratitude-4913>, (accessed 14/06/2019).

Tuysuz G, McLaughlin E, (July 18, 2016), Failed coup in Turkey: What you need to know, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/18/middleeast/turkey-failed-coup-explainer/index.html>, (accessed 4/8/2016).

Tuysuz G, Sariyuce I, (July 27, 2016), Report: Turkey shuts down media, fires more troops, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/27/world/turkey-failed-coup-media-soldiers/index.html>, (accessed 4/8/2019).

UK Government (2017), Country Policy and Information Note Turkey: Gülenism, Report, *Ed. Online*, available at: <https://www.refworld.org/pdfid/58e798354.pdf>, (accessed 25/8/2019), pp. 22-27.

Ulker O, Efe I, (11 August 2016), Western media coverage of the July 15 failed Turkish coup attempt, *Ed. Online* Daily Sabah op-ed, available at: https://www.academia.edu/30556993/Western_media_coverage_of_the_July_15_failed_Turkish_coup_attempt, (accessed 25/8/2019).

United Nations, (16 July 2016), UN officials condemn attempt to overthrow Turkish Government, *Ed. Online*, available at: <https://news.un.org/en/story/2016/07/534572-un-officials-condemn-attempt-overthrow-turkish-government>, (accessed 5/9/2019).

United States Bureau of Citizenship and Immigration Services, (4 January 2000), Sierra Leone: Information on the 1997 coup d'etat, ECOMOG harassment of civilians, and the current situation in Sierra Leone, *Ed. Online*, available at: <https://www.refworld.org/docid/3df0dba62.html> (accessed 4/9//2019).

United States of America, (2017), 'Congressional Record, Proceedings and debates of the 115th Congress, First Session', *Senate*, Vol. 163, No, 58, p. 2187.

Url T, (April 11, 2019), Gülen movement has a dark side, former members in Germany say, *Ed. Online*, available at: <https://ahvalnews.com/gulen-movement/gulen-movement-has-dark-side-former-members-germany-say>, (accessed 29/06/2019).

Usluer A, (2016), 'The July 15 Failed Coup Attempt and Its Implications for Turkish Foreign Policy', *Bilig*, No, 79, pp. 37-38.

Uzer U, (2013), Turkish- Israeli Relations: Their Rise and Fall', *Middle East Policy*, Vol. 20, Issue, 1, pp. 97-110.

Uzayr S, (July 19, 2016), Turkish Coup Attempt Brought Out the Worst in Western Media, *Ed. Online*, Foreign Policy in Focus, available at: <https://fpif.org/turkish-coup-attempt-brought-worst-western-media/>, (accessed 2/8/2019).

VOA News a, (July 15, 2016), Istanbul: On the Scene, *Ed. Online*, VOA News, available at <https://www.voanews.com/europe/istanbul-scene>, (accessed (27/7/2019).

VOA News b, (July 15, 2016), Timeline of Military Coups in Turkey, *Ed. Online*, VOA News, (<https://www.voanews.com/europe/timeline-military-coups-turkey>), (accessed 27/7/2019).

VOA News c, (August 5, 2016), Cleric's Lawyers: Gulen 'Should Not and Will Not Be Extradited', *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/clerics-lawyers-gulen-should-not-and-will-not-be-extradited>, (accessed 27/7/2019).

VOA News d, (August 9, 2016), Turkey: US Failure to Hand Over Gulen Would 'Sacrifice Relations', *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkey-us-failure-hand-over-gulen-would-sacrifice-relations>, (accessed 27/7/2019).

VOA News e, (August 13, 2016), Biden to Visit Turkey Amid Tensions Over Cleric's Extradition, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/biden-visit-turkey-amid-tensions-over-clerics-extradition>, (accessed 27/7/2019).

VOA News f, (July 21, 2016), Turkey to Suspend European Convention on Human Rights, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkey-suspend-european-convention-human-rights>, (accessed 29/7/2019).

VOA News g, (July 23, 2016), Turkish Schools, Charities Shut in First Decree of Emergency, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkish-schools-charities-shut-first-decree-emergency>, (accessed 27/7/2019).

VOA News h, (August 18, 2016), Turkish Police Raid More Businesses in Post-Coup Fallout, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/turkish-police-raid-more-businesses-post-coup-fallout>, (accessed 29/7/2019).

VOA News i, (July 16, 2016), World Leaders Condemn Military Coup Attempt in Turkey, *Ed. Online*, VOA News, available at: <https://www.voanews.com/europe/world-leaders-condemn-military-coup-attempt-turkey>, (accessed 27/7/2019).

Watson I, (July 16, 2016), Turkey's military and government were actually getting along -- before the coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/16/asia/ivan-watson-turkey-coup/index.html>, (accessed 4/8/2019).

Wedeman B, (July 17, 2016), Turkish leader's textbook case of how to survive a coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/17/europe/turkey-anatomy-failed-coup/index.html>, (accessed 27/7/2019).

Wei M, (2019), 'Turkish Foreign Policy Towards the Syrian Crisis: Dynamics of Transformation', *Journal Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Vol. 13, Issue 3, p. 462.

- White J, (16 July, 2016), The tragedy of Turkey's attempted coup, *Ed. Online*, CNN, available at: <https://edition.cnn.com/2016/07/16/opinions/turkey-coup-attempt-white/index.html>, (accessed 4/8/2019).
- Wight J, (19 July 2016), What now for Erdogan & Turkish democracy following failed coup attempt?, *Ed. Online*, RT, available at: <https://www.rt.com/op-ed/352054-coup-turkish-erdogan-democracy/>, (accessed 7/8/2019).
- Więcek E, (2013), 'The Orient' in Global Cultural Flow: the Case of the Turkish Riviera', *Art Inquiry. Recherches sur les arts*, Vol. 15, Issue 24, p. 175.
- Xuetong Y, (2016), 'Political Leadership and Power Redistribution', *The Chinese Journal of International Politics*, Vol. 9, Issue 1, pp. 1-26.
- Yagci A, (2017), 'The political economy of coups d'état: a general survey and a local theory for Turkey', *Turkish Studies*, Ed. Routledge Taylor & Francis Group, London, pp. 72-90.
- Yackley A, (17 Noember 2017), Turkey demands news as Zarrab drops off radar, *Ed. Online*, Al Monitor, available at: <https://web.archive.org/web/20171123005220/https://al-monitor.com/pulse/originals/2017/11/turkey-demands-info-reza-zarrab.html>, (accessed 25/8/2019).
- Yavuz H, Öztürk A, (2019), 'Turkish secularism and Islam under the reign of Erdoğan', *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol 19, Issue 1, p. 2.
- Yeğen M, (2015), The Kurdish Peace Process in Turkey: Genesis, Evolution and Prospects, *Global Turkey in Europe (GTE)*, Working Paper 11, p. 6.
- Yeginsu C, (August 23, 2016), After Failed Coup, Turkey Enjoys a Rare Period of Unity, *Ed. Online*, available at: <https://www.nytimes.com/2016/08/24/world/europe/after-failed-coup-turkey-settles-into-a-rare-period-of-unity.html?searchResultPosition=4>, (accessed 31/7/2019).
- Yeginsu C, (August 5, 2016), Turkey Issues a Warrant for Fethullah Gulen, Cleric Accused in Coup, *Ed. Online*, available at: <https://www.nytimes.com/2016/08/05/world/europe/turkey-erdogan-fethullah-gulen.html>, (accessed 29/06/2019).
- Yeşilbursa B, (2005), 'The 'Revolution' of 27 May 1960 in Turkey: British Policy towards Turkey', *Middle Eastern Studies*, Vol 41, No, 1, p.123.
- Yıldırım O, Ceren K, (21 March 2017), Who Was Behind The 15th July Coup In Turkey? Proof, documents, photographs, videos, *Ed. Online*, available at: <https://medium.com/@15thJulyCoup/who-was-behind-the-15th-july-coup-in-turkey-19f75a5771c5>, (accessed 25/8/2019).
- Yilmaza I, Bashirovb G, (2018), The AKP after 15 years: emergence of Erdoganism in Turkey, *Third World Quarterly*, p. 1.

Yinanç B, (November 19, 2013), By abandoning conservatives AKP helps anti-Turkey bloc in EU, *Ed. Online*, available at: <http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/barcin-yinanc/by-abandoning-conservatives-akp-helps-anti-turkey-bloc-in-eu-58139>, (accessed 21/07/2019).

Yücel V, Ruysdael S, (2002), *New Trends in Turkish Foreign Affairs: Bridges and Boundaries*, Ed. Writers Club Press, Shanghai, p. 77.

Yusoff M, Sarjoon A, (2016), 'Ethnicity, Ethnic Minority and Self-Determination: An Examination of Conceptual Linkage', *Research on Humanities and Social Sciences*, Vol.6, No.2, p. 147.

Washington's Blog, (May 9, 2014), US-NATO Encirclement of Russia: America Launched the Cold War Before the End of World War II , *Ed. Online*, Global Research, available at: <http://www.globalresearch.ca/us-nato-encirclement-of-russia-america-launched-the-cold-war-before-the-end-of-world-war-ii/5381447>, (accessed 29/8/2019).

Wiking S, (1983), *Military Coups in Sub-Saharan Africa*, Scandinavian Institute of African Studies, Uppsala, p. 108.

Witte J, Alexander F, (2007), *The Teachings of Modern Roman Catholicism on Law, Politics, and Human Nature*, Ed. Columbia University Press, New York p. 21.

Zakem V, Saunders P, Hashimova U, Hammerberg K, (2018), Mapping Russian Media Network: Media's Role in Russian Foreign Policy and Decision-making, CNA Corporation, *Ed. Online*, available at: https://www.cna.org/cna_files/pdf/DRM-2017-U-015367-3Rev.pdf, (accessed 20 July 2019), pp.38, 65 abstract.

Zanotti J, Clayton T, (2016), 'Turkey: Background and U.S. Relations In Brief', *Congressional Research Service*, Ed. Online, available at: <https://www.refworld.org/pdfid/57c6d6074.pdf>, (accessed 2/2/2019), p. 1.

Zanotti J, Clayton T, (2019), 'Turkey-U.S. Relations: Timeline and Brief Historical Context', *Congressional Research Service*, Ed. Online, available at: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/IF10487.pdf>, (accessed 2/9/2019)), pp. 1-2.

Zürcher E, (1993), Turkey, *A modern history*, Ed. I. B. Tauris, London & New York, pp. 203-204.

Рωσόφωνη

Барсуков Ю, (27 июля 2016), Дуэт на трубе , *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3048432> (доступна 15/8/2019).

Бейдер В, (25 июля 2016), Диктатура замкнутого круга, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041697>, (доступна 15/8/2019).

Братерский А, (3 августа 2016), Духовник на выданье, *Издание Онлайн*, Газета.ру, статья доступна

на:https://www.gazeta.ru/politics/2016/08/05_a_9762977.shtml, (доступна 21/8/2019).

Братерский А, Маетная Е, (16 июля 2016), Эрдоган победил военных, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/16_a_9694037.shtml, (доступна 19/2019).

Васильев А, (21 июля 2016), Турецкая армия: история переворотов , *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/comments/2016/07/20_a_9702521.shtml, (доступна 20/8/2019).

Газета.ru, (20 июля 2016), СМИ: Минобороны России спасло Эрдогана , *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/18_a_9699197.shtml, (доступна 20/8/2019).

Газета.Ru , (9 августа 2016), Ножи и помидоры, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/comments/2016/08/09_e_10112663.shtml, (доступна 22/8/2019).

Гордиенко И , (18 июля 2016), Народ требует казней, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/18/69297-narod-trebuat-kazney>, (доступна 12/8/2019).

Гордиенко И, (20 июля 2016), «Страшный сон притеснителей» Турецкий народ «защитил демократию» и теперь требует смерти для ее обидчиков, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/20/69309-strashnyy-son-pritesniteley>, (доступна 12/8/2019).

Гордиенко И, (24 июля 2016), Диктатор. Имитация истерики. Эрдоган нагнетает обстановку в стране, чтобы остановиться у нужной черты и остаться в ЕС, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/24/69352-diktator-imitatsiya-isteriki>, (доступна 12/8/2019).

Гордиенко И, (29 июля 2016), МАССОВЫЕ РЕПРЕССИИ В ТУРЦИИ. ЧТО ДАЛЬШЕ? Всею свое стойло. В Турции ликвидировано более сотни СМИ, а задержанных уже так много, что узников держат даже в конюшнях, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/29/69398-vsemu-svoe-stoylo>, (доступна 12/8/2019).

Дризе Д, (18 июля 2016), «Ничего хорошего после переворота в Турции Москве ожидать не стоит», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041648>, (доступна 14/8/2019).

Едовина Т, (21 июля 2016), Турция теряет кредитоспособность, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043464>, (доступна 15/8/2019).

Згировская Е, (16 июля 2016), «Армия Турции живет светскими идеями Ататюрка», *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: <https://www.gazeta.ru/army/2016/07/16/9694259.shtml>, (доступна 20/8/2019).

Згировская Е, Ходаренок М, (18 июля 2016), «Перспективы очень широкие, вплоть до выхода Турции из НАТО», *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: <https://www.gazeta.ru/army/2016/07/18/9696197.shtml>, (доступна 20/8/2019).

Земляниченко А, (9 августа 2016), Эрдогана обрадовал звонок Пугина после попытки госпереворота в Турции *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/news/2016/08/09/n_8975963.shtml, (доступна 22/8/2019).

Зорилэ Д, Самойленко А, Крючков И, (18 июля 2016), Мечь Эрдогана напугала Запад, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/18_a_9699197.shtml, (доступна 20/8/2019).

Зотин А, (15 августа 2016), Анкара идет к Магомету, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3048171>, (доступна 18/8/2019).

Коммерсантъ, (16 июля 2016), Рамзан Кадыров: независимая от Запада политика президента Турции могла стать причиной переворота, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041229>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ, (17 июля 2016), Оппозиционер Фетхуллах Гюлен: попытку переворота в Турции могли инсценировать власти, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041296>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ а, (18 июля 2016), «Эрдоган не стал бы строить ловушку с участием самого себя», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042016>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ б, (18 июля 2016), «Задерживают всех, кто может попасть под подозрение», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041610>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ г, (18 июля 2016), Реджеп Тайип Эрдоган: Турция готова вместе с Россией восстанавливать мир в регионе, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042088>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ д, (18 июля 2016), «Речь идет о шумной мобилизации сторонников Эрдогана», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041952>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ , (19 июля 2016), «Это первый теракт в Германии за многие годы», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042622>, (доступна 14/8/2019).

Коммерсантъ а, (21 июля 2016), «Есть опасение, что у граждан будут ограничения в свободе жизни», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043466> , (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ б, (21 июля 2016), Турция временно приостановит действие Европейской конвенции по правам человека, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043592>, (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ в, (21 июля 2016), Башар Асад: президент Турции использовал попытку переворота для реализации экстремистской программы, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043687>, (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ г, (21 июля 2016), Премьер-министр Турции: есть риск повторной попытки переворота, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3046351>, (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ д, (21 июля 2016), Австрия вызвала посла Турции после демонстрации в поддержку Реджепа Тайипа Эрдогана, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043417>, (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ, (25 июля 2016), Султан Эрдоган, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/4065616> , (доступна 17/8/2019).

Коммерсантъ, (28 июля 2016), Ахмет Давутоглу подтвердил, что именно он отдал приказ сбивать российский Су-24, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3049171>, (доступна 15/8/2019).

Коммерсантъ, (8 августа 2016), МИД Ирана: Хасан Роухани и Владимир Путин обсудят помощь Реджепу Тайипу Эрдогану, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3058436>, (доступна 18/8/2019).

Коммерсантъ, (17 августа 2016), «Настолько плохих отношений у Германии с Турцией никогда не было», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3066111>, (доступна 18/8/2019).

Коммерсантъ, (22 августа 2016), Турецкая заноза, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3064408>, (доступна 18/8/2019).

Крючков И, Зорилэ Д, (25 июля 2016), Ссора, расколовшая Турцию, *Издание Онлайн*, Газета.ру, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/23_a_9707429.shtml (доступна 21/8/2019).

Крючков И, Самойленко А, Зорилэ Д, (19 июля 2016), Анкара сдает пилотов, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/19_a_9701099.shtml, (доступна 20/8/2019).

Крючков И, Баранова М, Топалов А, (9 августа 2016), Снова вместе, снова рядом, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/08/09_a_10113209.shtml, (доступна 22/8/2019).

Крючков И, Самойленко А, (20 июля 2016), Турция опять воюет, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/20_a_9701999.shtml, (доступна 20/8/2019).

Лакстыгал И, (25 июля 2016), Знаки различия, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042415>, (доступна 15/8/2019).

Латынина Ю, (17 июля 2016), Почему Запад делает ошибку, поддерживая Эрдогана, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/17/69287-pochemu-zapad-delaet-oshibku-podderzhivaya-erdogana>, (доступна 12/8/2019).

Левинский Д, Малаев М, (20 июля 2016), Что нужно знать о правлении Эрдогана, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042540>, (доступна 15/8/2019).

Мамаев Ш, (1 августа 2016), Дружить против, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042464>, (доступна 17/8/2019).

Новая газета, (18 июля 2016), Турция приостановила работу связанного с Фетхуллахом Гюленом банка, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/news/2016/07/18/123290-turtsiya-priostanovila-rabotu-svyazannogo-s-fethullahom-gyulenom-banka>, (доступна 12/8/2019).

Новая газета, (23 июля 2016), МИД Турции: Россия оказала наибольшую поддержку во время мятежа, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/news/2016/07/23/123491-mid-turtsii-rossiya-okazala-naibolshuyu-podderzhku-vo-vremya-myatezha>, (доступна 12/8/2019).

Новая газета, (6 августа 2016), Казахско-турецкие лицеи в Казахстане проверят на связь с Гюленом, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/news/2016/08/06/123861-kazahsko-turetskie-litsej-v-kazahstane-proveryat-na-svyaz-s-gyulenom>, (доступна 12/8/2019).

Новая газета, (9 августа 2016), Путин: Россия и Турция выступают за возобновление двусторонних отношений, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/news/2016/08/09/123963-putin-rossiya-i-turtsiya-vystupayut-za-vozobnovlenie-dvustoronnih-otnosheniy>, (доступна 12/8/2019).

Никольский А, (22 июля 2016), Переворот с разворотом, *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на:

https://www.gazeta.ru/comments/2016/07/22_e_9705425.shtml, (доступна 20/8/2019).

Павлюченко Н, (18 июля 2016), «Ссориться с Турцией Греции совершенно не хочется», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041584>, (доступна 14/8/2019).

Пухов Р, (16 июля 2016), «Турция как геополитический игрок на время выбыла из игры», *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041209>, (доступна 14/8/2019).

Рыбин А, (9 августа 2016), Путина и Эрдогана помирят Сирия, *Издание Онлайн*, Газета.ру, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/08/08_a_10109585.shtml, (доступна 22/8/2019).

Сафронов И, (25 июля 2016), Ночь длинных последствий, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3042411>, (доступна 15/8/2019).

Сафронов И, (15 августа 2016), Признали примирение (15 августа 2016), *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3060007>, (доступна 18/8/2019).

Степанов Г, (15 августа 2016), Засоюзилось, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3060137>, (доступна 18/8/2019).

Строкань С, (1 августа 2016), Россия сосредотачивается на евразийском пространстве, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3058149>, (доступна 17/8/2019).

Строкань С, Юсин М, (17 июля 2016), Турция утратила безмятежность Попытка военного переворота радикально изменит страну и ее отношения с внешним миром, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041438>, (доступна 14/8/2019).

Сухова С, (22 августа 2016), «Гюленовская система напоминает масонскую» *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3064409>, (доступна 18/8/2019).

Топалов А, (26 июля 2016), «Турецкий поток» будет разморожен», *Издание Онлайн*, Газета.ру, статья доступна на: <https://www.gazeta.ru/business/2016/07/26/9712673.shtml>, (доступна 21/8/2019).

Фельгенгауэр П, (17 июля 2016), От заката в Ницце до рассвета в Стамбуле. Фоном для переговоров Джона Керри в Москве стали теракт и попытка военного переворота, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/17/69282-ot-zakata-v-nitstse-do-rassveta-v-stambule>, (доступна 12/8/2019).

Фридрихсон Н, (17 июля 2016), «Лучше плохой Эрдоган, чем хорошая хунта», *Издание Онлайн*, Газета.ru, статья доступна на: https://www.gazeta.ru/politics/2016/07/17_a_9695129.shtml, (доступна 20/8/2019).

Чурсин А, (17 July 2016), Путч провалился — настало время репрессий. Почему Запад, оппозиция и даже курды встали на сторону Эрдогана, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/17/69281-putch-provalilsya-nastalo-vremya-repressiy>, (доступна 12/8/2019).

Чурсин А, (19 июля 2016), Месть — это острое блюдо. В Турции — массовые репрессии, и это только начало, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/19/69304-mest-eto-ostroe-blyudo>, (доступна 12/8/2019).

Чурсин А, (21 июля 2019), Путч завершился контрпереворотом. Зачем Эрдоган ввел чрезвычайное положение, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/21/69324-putch-zavershilsya-kontrperevorotom>, (доступна 12/8/2019).

Чурсин А, (3 августа 2016), Турция ставит ультиматум Европе. Анкара ссорится с Западом и намекает на дружбу с Москвой, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/08/03/70421-turtsiya-stavit-ultimatum-evrope>, (доступна 12/8/2019).

Чурсин А, (10 августа 2016), Да не отсохнет «рука дружбы». Ради чего президент Турции Эрдоган приехал в Петербург, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/08/10/69496-da-ne-otsohnet-ruka-druzhby>, (доступна 12/8/2019).

Шумилин А, (17 июля 2016), Режимом недовольны полковники, *Издание Онлайн*, Новая Газета, статья доступна на: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/07/17/69280-rezhimom-nedovolny-polkovniki>, (доступна 12/8/2019).

Юсин М, (16 июля 2016), Почему турецкие военные решили свергнуть президента Эрдогана, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3041142>, (доступна 14/8/2019).

Юсин М, (21 июля 2016), «Эрдоган воспользовался благоприятной ситуацией, чтобы решить все свои внутренние проблемы, *Издание Онлайн*, Коммерсантъ, статья доступна на: <https://www.kommersant.ru/doc/3043406>, (доступна 15/8/2019).